ט [ה] א וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי קָרָא מֹשֶׁה
לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו וּלְזִקְנֵי יִשְׂרָאֵל: [ו] ב וַיֹּאמֶר

א וַהֲוָה בְּיוֹמָא תְּמִינָאָה קְרָא
מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן וְלִבְנוֹהִי וּלְסָבֵי
יִשְׂרָאֵל: ב וַאֲמַר לְאַהֲרֹן סַב לָךְ

לקט בהיר

א) שהרי לא נזכר כאן שום ז׳ ימים רק ז׳ ימי מלואים המוזכרים בסמוך סוף פרשת צו ועל זה קאי יום השמיני (לברש), אבל עדיין קשה, הלא יום זה השמיני לא היה מן המלואים, שרק ז׳ ימים היו, וא״כ היל״ל ויהי אחר הז׳ ימים, ועוד צריך לדעת מה זה ה״א הידועה, לזה אמר שיום שמיני זה היה אותו יום הגדול ר״ת ניסן שנטל עשר עטרות,

רש״י

(א) **ויהי ביום השמיני.** שמיני למלואים[א], הוא ראש חודש ניסן שהוקם המשכן בו ביום, ונטל עשר עטרות[ב] השנויות בסדר עולם (פ״ז - ת״כ - שבת פ״ז): **ולזקני ישראל.** להשמיעם שעל פי הדיבור אהרן נכנס[ג] ומשמש בכהונה גדולה, ולא יאמרו מאליו

(ה) יום המקווה והמלוכה תכלית בריאת שמים וארץ והיו שבעת הימים הכנה והזמנה ליום השמיני הזה (ג״א): ב) (א) ראשון למעשה בראשית, שהיה יום א׳ בשבוע, וגם היה ר״ת ניסן שהעולם נברא בא׳ בניסן ובא׳ בשבת, ובב״ר פ״ג אות ט׳ א״ר שמואל בר אמי מתחלת בריאתו של עולם נתאוה הקב״ה לעשות שותפות בתחתונים וכו׳, אימתי פרע להם הקב״ה להלן בהקמת המשכן וכו׳ ראשון לבריאתו של עולם אמר הקב״ה כאילו נאותו יום בראתי את עולמי עכ״ל, ב) לנשיאים, בו ביום הקריב הראשון נחשון בן עמינדב, ג) להכונה, שעד כ״ג בחדר היתה עבודה בגבורות וכו׳ ימים במשה ועתה ראשון להכונה, ד) לעבודה, לעבודת התמידי, תמידים מוספים וכל קרבנות צבור, ה) לירידת האש, ו) אכילת קדשים, פירש״י היינו במקום מיוחד (קדשי קדשים לפנים מן הקלעים וכו׳) ועד עכשיו היו נאכלים בכל מקום, ז) לאיסור הבמות, שנאסרו משהוקם המשכן, ח) לראשי מדשים, פי׳ להתחיל למעוח מניסן לומר חייר שני סיון שניה, לפי שהשתתף כשנטוו על קידוש החדש היה ביום ר״ת והיה חדש ניסן כבר נתקדש, ט) לשכון שכינה בישראל, במדרגה גדולה, כמו וכבוד ה׳ מלא את המשכן, וכמו ותלא אש מלפני ה׳ וגו׳, י) לברך את ישראל, יברכך, יאר, ישא, מה שהכהנים מברכים בכל יום אמר העבודה: ג) שאל״כ למה קרא להם, הלא זה לאהרן שהוא ידבר אל בנ״י שיקחו הקרבנות, וכן היה ויקרבו כל העדה וגו׳, זה ולאי שירלו וישמעו שלא יעשה אהרן שום דבר מעצמו רק מה שיצוה לו משה הן בהכנסת בגדי כהן גדול הן בכל עבודה ועבודה, גם שלא

אור החיים

ט) **א. ויהי** ביום השמיני. צריך לדעת מה טעם אמר ויהי[ד] ובמסכת מגילה (דף י׳) אמר רבי לוי דבר זה מסורת בידינו מאנשי כנסת הגדולה כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון צער, ומקשה והכתיב ויהי ביום השמיני וחניא אותו היום היתה שמחה לפני הקב״ה כיום בריאת שמים וארץ כתיב הכא ויהי וגו׳ וכתיב התם (בראשית א׳ ה׳) ויהי ערב ויהי בקר וגו׳, ומתרץ הא מתו נדב ואביהוא, ומקשה עוד ויהי בשמונים שנה (מ״א ו׳)[ה] ויהי כאשר ראה יעקב (וילא כ״ט י׳) וגו׳ ויהי ערב ויהי בקר וגו׳, ומתרץ רב אשי ויהי איכא הכי ואיכא הכי ויהי בימי אינו אלא לשון צער ע״כ, הא יתן לבו למקשה מפסוק ויהי ביום השמיני והעלים עין ממה שלפניו ויהי ערב ויהי בוקר שממנו למד[ו] ויהי ביום השמיני, ולזה יכולני לומר שמקשה משניהם יחד ולהגדיל קושייתו הוסיף גם פסוק ויהי ביום השמיני לומר כי רביום ויהי שכם לשון שמחה, או אפשר שנחכוין לומר לו שאדרבא להפך כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא לשון שמחה כדרך שלמד התנא ויהי ביום השמיני מויהי ערב אם כן כל ויהי לא יגרע עינה מזה. גם בזה לא יוכל לדחות כי דבריו הם בתן בסתם ולא במקומות שגילה הכתוב בפירוש[ז], כי הרי התנא למד מויהי ערב וגו׳. אלא תגדל התמיה על המתרץ, כי מה מתרץ הרי מתו נדב ואביהוא, תירוץ זה מועיל לויהי ביום השמיני ולא לויהי ערב ויהי בוקר שממנו למד ויהי ביום השמיני, ואין לומר שהיה לו אחה ענין לומר שגם בו ביום היה

אור בהיר

א) ולא אמר וביום השמיני קרא וגו׳. ב) שנאמר אצל שלמה המלך ע״ה בענין ביה״מ. ג) ולמה הניח ראיה מהתלמיד במקום שיש להניח ראיה מהמלמד. ד) פי׳ אם יקשה רק מויהי ערב ידחה התרצן קושיתו, שסם נאמר בפירוש שמתה וירא אנקים

R. Simon

(1)

אור החיים

אחה לער, שהרי מלינו בשחר המקשה והקשה ממנו חזר לאחוריו והודה חלי הודאה[ח]. ועוד מעיקרא למה לא נתן לב רבי לוי מעצמו לכתובים שמוכיחים שיש ויהי שהוא שמחה, והיה לו לחלק מעצמו. אלא נראה כי כוונת ר׳ לוי גם כן לא היתה אלא כדברי רב אשי, ולזה לא אמר אלא אמר רב אשי שיהיה נשמע שסותר דברים הראשונים, שגם יוסבלו דברי רב אשי בדברי ר׳ לוי, שהרי מקראות ויהי רביים ונכבדים[ט], אלא שהמקשה סבר כי לכל ויהי הוא אומר, ונתחכם להקשות מויהי ביום השמיני כי אין הפרש בין ויהי בימי לויהי ביום, ולזה לסתור הכלל אפילו במקום שיאמר ויהי בימי[י], והמתרץ תירץ כי שם מתו נדב ואביהוא, כי לא רצה לחלק בין ויהי בימי לויהי ביום, כי אין הפרש, ואין הוכחה מתשובה זו שסובר אפילו ויהי לבד הוא לשון צער, כי לא הוכרח לתרץ זה אלא לגד שהקשה מויהי ביום. ואחר כך חזר להקשות אפילו מויהי לבד, ונתחכם המקשה להקדים פסוק ויהי בשמונים שנה לגלות על ויהי ערב שמלבד שלא היה שם צער היה בו שמחה. והגם שמדברי הברייתא שהביא למעלה מוכח שהיה שמחה לפניו[יא], אינו אלא דברי התנא, אבל אין הוכחה מהכתוב[יב] אלא שלא היה צער אבל שמחה מנין, לזה הקדים פסוק ויהי בשמונים שנה שזה ודאי שמחה יגיד בבנין בית המקדש (תענית כ״ו) דכתיב (שה״ש ג׳) וביום שמחת לבו, הה יגיד על ויהי כאשר ראה יעקב ויהי ערב וגו׳ שאינם אלא שמחה, ואמר רב אשי ויהי איכא ואיכא וכו׳, וכן היתה דעת המתרץ ראשון אלא שקדם רב אשי ותירץ. ואולי גם מתרץ ראשון רב אשי הוא והזכיר שמו במסקנא, או ג׳ דרכים אלו הם שאנו הולכים בהם בשבילי התלמוד. נמצאת אומר כי אפילו לרב אשי ויהי ביום הוא כויהי בימי, והצער הוא שמתו נדב ואביהוא שאין כמותם בכל ישראל, חולת זה לא היה אומר הכתוב ויהי, וגם אומרו (יתרו י״ט ט״ז) ויהי ביום השלישי[יג]), גם שם הרי פרחה נשמתם של כל ישראל כאומרם ז״ל (שבת פ״ח:) חולת זה לא היה אומר ויהי ביום. ואולי נראה עוד כי הצער שיגיד הכתוב הוא של משה המוזכר בכתוב, כי ראה גדולתו וגדולת זרעו ביד אהרן ובניו, ולא ולמד צער הקנאה מדבר טוב מה עושה ממעשה בניו של שמעון הצדיק (מנחות ק״ט:), ויסתנה מה שלפניו שהיתה לו ולזרעו אחריו, ולכך שהפליר בשליחות פרעה חרה אפו בו ביום ההוא ועזבו מהיות כהן לעולם, וכשהגיע יום הפקידה נצטער על אשר פרח ממנו עוז תפארת כהונת עולם, והגם כי עלם מאוד בצדקות ובענוה, הלא כל לב חי מרגיש ובפרט בדבר מצוה יקרת הערך ומופלאה כזאת. ואולי כי צער זה רמזו הכתוב בפסוק (נשא ז׳ א׳) ויהי ביום כלות משה שהוא עצמו יום זה, ומיתת נדב ואביהוא רמז

כאן בפסוק ויהי ביום השמיני:

ביום וגו׳ קרא משה לאהרן וגו׳.[יד] דע כי

אור בהיר

כי עוב וכדומה ואני לא אמרתי שהוא לשון צער אלא בסתם, אבל מאחר שמקשה מהדרוש שדורש בשביל שנאמר ויהי א״כ אפי׳ בסתם, ואין לדחות עוד קושייתו. ה) ולא אמר שהיה בשעת הבריאה אינה צער. ו) פי׳ ויהי בלא תיבת בימי רבו מלספור, ואין סברא שכולם צער יגידו. ז) פי׳ המקשן לא רצה להאריך בקושיות, ועלה על דעתו שאפשר שרבי לוי לא אמר אלא ויהי בימי, ואם יקשה מקודם מפסוק ויהי ערב ויהי בקר שהוא המלמד והוא ראשון בתורה בקושיתינו, אז אפשר שיתרץ רבי לוי שהוא לא אמר אלא ויהי בימי, ואח״כ יהיה צריך להקשות מויהי ביום השמיני, ע״כ הלך ביושר לויהי ביום השמיני. ח) בשעת הבריאה. ט) הגם שהתנא משמש מלא פסוק, אבל המקשן לא ידע לתוכיח. י) בא׳ אמר שמו ובא׳ לא אמר. והנה לפנינו ג׳ אופנים שהם כללי הש״ס במקומות כאלה שהתירוץ הראשון לא הספיק לתרץ כל הצורך ובא אחריו שני ושלישי ופייס הענין ולא נאמר בו תיבת „אלא״ אמר, א) הם ג׳ אמוראים וסברותיהם שוויס ממש, אלא השני בא לעזור ולפייע ופייס בשבילו, ב) כל המירוצים הם מחד אמורא, לפעמים, מזכיר שמו בראשון, ופעמים בתירוץ אחרון, ג) סתם תלמוד רב אשי, ובכל א׳ מג׳ כללים אלו יצא לנו שבר שמבלא זה רב אשי שהיה סוף ההוראה סובר שבין ויהי „בימי״ ובין ויהי „ביום״ לצער יגיד, וזה הוא תוכן ומבלית הענין בכל המאמר הזה, כדי לתרץ קושייתינו מה טעם אמר ויהי ביום, ולא אמר וביום השמיני, כי זה בבי׳ והבאר שהמתרץ הראשון סובר כן, שהלא בא לתרץ הקושיא מפסוק ויהי ביום השמיני, ולא תירץ ולא תילק, הרי לך שאין תילוק, אבל סברת השני לא ידענו, שהקושיא היתה רק מפסוקים שלא נאמר בהם ויהי ביום, ואפשר שגם ויהי ביום איכא ואיכא, אבל לפי ג׳ שבולי הש״ס הנ״ל אמי שפיר. יא) במעמד הנגחר. יב) ק״ל למה לזקני

אֶל־אַהֲרֹן קַח־לְךָ עֵגֶל בֶּן־בָּקָר לְחַטָּאת וְאַיִל לְעֹלָה תְּמִימִם וְהַקְרֵב

עֵגֶל בַּר תּוֹרֵי לְחַטָּאתָא וּדְכַר לַעֲלָתָא שְׁלִמִין וְקָרֵב קֳדָם יְיָ:

לקט בהיר

יקרב אהרן קודם שיצוה לו משה, ובמשך ז׳ ימי המלואים לא רצו כל זאת, אבל אין הפי׳ להשמיענו שיאמר להם משה שכל מעשיהו של משה הוא על פי הדיבור, שכבר אמר להם זאת בתחלת ימי המלואים, וכמו שפירשנו שם (ח׳ ה׳) עיי״ש, ואם לא האמינו לו אז גם עתה כמה יתחזק אצלם, אלא כמו שאמרנו שלא יחשבו שמן השמים אין נפקא מינה מי הוא הכהן הגדול ועדיין לא הגיע זמנו ליקרב, ובפרטי העבודות ואהרן הוא שזרז וחטף וחפם וחכה (ג״א), או אפשר שלזקני ישראל השמיע עוד הפעם שלא יקנאו בו כמעשה קרח (בד״א): ד) כי ראוי היה שיקח פר לחטאת כמו קרבן חטאת של כהן המשיח, וזה שהוא דוקא עגל מודיע שלא רק שאין עוד קטיגור,

אור החיים

העושה דבר כזה שיתן גדולה המודעת לו לזולתו, לו יהיה אחיו, כאשר יתחייב לעשותה, לא ישלוט בנפשו עשותה בג׳ שלמיות, הא׳ שיעשנה במהירות, והב׳ בצירוף בחינת ההדרגות שיעשה בדבר. הג׳ עשיית הדבר בפרסום לפני רבים, והודיע הכתוב כי שלשתם יחד שלא משה בנפשו ועשאם. כנגד המהירות אמר ביום השמיני, פירוש בהיות הבקר עהור לב לא עכב אלא תיכף קרא לאהרן לתת לו הכהונה ולא נתעצל. ב׳ עשה הדבר בצירוף בחינת ההדרגות שנתן הכהונה לאהרן ולבניו יחד, הגם כי בזה יגדל העצבון בלבו שיראה גדולה מושכת לאהרן ובניו ואשר יעצב אל לבו יעשה הדבר בהדרגות, בתחילה יקרא לאהרן ואחר כך לבניו, כי לא היה הכרח בקריאת הבנים אז עם אהרן. הג׳ במצב כל הזקנים דכתיב ולזקני ישראל לעשות הדבר בפומבי בפני רבים ובכבודים, וזה יורה על שלימות הרצון לעשות רצונו יתי׳, וְכָפֶר הרגשותיו:

ב. קח לך עגל. ביומא דף ג׳ דקדקו אחר שאמר ואל בני ישראל וגו׳ קח לך למה לי מובן הוא שהעגל לו״י). ודרשו שבא לומר שיקח משלו ולא משל ליבור. עוד נראה לומר כי אומרו לך כי זה יהיה לו לאות עולס״ו) כי לא עשה הוא העגל בכוונה ח״ו ולא עשה אחריו אלא שבא על ידו בלא כוונה ובלא מחשבה רעה, ולכך זה יועיל לכפר בעגל, מה שאין כן ישראל לכך שמעשיהם בעגל הוא בחינת המחיד ולא יבא העגל לחטאת להם והוא אדרבה קטיגור. ותמלא (ויק״ר כ״א) שהקפיד ה׳ על אהרן לבל יכנס לבית ה׳ פנימה ביום הכיפורים בבגדי זהב לכך שעשה זהב העגל, ויש להעיר בזה למה לוה ה׳ שיביא עגל בן בקר לחטאת והלא החטאת באה לכפרה ואין לך סניגור בעולם כזה. ונראה כי האדון ב״ה שפע בצדק הדבר, לכך כי אהרן לא עשה שום פעולה בבחינת מעשה העגל כי לא ציירו ולא הכינו ואין צריך לומר שלא החמין בו ולא טעה אחריו חס ושלום כמאמרו למשה (תשא ל״ב כ״ד) ואלא העגל פירוש מעצמו יצא על ידי מעשה אשר עשו ב׳ מכשפי ערב רב יונוס וימברום כמאמרם ז״ל (תנחומא תשא י״ט), ומעתה המעשה שעשה הוא בבחינת הזהב שאמר להם (תשא שם) למי זהב התפרקו ולקח מידם וילר אותו בחרט ומעשה זה עשהו בידיעה שלימה, והגם שטעמו היה לכך יראה מישראל לבל יהרגוהו כאחר, גם היה מאבד להן הזמן עד שיבא משה, אף על פי כן הרי עשה מעשה בלתי הגון, אשר על כן אמר ה׳ שיביא העגל לכפר על הדבר שיצא על ידו שלא בכוונה, אבל הזהב שמעשה שעשה בו היה בכוונת המכוון אמר ה׳ לא יראה בו לפני ולפנים שלא יעשה קטיגור סניגור, מה שאין כן ישראל שחטאו בעגל

אור בהיר

ישראל כאן, ולא ראינו שה׳ אמר לו כן. יג) לכפרת עצמו. יד) ויהיה פי׳ קח לך לעוכתך.

(2)

ג וְעַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּמַלֵּל לְמֵימַר סְבוּ צְפִיר בַּר עִזִּין לְחַטָּאתָא וְעֵגֶל וְאִמַּר בְּנֵי שְׁנָא שְׁלִמִין לַעֲלָתָא: ד וְתוֹר וּדְכַר לְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא לְרַבְּחָא קֳדָם יְיָ וּמִנְחָתָא דְּפִילָא בְּמִשְׁח אֲרֵי יוֹמָא דֵין בְּלוּלָה בַּשֶּׁמֶן כִּי הַיּוֹם יְהוָה נִרְאָה

לִפְנֵי יְהוָה: ג וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר קְחוּ שְׂעִיר־עִזִּים לְחַטָּאת וְעֵגֶל וְכֶבֶשׂ בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם לְעֹלָה: ד וְשׁוֹר וָאַיִל לִשְׁלָמִים לִזְבֹּחַ לִפְנֵי יְהוָה וּמִנְחָה בְלוּלָה בַשָּׁמֶן כִּי הַיּוֹם יְהוָה נִרְאָה

רש״י

(ד) **כי היום ה׳ נראה אליכם.** להשרות שכינתו במעשה ידיכס״ה), לכך קרבנות הללו באין*

שיני נוסחאות * באות

לקט בהיר

אלא אדרבה הקטיגור שהוא העגל נעשה לו סניגור, א״כ ממתק העון והפגם (לגבי אהרן) לגמרי, ובזה ניחא ג״כ מה שאמר „קח לך״ להנאתך לפרסם נקיותך (מ״ל), ועוד שבכלל למה לאהרן קרבן מיוחד, ולמה לא די לו בכלל כל ישראל, אלא ודאי להודיע וכו׳ פי׳ כדי שלא יאמרו שלא די לאהרן שעיר עזים של כל ישראל שהוא עשה את העגל, לזה צוה לו הקב״ה עגל זה לבדו, ובזה הודיע שנתכפר לו (ב״ב): ה) הוסיף זאת, שזו עיקר חיבה ימיהה שנודעת להם שנתרצה במעשה ידיהם לקבוע דירתו ושכינתו בתוכם, כי אלא זה רק מה שנראה אליהם הלא כמה פעמים נראה אליהם כבוד ה׳ ולא באו שום קרבנות, וגם מצינו שנראה כבוד ה׳ לרעה כגון במעשה קרח (ג״א), ורצון רבינו בזה לפרש נחיצת טעם של תיבת „כי״ על מה הוא מחוי:

אור החיים

אינם יכולין להביא עגל לכפרה לזה צוה ה׳ שיביאו שעיר עזים. עוד נראה לומר בהעיר איך אנו אומרים (ר״ה כ״ו.) אין קטיגור נעשה סניגור בענין הזהב והלא אמרו (ערכין ט״ז.) אַרבעה בגדי זהב של כהן גדול מכפרים על ארבעה מיני עבירות וכו׳ אם כן קטיגור נעשה סניגור, ובהכרח לומר כי ישתנה כפרת חוץ מכפרת פנים שכפרת פנים מלבנת החטאים כשלג, חה״ל החוא לשון של זהורית (יומא ס״ז.), ודבר זה הוא מופלא ונראה שלא ימלא בו רושם הטון כלל, ואשר על כן הבגדים להיותם בחוץ מכפרים הגם היותם מין זהב מה שאין כן כפרת פנים, וגם לפי חילוק זה ישתנה חטא של אהרן בזהב מחטאם של ישראל בעגל, כי אהרן מכפר בחוץ בבגדי זהב״ט) וישראל אינם מתכפרים בעגל כי חטא אהרן בזהב שוגג גמור היה בלקיחתו ובנתיצתו בחרט מה שאין כן ישראל, ולזה לא יתכפרו בעגל אפילו בחוץ והבן:

ג. תדבר לאמר. צריך לדעת מה טעם ידבר כאן אהרן לישראל ולא משה הרגיל, ואולי כי לכך שאמר לכם (תשא ל״ב כ״ד) למי זהב התפרקו וגו׳ לזה יצו ה׳ אליו כי ידבר להם להביא כפרה שעיר עזים הפה שאסר הוא הפה שהתיר וכבר כתבנו בכמה מקומות דברי רז״ל (זוהר ג׳ ע״ז) כי החטא יפעיל הגנאי במקומו והתיקון צריך להיות מכוון כנגדו, והוא אומרו תדבר לאמר פי׳ תדבר דיבור שיש בו מעלה חכות כנגד דיבור שהיה בו השפלה אשר פרע בו את העם. עוד נראה״י) כי לכך שעלה אהרן במעלה הנפלאה הלא מתוך כל ישראל בו בחר ה׳ לז״א אליו משה שידבר לישראל״י) אמירות רבות, והוא אומרו לאמר, וכן תמצא שאמר״י) כי היום ה׳ נראה אליכם, פי׳ כל המושג וכל הרצון אינו אלא לכך ישראל כאומרו אליכם ולא לי, וכדרך שמצינו שאמר משה לישראל הלא כ״ז שהיו ישראל מופיס לא דיבר ה׳ עם משה כי כל המושג אינו אלא לכך מעלת ישראל:

אור בהיר

טו) וכמו שיכול לשמש בחוץ בבגדי זהב יכול ג״כ להביא עגל שהוא ג״כ בחוץ. טז) לייסד תיבת לאמר. יז) בדרך כלל. ומדוייק ג״כ תיבת תדבר לשון קושי, כלומר דברי כבושין בדרך הנאות כדי שיתקבל. יח) משה לאהרן שיאמר לישראל בלשון זה.

אֲלֵיכֶם: ה וַיִּקְרְבוּ אֶת אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה
אֶל־פְּנֵי אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּקְרְבוּ כָּל־הָעֵדָה
וַיַּעַמְדוּ לִפְנֵי יְהוָה: ו וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה
הַדָּבָר אֲשֶׁר־צִוָּה יְהוָה תַּעֲשׂוּ וְיֵרָא
אֲלֵיכֶם כְּבוֹד יְהוָה: ז וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־
אַהֲרֹן קְרַב אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וַעֲשֵׂה אֶת־

יִקְרָא דַיְיָ מִתְגַּלֵּי לְכוֹן: ה וְנָסִיבוּ
יָת דִּי פַקִּיד מֹשֶׁה לְקֳדָם מַשְׁכַּן
זִמְנָא וּקְרִיבוּ כָּל כְּנִישְׁתָּא וְקָמוּ
קֳדָם יְיָ: ו וַאֲמַר מֹשֶׁה דֵּין פִּתְגָמָא
דִּי פַקִּיד יְיָ תַּעְבְּדוּן וְיִתְגְּלֵי לְכוֹן
יִקְרָא דַיְיָ: ז וַאֲמַר מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן
קְרַב לְמַדְבְּחָא וְעֲבַד יָת חַטָּאתָךְ

לקט בהיר

ו) יצא לרז"ל דרוש זה, מיתור אומרו קרב אל המזבח, הלא גם אם יאמר עשה את חטאתך יש במשמעו שיקרב, ומזה נראה בולט שהיה ירא ובוש, ב' דברים, שמחמת רוב ענותנותו הגם שהלך לא הלך בהתרגשות רק בבושה ובירא, וכאשר ראה זאת משה רצה לחזקו ואמר לו בשלמא אם מעצמך תקרב יש לך להתיירא ולהתביש ולומר מי אנכי, אבל לא מעצמך הוא אלא לכך נצטרת פי' מיוחד אחה עושה וציווי הוא ואין

אור החיים

ה. ויקחו וגו' אשר צוה משה. אמר אשר צוה משה[יט]), יכוין אל אהרן גם כן שלקח את אשר צוהו, ואינו יוצא ממשמעות מעשה ישראל[כ]) שהגם שמפי אהרן נאמרו להם הדברים אהרן עצמו מפי משה אמרם, ואילו אמר הכתוב אשר צוה אהרן אין במשמע אלא לקיחת ישראל ולא לקיחת אהרן. עוד אולי שנתכוון באומרו אשר צוה משה כי לגד מצות משה לבד עשו הדבר הגם שלא היתה ההבטחה הרשומה במאמר[כא]):

ו. זה הדבר וגו'. צריך לדעת מה הוא הדבר. ורש"י פירש על הקרבת אהרן. ואין זה פשט מאמר הכתוב שאמר תעשו[כב]), וגראה שיכוין לומר על המעשה שהזכיר הכתוב בסמוך[כג]) דכתיב ויקרבו כל העדה ויעמדו לפני ה', דקדק הכתוב לומר לפני ה' ולא אמר לפני אהל מועד, גם לא היה צריך לומר שהרי אמר בסמוך ויקחו וגו' אל פני אהל מועד, אלא יראה לומר שהכינו עצמם בערך השלימות והמושכל והערכת עמידתם שהיא לפני ה'[כד]), ובחינה זו היא השגת תכלית השלימות, כמאמר דוד (תהלים ט"ז) שויתי ה' לנגדי תמיד כי בזה לא ימוט מימינו שהיא התורה, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו וכו' כישיבתו וכו' לפני מלך ומכל שכן לפני מלך מלכי המלכים, וכשהשכיל משה במעשה זה אמר להם זה הדבר אשר צוה ה' תעשו פירוש צוה ה' שתעשו אותו, שתהיו תמיד מעריכים בדעתכם כי אתם עומדים לפני ה', וירא אליכם כבוד ה'[כה]). עוד יכוין בכלל אומרו לפני ה' שלא היה מסך מבדיל ביניכם לבין ה'[כו]), כדכתיב (ישעי' נ"ט) עוונותיכם היו מבדילים וגו', אם יגיד שהיו שלמים עם ה' וכפי זה ידוייק על נכון אומרו זה על מעשה האמור בסמוך. אחר שכתבתי זה בא לידי מדרש חז"ל (במד"ר נשא י"ב ח') אם לשונם זה

אור בהיר

יט) הלא אהרן צוה אותם. כ) פי' גם מעשה ישראל שלקחו הקרבנות נכנס במשמעות אשר צוה משה. כא) כי היוס ה' נראה וגו'. כב) שפי' תעשו שישראל יעשו, ודבר זה משה עשה לקרב אהרן, והיל"ל נעשה או תעשה. כג) ר"ל גם בזה מדוייק פירושיו יותר מפי' רש"י ז"ל, שתיבת „זה" מראה באצבע על הדבר שהיא לפניו, והקרבת אהרן אינו מוזכר בסמוך לו, וכמו שנאמר דביו המתבר יותר בדרך הנ'. כד) פי' כמו שראוי וכמון לעמוד לפני ממ"ה הקב"ה. כה) תהיה לכם השראת השכינה בכל עת ובכל זמן. כו) שעשו משובה שלימה.

(3)

וְיָת עֲלָתָךְ וְכַפֵּר עֲלָךְ וְעַל עַמָּא
וְעַבַּד יָת קָרְבַּן עַמָּא וְכַפֵּר
עֲלֵיהוֹן כְּמָא דִי פַקִּיד יְיָ: ח וּקְרַב
אַהֲרֹן לְמַדְבְּחָא וּנְכַס יָת עֶגְלָא

חַטָּאתְךָ וְאֶת־עֹלָתֶךָ וְכַפֵּר בַּעַדְךָ
וּבְעַד הָעָם וַעֲשֵׂה אֶת־קָרְבַּן הָעָם
וְכַפֵּר בַּעֲדָם כַּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה: ח וַיִּקְרַב
אַהֲרֹן אֶל־הַמִּזְבֵּחַ וַיִּשְׁחַט אֶת־עֵגֶל

רש"י

לכך נבחרת (ת"כ): **את חטאתך.** עגל בן בקר[1]): **ואת עלתך.** איל*: **קרבן העם.** שעיר עזים ועגל* וכבש[2]), כל מקום שנאמר עגל בן שנה הוא (ת"כ ד' ד' - שינוי נוסחאות * האיל. * עזים ועגל וכבש, כל

לקט בהיר

מסרבין לגדול, וכמשל חז"ל בפ"כ (רא"ם): ז) רצונו לומר, שלא תאמר חטאתך ועולתך זה פר ואיל של מלואים שהקריבו בכל ז' ימים ועתה יחוסף עגל ואיל, זה אינו, שהלא כחיב שבעת ימים דוקא: ח) פי' הכל נכלל בקרבן

העם, הגם שאמר לשון יחיד, שגם קרבן שם כולל על הכל, וא"כ הא גופא קשיא למה פרט באהרן וכלל בעם, לזה תירץ כל מקום שנאמר עגל, בן שנה הוא, אבל איל הוא בן ב' שנים לזה חלקם לבדם, משא"כ שעיר עזים ועגל וכבש כולם בני שנה גינהו, לזה כללם ביחד, וא"כ קשה אמאי כל עגל פירושו בן שנה למה לומר ועגל וכבש בני שנה, ותירץ שדוקא מכאן אנו למדין (מ"ל). ומה שהשמיט רש"י השלמים והמנחה אפשר משום שאינם באים לכפרה כלל משא"כ העולה, אבל מון מזה עין רואה ולב שומע שפירוש זה מלא דתקות כמובן, ויש אומרים שצריך להיות נקודה המפסקת בין מינה „עזים" ובין מינה

אור החיים

הדבר מה הוא זה הדבר על המילה כמה דתימא זה הדבר אשר מל יהושע עד כאן. ודברי המדרש סתומים וחתומים, וכי באותו יום מל אותם משה, או באותו יום צוה על המילה. אבל הכוונה היא על ערלת לבם שהוא דבר המבדיל בין ישראל ובין אביהם שבשמים, גם מרחיק אימתו מלבם, וצוה למול ערלת לבבם ובזה ירחה[ל]) להם כבוד ה', והם דברינו עצמם. שוב באה לידי מדרש אחר בילקוט (ת"כ כאן) אם לשונם זה הדבר, אמר להם משה לישראל אותו יצר הרע תעבירו מלבבכם ותהיו כלכם בירואה אחת ובעלה אחת לשרת לפני המקום וכו' ותהיה עבודתכם מיוחדת לפניו דכתיב ומלתם את ערלת לבבכם וגו' ואם עשיתם זה וירא אליכם כבוד ה' עד כאן, והם דברינו עצמם:

ז. וכפר בעדך ובעד העם. משמע כי כפרת אהרן נוגעת גם לעם[מ]). והטעם הוא לגד כי חטא אהרן ישראל היו לו סיבה לחטוא שאמרו לו (תשא ל"ב א') קום עשה לנו וגו', וכל עוד שלא נתכפר אהרן ישנו החטא לעושהו ולמסבב עושהו[מא]), ואחר שנתכפר נתכפרו שניהם, לזה אמר לו וכפר בעדך ובעד העם:

ח. ויקרב אהרן אל המזבח.[ל]) ירמז לדבריהם ז"ל שאמרו (ירושלמי מכות פ"ב ה"ו) שאלו לנביאה חולדה מה טומטום אומרה הנפש החוטאת היא תמות, ולגד רחמי ה' אמר יביא קרבן, שעיקר מעשה הקרבן היא מחשבת המקריב כי הוא החייב בכל המעשה אשר יעשה בקרבן ההוא לחבח ולהשרף על האישים, והיתה לו מחשבה זו לכפרה, והוא אומרו ויקרב אהרן אל המזבח פירוש הוא עצמו הכין לשום אשם נפשו, וקרב למזבח פירוש לזביחה לאישים, ועשה השחיטה במקומו לעגל לגד רחמי ה' שתרצה להביא חליפתו. ורחיתי לתת לב בענין לפי מה שקדם לנו (תחומא שפטים) כי נשבע ה' להעמיד העולם וברואיו במשפט, וכל האומר הקב"ה ותרן ויתרו בני מעיו (ירושלמי שקלים פ"ה ה"ח), אם כן אם הנפש

אור בהיר

כז) אפשר שכוונתו לב' דברים, מלשון רחיה, וגם מלשון ירחה ופחד. כח) שהרי בקרבן העם אמר עוד הפעם וכפר בעדם. כט) כענין לפני עור לא תתן וגו'. ל) וכי השחיטה אצל המזבח, ולא היל"ל ויקרב אלא אחר קבלת הדם.

[ערכין לב:] מקיים ומחיל כה וכל שפעלה כיכך מסורת מלמטיך*: כל המצות הללו. הטהגות בערי מומה שילם מלוכה וקריאת מגילה בממשה עשר והבית מלטע כה לפוף שנה: אע"פ שאין כו'. אלמא מכיכא ליה קדושה קמייתא לא בעלה מממת מוכן. וייהו מנאי: וחרבו שלופה וגו'. ויעכו שהוכיחו על ביטול תורה ותמיד של בין הערבים כדאמר לעיל בפיקין (דף ב): ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו. וכתיב הכתב ויהי שאול עוין את דוד בשביל הלחמו: אמרן ואמציה. אמרן אביו של יעמיה ואמציה מלך יהודה: מלמד שכיסתה פניה בבית חמיה. לפיכך לא הכירה עכשיו שלף בביתו לא ראה פניה שיהא מכירה: [לעיל ג: ושיי] אינו מן המדה. שיש אוחז לעמעו מדת קרקע לכל לדיו כלוס כדקמני יש ל עשר אמות לכל רוח. בחמלא בית הקדשים היה

תורה אור

(ה) השתא [הא] אמרי לא צריכא לקדושי אלא מצאו את אלו ומנאום ולא אלו בלבד אלא כל שתעלה לך מסורת בידך מאבותיך שמוקפת חומה מימות יהושע בן נון כל המצות הללו נוהגין בה מפני שקדושה ראשונה קדישה לשעתה וקדשה לעתיד לבא קשיא דר' ישמעאל אדר' ישמעאל תרי תנאי אליבא דר' ישמעאל בר' יוסי ואיבעית אימא הא ר' אלעזר בר יוסי אמרה דתניא *ר' אלעזר בר' יוסי אומר *אשר לוא חומה אע"פ שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן: ויהי בימי אחשורוש אמר רבי לוי ואיתימא רבי יונתן דבר זה מסורת בידינו מאנשי כנסת הגדולה כל מקום שנאמר ויהי אינו אלא

[ויקרא כה]

לשון צער °ויהי בימי אחשורוש הוה המן °ויהי בימי שפוט השופטים הוה רעב °ויהי כי החל האדם לרוב וירא ה' כי רבה רעת האדם °ויהי בנסעם מקדם הבה נבנה לנו עיר °ויהי בימי אמרפל עשו מלחמה °ויהי בהיות יהושע בירחו והרבו שלופה בידו °ויהי ה' את יהושע וימעלו בני ישראל °ויהי איש אחד מן הרמתים כי את חנה אהב וה' סגר רחמה °ויהי (*כי) זקן שמואל ולא הלכו בניו בדרכיו °ויהי דוד לכל דרכיו משכיל [וה' עמו] ויהי שאול עוין את דוד °ויהי כי ישב המלך בביתו *רק אתה לא תבנה הבית[והכתיב °ויהי ביום השמיני ותניא אותו היום היתה שמחה לפני הקדוש ברוך הוא כיום שנבראו בו שמים וארץ כתיב הבא ויהי ביום השמיני וכתיב התם °ויהי (*בקר) יום אחד] הא שכיב נדב ואביהוא והכתיב °ויהי בשמונים שנה וארבע מאות שנה והכתיב °ויהי כאשר ראה יעקב את רחל והכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום אחד והאיכא שני והאיכא שלישי והאיכא טובא *אמר רב אשי כל ויהי איכא הכי ואיכא הכי ויהי בימי אינו אלא לשון צער חמשה ויהי בימי הוו ויהי בימי אחשורוש ויהי בימי שפוט השופטים ויהי בימי אמרפל °ויהי בימי אחז °ויהי בימי יהויקים (*א"ר) לוי דבר זה מסורת בידינו מאבותינו אמוץ ואמציה אחים הוו מאי קמ"ל כי הא *דא"ר שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל כלה שהיא צנועה בבית חמיה זוכה ויוצאין ממנה מלכים ונביאים מנלן מתמר דכתיב °ויראה יהודה ויחשבה לזונה כי כסתה פניה משום דכסתה פניה ויחשבה לזונה אלא משום דכסתה פניה בבית חמיה ולא הוה ידע לה זכתה ויצאו ממנה מלכים ונביאים מלכים מדוד נביאים דא"ר לוי מסורת בידינו מאבותינו אמוץ ואמציה אחים היו וכתיב °חזון ישעיהו בן אמוץ וא"ר לוי דבר זה *מסורת בידינו מאבותינו מקום ארון אינו מן המדה תניא נמי הכי ארון שעשה משה יש לו עשר אמות לכל רוח וכתיב °ולפני הדביר עשרים אמה אורך *וכתיב כנף הכרוב האחד עשר אמות וכנף הכרוב האחד עשר אמות ארון נופיה היכא הוה קאי אלא לאו שמע מינה בנס היה עומד ר' יונתן פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא °וקמתי עליהם וגו' והכרתי לבבל שם ושאר ונין ונכד נאם ה' שם זה הכתב שאר זה לשון נין זה מלכות ונכד זו ושתי רבי שמואל בר נחמני פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא °תחת הנעצוץ יעלה ברוש ותחת הסרפד יעלה הדס תחת הנעצוץ תחת המן הרשע *שעשה עצמו ע"ז דכתיב °ובכל הנעצוצים ובכל הנהלולים יעלה ברוש זה מרדכי שנקרא ראש לכל הבשמים

[פרקין קלב:]

שאר זה לשון. קשה שנדיין הס מספרין [בבבל] בלשון ארמית וגרלה דרומה טמר [לשון מלכות] שהמלכים משתמשין בו שלין שמר [הטעם] מכירין בו*: **רבה** בר טופרן. גרסינן ולא גרסינן עפרון דשם לשעיס דכתיב כה: ירקב ולא מסקו בשמייהו* שלשה

[מגילה ז:]

[ומי' תוס' ע"ז י" ד"ה שאין לשם]

[כתובות ז:]

שאין הקב"ה שמח במפלתן של רשעים ואמר רבי יוחנן מאי דכתיב °ולא קרב זה אל זה כל הלילה בקשו מלאכי השרת לומר שירה אמר הקב"ה מעשה ידי טובעין בים ואתם אומרים שירה אמר רבי אלעזר הוא אינו שש אבל אחרים משיש ודיקא נמי דכתיב כן ישיש ולא כתיב ישיש ש"מ רבי אבא בר כהנא פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא °לארם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת ושמחה זה מרדכי הצדיק ולחוטא נתן עניין לאסוף ולכנוס זה המן לתת לטוב לפני האלהים זה מרדכי ואסתר דכתיב ותשם אסתר את מרדכי על בית המן רבה בר עופרן פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא °ושמתי כסאי בעילם המאבדתי משם מלך ושרים מלך זו ושתי ושרים זה המן ועשרת בניו רב דימי בר יצחק פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא כי

[ילקוט תהלים תשמ"ד]

[ילקוט ישעיה תמ"ד]

[ילקוט ישעיה תמ"ד]

רבינו חננאל

הראשונות בשלו משבשלה הארץ. אינו חשבניא בסוף ערכין אי"ר ישמעאל ב"ר יוסי וכי אלו בלבד הי'. והלא כתיב ששים עיר כל חבל ארגוב. וכתיב כל אלו ערים בצורות וגו'.

אלא מנאו את אלו ומנאום. ולא אלו בלבד אלא כל שתעלה מסורת מאבותיך שמוקפות חומה מימות יהושע בן נון. כל המצות האלו נוהגות בה. מפני שקדושה ראשונה קדישה לשעתה והיא וקדשה לעתיד לבא. קשיא דר' ישמעאל אדר' ישמעאל. ותרקנן תרי תנאי אליבא דר' ישמעאל. איבעי תימא הא בתרייתא ר' אלעזר בר' יוסי אמרה. דתניא ר' אלעזר בר' יוסי אומר אשר לו חומה לצמיתות כו'. אע"פ שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן. כלומר אע"פ שחרבה חומתה בקדושתה קיימא: מסורת בידינו מאנשי כנסת הגדולה כל ויהי לשון צער הוא. ה' ויהי בימי הוו. ועוד מסורת בידינו מאנשי כנסת הגדולה אמרן ואמציה אחים הוו ואסתקנא כל כלה שצנועה בבית חמיה וזכה לצאת ממנה מלכים ונביאים מנא לן מתמר. ועוד מסורת בידינו מקום ארון [אינו] מן המדה. דתניא ארון שעשה

הגהות הב"ח (ה) גמ' דסמא כא אמרי לקמן דלא צריכי לקדושי:

מוסף רש"י הא אמרי לא צריכא לקדושי. נמיומא דקן נריסמא מפיים ומחיל לא אלא בלבד (שבועות עח.). כל המצות הללו. מלות נמי ערי מומה ושלות מלוכה ושלון עבדים מגרשיהם שדה (שם). הא ר' אליעזר ב"ר יוסי אמרה. כי היכי דקאמר אע"פ שאין לו עכשיו ואע"ג דמרחב לא בעלה קדושתיה (ערכין לב.). אשר לוא חומה. לא כתיב, משמע לא ומשמע לו כלומר אין לו מומה קודם לכן, הוה נמי בים אלא לו מומה (ערכין לב. ומי' מומ' שם). דכסתה פניה בבית חמיה. ולא ראה מומה כל שימים הגדולה כגיאו לעיכך לא הכיר בה (מומה י:) ל"ל שכסמה פניה בגיאם שמים, והק"ק אע"פ שהיה נגנו שיאל אמר מומה מומה היה נכך לומר אמרת היא, אמרת אמר נעשה היא (גי' הכ"מ שם). אמרן. אמרן של יפיהו, ואמציה. מלך יהודה, אחים היה. ומאמיה מהרא דוד היה ומאמרן אמרן אמרן נגיא נגיא היה, אלמא נגיאים נמוק מינה (מומה י:). מקום ארון אינו מן המדה. אינו מומה לגמעו ממדת המלא של בית בלבד, דמגיא אמרן שעשה משה יש לו עשר אמות אמרן לכל רוח, כשיעמן נמלא בית הכמורת, והרי כל המלא לא היה אלא לו כי אלא כי שנאמר ולפני הדביר עשרים אמה אורך ורוחב, ונמלא אמרן מקום הארון ממעבר כלום (יומא כא.). ארון שעשה משה. כשמוגם בדביר, יש לו עשר אמות לכל רוח. עשר אמות רוחב ממנו לכמה לכל לד, והדביר היה עשרים על עשרים (ממנה לא.) כשיעמן נגיא קדשי הקדשים שעשה שלמה, שהוא כי אל כי, יש לו עשר אמות רוחב לכל רוח ורוח לימינו ולשמאלו, הרי עשרים נגא אמרן, ולפיכך כי עד הדביר (דברי"ה כ"ב לא.). מרי דבי. וקרי ליה לאמרים, לגדיקים ולגבי כנסת הגדולה (מולין קלב:). כי טוב. משמע כי טוב בגיגיו הדלה ומשמה (סנהדרין לא:). כן ישיש. ישיש אמרים, שוחיכים (שם) אלא נטוחנו של גדיקים הא בשלמו שם, שנאמר כאשר שש ה' עליכם (דברים כח סג).

יְהֵא תְּחוּמֵךְ כָּךְ ׳וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם׳ אָמַר לוֹ יוֹם יְהֵא תְּחוּמֵךְ ׳וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה׳ אָמַר לֵהּ לַיְלָה יְהֵא תְּחוּמֵךְ אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הוּא שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אוֹמֵר לְאִיּוֹב (איוב לח, יב) ׳הֲמִימֶיךָ צִוִּיתָ בֹּקֶר יִדַּעְתָּ הַשַּׁחַר מְקֹמוֹ׳ הֲיִדַּעְתָּ מְקוֹמוֹ אִי זֶה הוּא אַתְּמָהָא אָמַר רַבִּי תַּנְחוּמָא אֲנָא אֲמַרִי טַעְמָא (ישעיה מה, ז) ׳יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא חֹשֶׁךְ עֹשֶׂה שָׁלוֹם׳ מִשֶּׁנִּבְרְאוּ ׳עֹשֶׂה שָׁלוֹם׳.

(ה) וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם אָמַר רַ׳ אֶלְעָזָר לְעוֹלָם אֵין הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְיַחֵד שְׁמוֹ עַל הָרָעָה אֶלָּא עַל הַטּוֹבָה וַיִּקְרָא אֱלֹהִים לָאוֹר יוֹם וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא אֱלֹהִים לָיְלָה אֵין כְּתִיב כָּאן אֶלָּא ׳וְלַחֹשֶׁךְ קָרָא לָיְלָה׳.

ז. אָמַר רַבִּי יְהוּדָה בַּר סִימוֹן יְהִי עֶרֶב אֵין כְּתִיב כָּאן

מסורת המדרש

אין הקב״ה מיחד שמו איכ״ר פ״ב־ג תנחומא תזריע״ט. תנ״י שם־יכ. ילקו״ש. תזריע. תקנו. מלכים רלא. תענית ג (תיר״ה אילו)

יא) ע״פ המקרא (בראשית א, יח) ״ולמשול ביום ובלילה״ וגו׳, והבדיל הקב״ה בין תחומי שלטונם, וזהו: **״ויקרא אלהים לאור יום״** — ״ויקרא״ — **אין קריאת שם זו, שתאמר שקרא את שם האור ״יום״, אלא קרא לבריאה המאירה שברא מהוד מעטה לבושו** (כדלעיל סי׳ ד) **וצוהו לשמש ביום״** (רש״י פסחים ב. ד״ה קרייה) **אמר ליה: ״יום יהא תחומך״! ״ולחושך קרא לילה״** — ״**ולחושך צוה לשמש בלילה, ״קרא״** — **כמלך שקורא לעבדו שיבא לפניו״** (שם) — **אמר ליה: ״לילה יהא תחומך״!. א״ר יוחנן: הוא** — הדבר הזה — **שאמר הקב״ה לאיוב: ״המימך צוית בוקר יִדַּעְתָּ השחר מקומו״** — וכי מיום שנולדת צווית כבר פעם ושלטת על הארת הבוקר, או קבעת ויִדַעְתָּ את מקום השחר, כמו שאני מצוה וקובע ומֵיַעַד גבולות יום ולילה מימות עולם? **״יִדַּעְתָּ״ כתיב** (כן גי׳ מ״כ ורש״ש), **הֲיִדַּעְתָּ** (וביל״ש איוב שם הגי׳ **״הודעתו״) מקומו** — של השחר — **אי זה הוא?! אתמהא** — כן תמה הקב״ה לאיוב (ועי׳ רד״ל ורז״ו. ופני משה בירושי שם). **אמר ר׳ תנחומא: אנא אמרי טעמא** (— אני אומר טעם) על פי הדברים האמורים, שהפריד הקב״ה בין הנצים — למה אמר הכתוב (ישעיה מה, ז): **״יוצר אור ובורא חושך, עושה שלום״** — מה ענין ״שלום״ ליצירת אור וחושך? אלא, **משנבראו** — אור וחושך — **״עושה שלום״** — הקב״ה, ביניהם, בריב שהיה להם על שלטון יום ולילה, בעת הבראם.

״ויקרא אלהים לאור יום״ אמר ר׳ אלעזר: לעולם אין הקב״ה מיחד — ומזכיר — **שמו על הרעה, אלא על הטובה, ״תדע לך שהוא כן, שבשעה שברא הקב״ה את האור ואת החושך, וקרא להן שמות, הזכיר שמו על האור ולא הזכיר שמו על החושך״** (תנחומא תזריע ט, ועי״ש בארוכה בטעם הדבר, ובתוסי׳ תענית ג. ד״ה ואילו) שהרי: **״ויקרא אלהים לאור יום, ולחושך קרא ״אלהים״ לילה״ — אין כתיב כאן, אלא: ״ולחושך קרא לילה״** — ולא מוזכר שם ה׳ אלא על האור הטוב.

ז. ״ויהי ערב, ויהי בוקר״ — **אמר ר׳ יהודה ב״ר סימון: ״יהי ערב** יהי בוקר״ —

אֶלָּא ׳וַיְהִי עֶרֶב׳ מִכָּאן שֶׁהָיָה סֵדֶר זְמַנִּים קֹדֶם לָכֵן אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ מְלַמֵּד שֶׁהָיָה בּוֹרֵא עוֹלָמוֹת וּמַחֲרִיבָן עַד שֶׁבָּרָא אֶת אֵלּוּ אָמַר דֵּין הֲנָיָן לִי יָתְהוֹן לָא הֲנָיָן לִי אָמַר רַ׳ פִּינְחָס טַעְמֵהּ דְּרַ׳ אַבָּהוּ (בראשית א, לא) ׳וַיַּרְא אֱלֹהִים אֵת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד׳ דֵּין הֲנָיָן לִי יָתְהוֹן לָא הֲנָיָן לִי.

ח. אָמַר רַ׳ יַנַּאי מִתְּחִלַּת בְּרִיָּתוֹ שֶׁל עוֹלָם צָפָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲשֵׂיהֶן שֶׁל צַדִּיקִים וּמַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל רְשָׁעִים ׳וְהָאָרֶץ הָיְתָה תֹהוּ׳ אֵלּוּ מַעֲשֵׂיהֶם שֶׁל רְשָׁעִים ׳וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים יְהִי אוֹר׳ אֵלּוּ מַעֲשֵׂיהֶן שֶׁל צַדִּיקִים ׳וַיַּבְדֵּל אֱלֹהִים בֵּין הָאוֹר וּבֵין הַחֹשֶׁךְ׳ בֵּין מַעֲשֵׂיהֶן שֶׁל צַדִּיקִים

מסורת המדרש

ז. היה סדר זמנים מקודם ילקו״ש כאן ה. ראה זוהר ח״א מה. רע״ע להלן פ״ח־ב. רבנ״ש. פסי״ד פמ״ז (מנה אחת)״א. פדר״א פ״ח. זוהר ח״א דסג. **בורא עולמות ומחריבן** לקמן פ״ט־ב (כה״ע). קה״ר פ״ג״א. שו״ט פל״ד. זוהר ח״א כד. בט. רנב. רנג. רסב. ח״ג סא. תיקו״ז ת״ו־כג. ילקו״ש כאן טז. קהלת תחקסת. ראה־ פסי״ד פכ״א (י׳ הדברות)״ח. שמו״ר פ״ל־ג. זוהר ח״א קנד. רצב. **דין הניין לי** ראה זוהר ח״ג רלט

ח. **מתחלת ברייתו** לעיל פ״ב־ה וש״נ

בלשון ״עתיד״. לומר שכן יהיה מאז ולהבא — **אין כתיב כאן, אלא ״ויהי ערב** ויהי בוקר״ — בלשון ״עבר״ — **מכאן** — אתה למד: **שהיה סדר זמנים קודם לכן** — בעת **״שני אלפים שנה קדמה התורה לבריאת העולם, ויומו של הקב״ה אלף שנים, דכתיב** (תהלים צ): **״כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול״** (להלן פ״ח סי׳ ב׳, שוח״ט צ), **מלמד** — אותנו הכתוב בזאת: **שהיה** — הקב״ה — **בורא עולמות** — לפני שברא את העולמות הקיימים כעת — **ומחריבן** — **״שלא היו ראויין להבראות״** (שוח״ט לד) — ולהתקיים, שקלקלו היצורים מעשיהם, (עי׳ שמו״ר ל, ג) — **עד שברא את אלו** — שהן מזוככים יותר מן הקודמים. **אמר** — הקב״ה: **״דין הניין לי״** — אלו הן להנאתי ולקורת רוחי. **״יתהון לא הניין לי״** — אותם, הקודמים שהחרבתי, לא היו להנאתי ולקורת רוחי, (ועי׳ רז״ו, שפירש ככל המפרשים, שהיו בפועל עולמות, ובענף־יוסף פי׳ שהיו רק במחשבה, כתכניות שלא הוצאו לפועל, ועיי״ש). **אמר רבי פנחס: טעמיה דר׳ אבהו** — מאיזה טעם אמר כן, וראיה לדבריו מן המקרא: **״וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאוד״** — ״כל״, ״והנה״, ״מאוד״ — אחרי שראה הקב״ה את ״כל״ מה שעשה, גם את הקודמים וגם את זה האחרון, ראה ״והנה״ — זה הנוכחי שנברא כעת שהוא לפנינו, ״טוב מאוד״ — יותר מכל אלו שהיו לפניו, וכלומר: **״דין הניין לי״** — ״והנה טוב מאוד״, **״יתהון לא הניין לי״** — אלו ״כל אשר עשה״.

ח. **אמר רבי ינאי: מתחלת ברייתו של עולם צפה הקב״ה** — וידע — **מעשיהן של צדיקים ומעשיהם של רשעים** — שיהיו בעולם, שמעשי בני אדם הנתונים בידיהם לבחירתם בין טוב לרע. גם צפויים וידועים להקב״ה מראש (ועי׳ לעיל פ׳ ב׳ סי׳ ה׳, ובביאורנו מה שנתבאר והובא שם), שנאמר: **״והארץ היתה תוהו ובוהו וחושך על פני תהום״ — אלו מעשיהם של רשעים** — ההולכים בעולם בשרירות לבם, וממלאים תאות נפשם ליהנות מתענוגות העולם, בלי לחשוב על שום תכלית ומטרה שיש לבריאה, ובלי להביא לה כל תועלת, כהולך בחושך ואינו יודע לאן הוא הולך, ומשאירים בעקבותיהם שממון וחורבן. **״ויאמר אלהים יהי אור״ — אלו מעשיהם של צדיקים** — ההולכים לאור מאמר ה׳ אדוני הבריאה, ועושים לתועלתה ולתכליתה של הבריאה, ולקיומה וישובה, בדרך מוארת וידועה, למטרה ברורה ונכספת של רצון הבורא בכוונת הבריאה. **״ויבדל אלהים בין האור ובין החושך״ — בין מעשיהן של צדיקים למעשיהן של**

אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב וְגוֹ׳׳ ׳מַה טֹּבוּ אֹהָלֶיךָ יַעֲקֹב׳ זֶה אֹהֶל מוֹעֵד שֶׁבַּמִּדְבָּר וְשֶׁבְּשִׁילֹה וּבְנוֹב וְגִבְעוֹן ׳מִשְׁכְּנֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל׳ אַל תְּהִי קוֹרֵא ׳מִשְׁכְּנֹתֶיךָ׳ אֶלָּא מִשְׁכְּנוֹתֶיךָ יִשְׂרָאֵל שֶׁהַמִּשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ יִתְמַשְׁכְּנוּ עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֵת שֶׁחָטְאוּ מִשְׁכָּן מִנַּיִן שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים עח, ס) ׳וַיִּטֹּשׁ מִשְׁכַּן שִׁלוֹ אֹהֶל שִׁכֵּן בָּאָדָם׳ שֶׁנִּתְמַשְׁכֵּן עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּקְרְאוּ אָדָם (יחזקאל לד, לא) ׳צֹאן מַרְעִיתִי אָדָם אַתֶּם׳ הַמִּקְדָּשׁ מִנַּיִן שֶׁנֶּאֱמַר (איכה ד, יא) ׳שָׁפַךְ חֲרוֹן אַפּוֹ וַיַּצֶּת אֵשׁ בְּצִיּוֹן׳ וְאוֹמֵר (נחמיה א, ז) ׳חֲבֹל חָבַלְנוּ לָךְ׳ זֶה מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן כְּמָה דְתֵימָא (שמות כב, כה) ׳אִם חָבֹל תַּחְבֹּל שַׂלְמַת רֵעֶךָ׳ לְכָךְ נִקְרָא מִשְׁכָּן שֶׁכָּךְ אָמַר

מסורת המדרש

יד. המשכן ומקדש יתמשכנו ע״י **ישראל בחטאם** שמו״ר לא, י. לה, ד. נא, ג. תנחומא כאן יד. משפטים יא. ויקהל ט. פקודי ב״ה. תנ״י פקודי ב. כאן כא. ל״ש פקודי תיד. זוהר ח״ג ד. קיד. **ישראל שנקראו אדם** ובמות סא. ב״מ קיר כדיחות ו. ב״ר לד, יג. שמו״ר מ, א. ויק״ר ה, ג, יח. א. לעיל י. כ. קה״ר ג, יח. אס״ר ז, יא. תנחומא תשא ה. ויקהל ג תנ״י בשלח טו. שו״ט קד. פס״ר פ״ו (תשא) ה. פמ״ח (אחרי מות) ה. פדר״כ פ״ב (שקלים) יא ל״ש חצוה שפו. שפח. בחוקתי תרעה. חוקת תרסב. מטות תשפ. ישעיה שעג. איכה תתרבב. זוהר: ח״א כ. כה. ח״ב כה: פו. ערה. ח״ג צח. קכה. קמז. ריט. דלח. **שפך חרון אפו ויצת אש בציון** תנחומא תזריע ט. תנ״י שם יג. שו״ט עט. ל״ש תהלים תתכד. דאה איכ״ד ד. יד. שהש״ר א (ד) ד

דכתיב — בדברי בלעם (ראה שמו״ר לא, י.): **״מה טובו אוהליך יעקב, משכנותיך — ישראל״**, ועל המשכן ובית המקדש אמר כן, וכלומר: **״מה טובו אוהליך יעקב״** — ״אוהליך״ — **זה אהל־מועד שבמדבר, ושבשילה** — שמשנכנסו ישראל לארץ וכבשוה וחלקוה ארבע עשרה שנה ועמד המשכן בגלגל. הועמד המשכן אחר כך בשילה, ועמד שם שלש מאות וששים ותשע שנים (זבחים קיח.), וגם שם היה ״אהל״ בלבד. היריעות היו לו לכיסוי מלמעלה (שם קיב.). **ובנוב** — עיר הכהנים, היה המשכן משחרבה שילה במות עלי הכהן הגדול, והיה שם עד ימי שאול המלך, וחרבה העיר בידי שאול המלך. **וגבעון** — אשר לשם עבר המשכן אחרי נוב (עי׳ זבחים קיח.), וגם בנוב וגבעון לא היו אלא היריעות ״לאהל״ על המשכן; **״משכנותיך ישראל״**, אלו בתי המקדש שבירושלים, הראשון שנבנה על־ידי שלמה, והשני שנבנה על־ידי עזרא הסופר, ולא אמר הכתוב ״מקדשיך״ אלא ״משכנותיך״, מלשון ״משכון״. **אל תהי קורא ״משכנותיך״ אלא ״משכנותיך ישראל״, שהמשכן ומקדש** — שניהם — **יתמשכנו** — בזמנם — **על ידי ישראל בעת שחטאו; משכן** — האמור, שהוא מכוסה יריעות — **מנין** — מה שאמדנו שמתמשכן וחדב בעוונות ישראל, **שנאמר** — בחורבן שילה: **״ויכעיסוהו בבמותם ופסיליהם יקניאוהו, שמע אלהים ויתעבר, וימאס מאד בישראל, ויטש משכן שילו אהל שכן באדם״**, אמר ״באדם״ לומר — **שנתמשכן** — משכן שילה — **על ידי ישראל שנקראו ״אדם״**, כאמור בדברי הנביא לישראל: **״והמה עמי בית ישראל, נאם אדני ה׳, ואתן צאני, צאן מרעיתי, אדם אתם, אני אלהיכם״; המקדש** — האמור, שהוא מקורה בתקרה — **מנין** — מה שאמרנו שמתמשכן וחרב בעוונות ישראל, **שנאמר** — בקינות על חורבן המקדש: **״כלה ה׳ את חמתו שפך חרון אפו, ויצת אש בציון, ותאכל יסודותיה״**, לומר שבאש אשר הצית ה׳ בציון ושרפה את הבית עד ליסודותיו הריק ה׳ כל חמתו וכלה חרון אפו מלכלות את ישראל עצמם. **ואומר** — הכתוב בוידוי ישראל על חטאיו, בתחילת הבית השני: **״חבול חבלנו לך, ולא שמרנו את המצוות ואת החוקים ואת המשפטים״**, וכפלו דבריהם ״חבול חבלנו״ שתי פעמים, **זה מקדש ראשון** — ומקדש שני, שכבר בהבנותו ידעו מדאש על חורבנו (עיין שמו״ר נא, ג.). ולשון ״חבול חבלנו״ הוא משכון, **כמה דתימא: ״אם חבול תחבול שלמת רעך״ ״זה חורבן ראשון וחורבן שני שלא נתמשכנו אלא על ידינו״** (שיהש״ר א, ד, ב.). והרי — **לכך נקרא** — כאן —

לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה אֱמֹר לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שֶׁיַּעֲשׂוּ לִי מִשְׁכָּן שֶׁאִם יֶחֱטְאוּ יְהֵא מִתְמַשְׁכֵּן עַל יְדֵיהֶם.

ל ← טו. דָּבָר אַחֵר ׳וַיְהִי בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה׳ אֵי זֶה יוֹם זֶה רֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן שֶׁנֶּאֱמַר (שמות מ, יז) ׳וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בַּשָּׁנָה הַשֵּׁנִית בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הוּקַם הַמִּשְׁכָּן׳ אָמַר רַבִּי זֵירָא מַהוּ ׳בְּיוֹם׳ מִכָּאן שֶׁהַקָּמַת הַלַּיְלָה הָיְתָה פְּסוּלָה לַעֲבוֹדַת הַיּוֹם כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים הָיָה מֹשֶׁה מַעֲמִיד אֶת הַמִּשְׁכָּן בְּכָל בֹּקֶר וְבָקֶר מוֹשְׁחוֹ וּמַקְרִיב וּמְפָרְקוֹ אוֹתוֹ הַיּוֹם הֶעֱמִידוֹ וּמְשָׁחוֹ וְלֹא פֵּרְקוֹ רַבִּי חִיָּא בַּר יוֹסֵף אָמַר שְׁתֵּי פְּעָמִים בְּכָל יוֹם הָיָה מֹשֶׁה מַעֲמִידוֹ וּמְפָרְקוֹ אַחַת בַּבֹּקֶר וְאַחַת בָּעֶרֶב רַבִּי חֲנִינָא הַגָּדוֹל אוֹמֵר שָׁלֹשׁ פְּעָמִים

מסורת המדרש

טו. ויהי ביום כלות משה. אי זה יום זה ר״ח **ניסן** תור״כ מכילתא דמלואים צו (לו) שמיני (יד) ספרי כאן מד. גיטין ס. ברש״י ד״ה ״פר״ טמאים״. שבת פז ר״ה ג תענית כט. ירושלמי מגילה פ״ג ה״ח. שקלים פ״א ה״א. ר״ה פ״א ה״א. יומא פ״א ה״א. שבועות פ״א ה״ד. סוטה לח ברש״י ד״ה (קשיא לר״י) ובחים קא רש״י ד״ה (שנגעה בה) קא ברש״י ד״ה (שעיר נחשון). להלן יג, ב. תנחומא פקודי יא. סע״ר פ״ז יל״ש כאן תשיב. תשא שפו. פקודי היז. שכיני תקב. פנחס תשפ **ביום מכאן שהקמת הלילה פסולה** שבועות טו ירושלמי יומא שם. פסדר״כ ו. כל ז׳ ימי המלואים היה משה מעמיד וכו׳ ומושחו ספרי כאן מד. כל ז׳ **היה משה מעמיד המשכן ומפרקו** ספרי שם לעיל סימן ט רש״נ.

״משכן״, שכך אמר לו הקב״ה למשה: אמור להם לישראל שיעשו לי ״משכן״, שאם יחטאו יהא מתמשכן על ידיהם — ויחרב. **״עד שיבא משיח״** (שמו״ר לא, יא.).

טו. דבר אחר ״ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן, וימשח אותו, ויקדש אותו, ואת כל כליו, ואת המזבח, ואת כל כליו, וימשחם, ויקדש אותם״, ״ביום״ — **אי זה יום** — היה יום כלות משה להקים את המשכן — **זה ראש חודש ניסן, שנאמר: ״ויהי בחודש הראשון בשנה השנית באחד לחודש הוקם המשכן״**, ש״החודש הראשון״ הוא ניסן, ו״באחד לחודש״ הוא ראש חודש (עי׳ שבת פז.). **אמר רבי זירא: מהו** — הטעם שהכתוב אומר כאן — **״ביום״**, שהיה די לומר ״ויהי בכלות משה״, אלא — **מכאן** — אמרו — **שהקמת הלילה** — שהמשכן שהוא קיים ועומד בלילה, קימה זו — **היתה פסולה לעבודת היום** — בשבעת ימי המלואים הראשונים לחינוך המשכן, שקדמו ליום ראשון בניסן זה, אלא — **כל שבעת ימי המלואים** — האלה, שמיום עשרים ושלשה באדר — **היה משה מעמיד את המשכן בכל בוקר ובוקר, מושחו** — בשמן המשחה, אותו ואת כל כליו, ואת המזבח ואת כל כליו, כאמור כאן במקדא, **ומקריב** — את קרבנות המלואים ליום, כאמוד בהם, כל שבעת הימים — **ומפרקו** — בערב עם כלות עבודת היום, ואילו — **אותו היום** — ראש חודש ניסן — **העמידו** — משה — **ומשחו** — שוב בשמן המשחה (ספרי נשא מד.), אותו ואת כל כליו ואת אהרן ובניו — **ולא פרקו** — אותו עוד, עד שהוצרכו להמשיך במסעם על פי ה׳ ממדבר סיני למדבר פארן (במדבר י, יא־יג.), ואילו — **רבי חייא בר יוסף אמר**: בשבעת ימי המלואים האמורים — **שתי פעמים בכל יום היה משה מעמידו ומפרקו** — את המשכן. **אחת בבקר** — לתמיד של שחר ולקרבנות היום. **ואחת בערב** — לתמיד של בין העדבים. שההקמה שהוקם לצורך תמיד של בוקר פסול לתמיד של בין העדבים. שכן כתוב (שמות מ, יז־יח.): **״ויהי בחודש הראשון בשנה השנית באחד לחדש הוקם המשכן, ויקם משה את המשכן״**, הרי שתי הקמות, וכתוב כאן: ״ביום כלות משה להקים את המשכן״. הרי שבכל שבעת הימים

בְּכָל יוֹם שֶׁנֶּאֱמַר ׳הוּקַם׳ ׳וַיָּקֶם׳ ׳לְהָקִים׳ אַחַת לַתָּמִיד שֶׁל שַׁחַר וְאַחַת לַמְּלוּאִים וְאַחַת לַתָּמִיד שֶׁל עֶרֶב נִמְצָאנוּ לְמֵדִין שֶׁבְּעֶשְׂרִים וּשְׁלֹשָׁה בַּאֲדָר הִתְחִילוּ יְמֵי הַמְּלוּאִים אַהֲרֹן וּבָנָיו וּמִשְׁכָּן וְכָל הַכֵּלִים לְמָשֵׁחַ מִנַּיִן לַפִּרוּקִין אָמַר רַבִּי זֵירָא ׳בְּיוֹם כַּלּוֹת מֹשֶׁה׳ בְּיוֹם שֶׁכָּלוּ הַקְּמוּתָיו בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ נִיסָן הוּקַם הַמִּשְׁכָּן בַּשֵּׁנִי נִשְׂרְפָה פָּרָה אֲדֻמָּה בַּשְּׁלִישִׁי הַזָּה מְמֻנֶּה עַל הַלְוִיִּם כְּמָה דְתֵימָא (במדבר ח, ז) ׳הַזֵּה עֲלֵיהֶם מֵי חַטָּאת׳ וְתַחַת הַזָּיָה שְׁנִיָּה שֶׁהָיוּ צְרִיכִין הַלְוִיִּם לְהַזּוֹת מִפְּנֵי שֶׁהָיוּ כֻּלָּם טְמֵאֵי מֵתִים בַּמָּה שֶׁהָרְגוּ בְּעוֹבְדֵי הָעֵגֶל כְּמָה דְתֵימָא (שמות לב, כז־כח) ׳וְהִרְגוּ אִישׁ אֶת אָחִיו וְגוֹ׳ וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי לֵוִי כִּדְבַר מֹשֶׁה וְגוֹ׳׳ צִוָּה הַמָּקוֹם

מסורת המדרש

בכ״ג באדר התחילו ימי המלואים להלן יג א וש״נ. בר״ח ניסן הוקם המשכן בשני נשרפה פרה ספרי באן מד (בה״ע) מגילה כט. בדש״י ד״ה ברביעית. דש״י בגיטין ס שם. ירושלמי מגילה יומא שם. יל״ש כאן תשיב. הלוים שהרגו בעובדי העגל לעיל ה. ו. להלן טו. יב וש״נ

של מילואים היו שתי הקמות בכל יום ובר״ח ניסן כילה את הקמותיו (רז״ו), ואילו — **רבי חנינא הגדול אומר: שלש פעמים בכל יום** — משבעת ימי המלואים האלה היה מעמידו ומפרקו. **שנאמר: ״הוקם המשכן, ויקם משה את המשכן״**, הרי שנים, כאמור, ונאמר כאן: **״ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן״**, הרי שלשה פעמים בכל יום. **אחת לתמיד של שחר, ואחת** — לקרבנות שהקריב בכל שבעת ימים אלו — **למלואים, ואחת לתמיד של ערב, נמצאנו למדין** — מכאן — **שבעשרים ושלשה באדר התחילו ימי המלואים** — ואז **״התחילו״** — **אהרן ובניו ומשכן וכל הכלים לימשח** — בשמן המשחה כל יום עד ראש חודש ניסן.

מנין — לנו ללמוד — **לפירוקין** — שהיה מפרק המשכן. ולא עמד מיום עשרים ושלשה באדר בקביעות — **אמר רבי זירא** — האמור למעלה: שהרי כתוב כאן: **״ביום כלות משה להקים את המשכן״**, ״כלות להקים״ — **ביום שכלו הקמותיו** — ביום הזה, בראש חודש ניסן, הרי שהיה המשכן מתפרק ומוקם, מתפרק ומוקם, עד היום ההוא, וביום ההוא (כנספרי כאן, מד.) — **בראש חודש ניסן הוקם המשכן**, כאמור, פעם אחת, **״בשחרית״** (תו״כ פרשת צו, מכילתא דמלואים לו.), ואילו — **בשני** — בניסן — **נשרפה פרה אדומה** — עם שחיטתה, שכן בראש חודש נאמרה למשה פרשת הפרה (במדבר יט, א־כב.). עם עוד פרשיות (גיטין ס עיי״ש), **״וקדם לכן לא ילכו לעשותה״** (רש״י שם). לפי שכתוב בה (שם ד): **״ולקח אלעזר הכהן מדמה באצבעו והזה אל נכח פני אהל מועד מדמה שבע פעמים״**, הרי שאהל מועד צריך לעמוד קיים בשעה ששוחטה. **בשלישי** — בניסן — **היזה ממנה על הלויים, כמה דתימא: ״וידבר ה׳ אל משה לאמר, קח את הלויים מתוך בני ישראל וטהרת אותם, וכה תעשה להם לטהרם הזה עליהם מי חטאת״**, וכמו שנאמר בפרשת פרה זו: **״ולקחו לטמא מעפר שריפת החטאת ונתן עליו מים חיים אל כלי, ולקח אזוב וטבל במים איש טהור והזה על ... הנוגע ... במת ... והזה הטהור על הטמא ביום השלישי וביום השביעי, וכבס בגדיו ורחץ במים וטהר בערב״**, והלוים לא טוהרו בהזיית אפר זה אלא פעם אחת, **ותחת הזייה שניה שהיו צריכין הלוים להזות, מפני שהיו כולם טמאי מתים, במה שהרגו בעובדי העגל** — כדרת משה מהר סיני. **כמה דתימא: ״ויעמד משה ... ויאספו אליו כל בני לוי, ויאמר להם כה אמר ה׳ אלהי ישראל, שימו איש חרבו על ירכו ... והרגו איש את אחיו ואיש את רעהו ואיש את קרובו, ויעשו בני לוי כדבר משה**

(7)

לְגַלְחָם בִּמְקוֹם הַזָּיָה שֶׁל יוֹם שְׁבִיעִי מֹשֶׁה נִתְקַדֵּשׁ בְּעָנָן כָּל שִׁבְעָה שֶׁנֶּאֱמַר (שם כד, טז) ׳וַיִּשְׁכֹּן כְּבוֹד ה׳ עַל הַר סִינַי וְגוֹ׳׳ אַהֲרֹן וּבָנָיו נִתְקַדְּשׁוּ בַּשֶּׁמֶן וּבַדָּם שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ח, ל) ׳וַיִּקַּח מֹשֶׁה מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמִן הַדָּם אֲשֶׁר עַל הַמִּזְבֵּחַ וַיַּז עַל אַהֲרֹן וְגוֹ׳׳ מַעֲלָה נָטַל אַהֲרֹן יוֹתֵר מִבָּנָיו לְפִי שֶׁהָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁיָּצַק עַל רֹאשׁוֹ מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה מַה שֶּׁלֹּא עָשָׂה לְבָנָיו מְשִׁיחַת אַהֲרֹן כֵּיצַד כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמְּלוּאִים הָיָה מֹשֶׁה מַפְשִׁיט אֶת אַהֲרֹן אֶת בְּגָדָיו וּמַרְחִיצוֹ וְסָכוֹ בֵּין עֵינָיו יִשְׂרָאֵל נִתְקַדְּשׁוּ בְּפָרַת חַטָּאת שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יט, ב) ׳דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְיִקְחוּ אֵלֶיךָ פָּרָה אֲדֻמָּה וְגוֹ׳׳ הַלְוִיִּם

מסורת המדרש

משה נתקדש בענן יומא ד: ירושלמי יומא פ״א ה״א. ארר״נ פ״א א אהרן ובניו נתקדשו בשמן ובדם וכו׳ עיין תור״כ צו. מכילתא דמלואים

ויפול מן העם ביום ההוא כשלשת אלפי איש״, צוה המקום לגלחם במקום הזיה של יום שביעי, שכן כתוב בהם (במדבר ח, ה־ז.): **״וידבר ה׳ אל משה לאמר, קח את הלויים מתוך בני ישראל וטהרת אותם, וכה תעשה להם לטהרם הזה עליהם מי חטאת והעבירו תער על כל בשרם וכבסו בגדיהם והטהרו״**, הרי שהגילוח הוא במקום הזיה שניה, שהרי אמר ״וכה תעשה להם״, שכן לא כולם טהרו אז בדרך אחת. אלא — **משה נתקדש** — וטוהר — **בענן** — שהיה על הר סיני, והוא היה בתוך הענן — **כל שבעה** — ימים, כמו — **שנאמר: ״ויעל משה אל ההר, ויכס הענן את ההר, וישכן כבוד ה׳ על הר סיני ויכסהו הענן ששת ימים, ויקרא אל משה ביום השביעי מתוך הענן ... ויבא משה בתוך הענן ויעל אל ההר״**, שנתקדש משה וטוהר בענן הזה ששת ימים וביום השביעי טוהר ונקרא אל ה׳ (ועיין יומא ד.). ואילו — **אהרן ובניו נתקדשו** — ונטהרו — **בשמן** — המשחה, שמשחם משה — **ובדם** — של קרבנות של המילואים (עי׳ רמב״ן עה״ת ויקרא ח, ל.). **שנאמר: ״ויקח משה משמן המשחה ומן הדם אשר על המזבח ויז על אהרן ועל בגדיו ועל בניו ועל בגדי בניו אתו, ויקדש את אהרן ואת בגדיו ואת בניו ואת בגדי בניו אתו״**, הרי שהזיה זו היא אשר קרשה אותם לטהרם, ועוד — **מעלה נטל אהרן יותר מבניו לפי שהיה כהן גדול, שיצק** — משה — **על ראשו** — של אהרן — **משמן המשחה, מה שלא עשה לבניו** — שנאמר בדבר ה׳ אל משה (שמות כט, ז.): **״ולקחת את שמן המשחה ויצקת על ראשו ומשחת אותו״**, וכך עשה משה, שנאמר (ויקרא ח, יב.): **״ויצוק משמן המשחה על ראש אהרן, וימשח אותו לקדשו״**. וסדר — **משיחת אהרן** — זו, לכהונה גדולה — **כיצד** — נעשתה — **כל שבעת ימי המלואים** — שמכ״ג באדר עד כ״ט בו, בכל יום ויום — **היה משה מפשיט את אהרן את בגדיו** — של חולין — **ומרחיצו** — בטבילה במקוה — **וסכו** — בשמן המשחה — **בין עיניו**, כמו שכתוב בדבר ה׳ אל משה (שמות כט, ד.): **״ואת אהרן ואת בניו תקריב אל פתח אוהל מועד ורחצת אותם במים״**, ואחר כך כתובה המשיחה בין עיניו, וכן עשה משה ככתוב (ויקרא ח, ו.): **״ויקרב משה את אהרן ואת בניו וירחץ אותם במים״**, ואחר כך כתובה המשיחה בין עיניו. ואילו — **ישראל** — כולם — **נתקדשו בפרת חטאת** — בהזיית אפר הפדה בשלישי ובשביעי, כדינם, **שנאמר: ״וידבר ה׳ אל משה ... דבר אל בני ישראל ויקחו אליך פרה אדומה ... ושחט אותה ... ושרף את הפרה ... הנוגע במת .. וטמא שבעת ימים, הוא יתחטא בו ביום השלישי וביום השביעי, יטהר״**, וזה אמור לדורות, ובמדבר לכל ישראל.

הרה"ג ר' יקותיאל יהודה טייטלבוים נר"ו

מדות של רחמים, אז אני מוחל להם. וכמו כן גם אנו נאמר, כי נודע שבהדלקת הנרות האיר שבעת הנרות העליונות, הן חסד גבורה תפארת נצח הוד יסוד מלכות. ואמנם הכהן היה צריך להיות מעביר על מדותיו לקיים בעצמו אותן השבע מדות קדושות, להתחסד עם קונהו ולהתגבר על יצרו ולפאר ליוצרו ולנצח שונאו הפנימי ולהודות להקב"ה ולהתקשר בו במדת יסוד ולהמליכו במדת מלכות, ולהשמר משבע מדות הפכיות, כדאיתא בספרים, אז היה יכול להדליק הנרות העליונות המדות הקדושות. וזהו שכתב רש"י מעלה היתה לפני המנורה (מדרגה) שעליה הכהן עומד ומטיב את הנרות, כלומר מתחלה היה צריך לעלות למדרגה זו לתקן לעצמו שבע מדות קדושות, ועליה עומד ומטיב כנזכר לעיל, כי זולת זה קצרה ידו מהגיע אל הנרות העליונות:

וזהו שנאמר "בהעלותך", כלומר בהעלות אותך את הנרות, כלומר שתעלה אותך בשוה אל הנרות הרומזים לשבע מדות, אז מול פני המנורה (זו) יאירו שבעת הנרות העליונות. וזהו שנאמר ויעש כן אהרן, שעשה כן ממש בעצמו להתקשט בקשוטין דמלכא בשבע מדות הנ"ל, אחר כך אל מול פני המנורה העלה נרותיה כנזכר לעיל. וזהו שכתב רש"י להגיד שבחו של אהרן שלא שינה, כלומר שלא שינה מעשיו מכפי הנרמז בהנרות, אלא קיים בעצמו להדליק בתוכו השבע מדות קדושות כנזכר לעיל:

בהעלותך את הנרות וגו' (ח, ב). במדרש (במ"ר טו, ו) זהו שאמר הכתוב (תהלים לד, י) יראו את ה' קדושיו כי אין מחסור ליראיו. עוד במדרש הובא בספר עוללות אפרים (מאמר תלד) בענין מילה (עה"פ קהלת יא, ב) תן חלק לשבעה אלו שבעה קני מנורה, וגם לשמונה אלו שמנה ימי מילה. והוא פלאי. ומלבד זה קשה הלשון שמנה ימי מילה, הא כתיב (ויקרא יב, ג) וביום השמיני ימול, ואמו כל השמנה הם ימי מילה:

ולהבין זה נקדים דרש"י פירש בהעלותך, על שם שהלהב עולה כו' שצריך להדליק עד שתהא שלהבת עולה מאליה, ועוד דרשו רבותינו (ספרי בהעלותך נט"ס) מכאן שמעלה היתה לפני המנורה שעליה הכהן עומד ומטיב את הנרות. והקשה המזרחי דלפי זה היה ראוי לכתוב בעלותך, ומה זה דקאמר בהעלותך. גם השפתי חכמים (אות ג) הקשה דלמה לי אותו המעלה, בלאו הכי היה יכול להדליק לפי קומת איש, עי"ש. גם להבין שפת יתר עומד ומטיב, דסגי באמרו שעליה הכהן מטיב:

ונראה לי, כי איתא בזוהר (בלק קפו:) כל מילי דקדושה צריך הכנה והזמנה, וכן הוא בגמרא ביצה (ב:) דאמר רבה מה דכתיב (שמות טז, ה) והכינו וגו', חול מכין לשבת כו', ופירש רש"י (ד"ה ואין יום טוב) דסעודת שבת חשובה ובעי הכנה, מה שאין כן סעודת חול, עי"ש. ומהאי טעמא העור לכתיבת ספר תורה תפילין ומזוזות בעי עיבוד לשמן (רמב"ם תפילין פ"א הי"א), כי העיבוד הוא הכנה והזמנה לגוף המצוה. ומהאי טעמא הוא ענין קידוש הקולמוס קודם כתיבת השם (שם הט"ז) כנודע. ומזה הטעם אנו אומרים קודם כל מצוה הריני מוכן ומזומן לקיים מצוה פלונית, או הריני מזמן את פי להודות ולהלל כו', כדי להכין ולהזמין את עצמו או פיו למילי דקדושה. אולם לפי ערך המצוה הוא ההכנה, כי בסתם מצוה סגי בהזמנה בפה, ובכתיבת ספר תורה בעי הכנה במעשה הוא העיבוד, ובכתיבת השם קידוש הקולמוס במעשה לטבול הקולמוס בדיו באיזה אות קודם השם:

ומזה אומר אני דמז
לפני המנורה,
של הדלקת הנרות בע
ועל כן אם אמנם ה
למטה בקרקע, עם כל
לעלות מקודם על
ולהתבונן שם בכוונו
שזה הכנה לגוף הד
ומדייק שעליה הכהן
ועכבה טרם יתחיל
ומזה נודע גודל מעל
במעשה, לכך כתיב
לד

וכבר נודע מה שנ
מצוה בהאי
היינו על גוף המצוה,
עצמו להמצוה שכרו
מפרש בספר אוהל יע
השלישי הפסוק בהושע ג,
הזה משני ימים שנ
להעקידה, ביום השי
אברהם אבינו (כ"ר נ
מזה יקימנו ונחיה
מתורץ היטב מה ש
זכות העקידה שעקד
לא ידע באותן הש
השלישי שהיה נעקד
עי"ש דבריו באורך
המדרש, כי ממה ש
רש"י מעלה היתה
להמצוה, על זה אמר
לד, ייא) יראו את ה'
היינו שמזמינים את
קדושה פירושה ה
התקדשו למהר, כפ

מי מילה. והוא פלאי.
שמנה ימי מילה, הא
השמיני ימול, ואמו כל
ימי מילה:

"י פירש בהעלותך, על
לה כו' שצריך להדליק
ה מאליה, ועוד דרשו
נט"ס) מכאן שמעלה
ליה הכהן עומד ומטיב
חי דלפי זה היה ראוי
דקאמר בהעלותך. גם
קשה דלמה לי אותו
כול להדליק לפי קומת
פת יתר עומד ומטיב,
ה הכהן מטיב:

והר (בלק קפו:) כל מילי
כנה והזמנה, וכן הוא
בה מה דכתיב (שמות
ין לשבת כו', ופירש
עודת שבת חשובה
ן סעודת חול, עי"ש.
כתיבת ספר תורה
ד לשמן (רמב"ם תפילין
הכנה והזמנה לגוף
הוא ענין קידוש
שם (שם הט"ז) כנודע.
קודם כל מצוה הריני
ה פלונית, או הריני
הלל כו', כדי להכין
למילי דקדושה. אולם
כנה, כי בסתם מצוה
בת ספר תורה בעי
נוד, ובכתיבת השם
לטבול הקולמוס בדיו
רם השם:

ומזה אומר אני דמהאי טעמא היתה מעלה לפני המנורה, כי גודל קדושת מצוה זו של הדלקת הנרות בעי הזמנה והכנה במעשה. ועל כן אם אמנם היה יכול להדליק בעמדו למטה בקרקע, עם כל זה היתה אותה המעלה לעלות מקודם על אותה המעלה ולעמוד ולהתבונן שם בכוונת קדושת מצות הדלקה, שזה הכנה לגוף הדלקה. וזהו שכתב רש"י ומדייק שעליה הכהן עומד, דייקא לשון עמידה ועכבה טרם יתחיל להדליק, ואחר כך מטיב. ומזה נודע גודל מעלת הנרות שצריך הכנה במעשה, לכך כתיב בהעלותך, שזה עליה להנרות:

וכבר נודע מה שכתבו המפורשים ששכר מצוה בהאי עלמא ליכא (קידושין לט:) היינו על גוף המצוה, אבל על מה שהכין את עצמו להמצוה שכרו בעולם הזה. ועל פי זה מפרש בספר אוהל יעקב פרשת וירא (עה"פ ביום השלישי הפסוק בהושע ג, ב) יחיינו מיומים בעולם הזה משני ימים שהכין את עצמו אברהם להעקידה, ביום השלישי זה יום שלישי של אברהם אבינו (ב"ר נו, א), שעשה גוף המצוה, מזה יקימנו ונחיה לפניו לעתיד לבא. ובזה מתורץ היטב מה שאנו מזכירין (תפלת שחרית) זכות העקידה שעקד אברהם דייקא, כי יצחק לא ידע באותן השני ימים כלום, עד יום השלישי שהיה נעקד, וזה שמור לעולם הבא, עי"ש דבריו באורך אמרי נועם. ובזה יובן המדרש, כי ממה שנאמר בהעלותך, כפירוש רש"י מעלה היתה כו', מוכח שצריך הכנה להמצוה, על זה אמר זהו שאמר הכתוב (תהלים לד, י"א) יראו את ה' קדושיו, פירוש מזומניו, היינו שמזמינים את עצמם קודם המצוה (כי קדושה פירושה הזמנה, כמו (להלן יא, יח) התקדשו למחר, כפירוש רש"י שם) כי אין מחסור ליראיו כו' ודורשי ה' לא יחסרו כל טוב, והלא שכר מצוה בהאי עלמא ליכא, על כרחך אין זה רק מכח הכנה של המצוה, כאמור:

ונקדים עוד הא דאיתא בקידושין פרק קמא דף כ"ט (ע"א) דאשה לא מיחייבה למימהל לבנה, מדכתיב (בראשית כא, ד) אותו, ולא אותה, והקשו תוספות (ד"ה אותו) הא בלאו הכי פטור[ה] דהוה ליה מצות עשה שהזמן גרמן דכתיב וביום השמיני ימול. ותו, דאינו אלא ביום ולא בלילה. ותירץ בתוספות רי"ד (שם ד"ה איהי) וז"ל, נהי דהזמן קבוע לבן הנימול, אבל האב שצוהו הבורא להתעסק במילת בנו, העסק ההוא אין לו זמן, שבין ביום ובין בלילה יטריח ויכין צרכי מילת בנו. והלכך אי לאו אותו, הוי מחייבינן גם כן לאשה, דאין זמן קבוע, ע"כ דבריו. ומזה יצא לנו דכל השמנה ימים הנה הנם כדי להכין לגוף המצוה ביום ובלילה, ובזה מדויק מה דכתיב באברהם (בראשית שם) וימל וגו' בן שמנת ימים. וכי האי גוונא פירש בספר סדורו של שבת (ח"ב דרוש ד פ"ב מאמר ה), והבן. ולכן כולם נקראים שמנה ימי מילה, כי למצות מילה שקבלוה בשמחה ועדיין עושין אותה בשמחה (שבת קל.) והיא שקולה ככל המצות (נדרים לב.), צריך הכנה רבה כל שמונת ימים. והן דברי המדרש, תן חלק לשבעה אלו שבעה קני המנורה, שצריך להכין עצמו מקודם כאמור, וגם לשמונה אלו שמנה ימי מילה, לומר שאותן השמנה ימים הם הכנה והזמנה לגוף המצוה, ולכך כולם נקראים שמנה ימי מילה, כי ההכנה, לגוף המצוה יחשב, כאמור:

ועל דרך הרמז יש לומר בהקדם להבין הא דפירש רש"י (ח, ב) שתהא השלהבת עולה מאליה, ועוד דרשו רבותינו (ספרי בהעלותך נט"ס) שמעלה היה כו' שעליה

הרה"ג ר' משה ס"ל קוניב ז"ל

שמיני

ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל, פירש"י ולזקני ישראל, להשמיעם שעל פי הדיבור אהרן נכנס ומשמש בכהונה גדולה ולא יאמרו מאליו נכנס. ויש להבין כפל הדברים בלשון רש"י שעל פי הדיבור אהרן נכנס ולא יאמרו מאליו נכנס, דמכיון שנכנס על פי הדיבור ממילא נשמע שלא נכנס מאליו.

ג) **במס'** מגילה (דף י:) ויהי ביום השמיני, תניא אותו היום היתה שמחה לפני הקב"ה כיום שנברא בו שמים וארץ, כתיב הכא ויהי ביום השמיני, וכתיב התם (בראשית א ה) ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד. וראוי להתבונן מדוע השוה יום השמיני דמילואים ליום שנברא בו שמים וארץ.

ונראה בהקדם לבאר מאמר המדרש (צ"ר פ"ג ס"ז) ויהי ערב ויהי בוקר, יהי ערב אין כתיב כאן, אלא ויהי ערב, אמר רבי אבהו מלמד שהיה בורא עולמות ומחריבן, עד שברא את אלו, אמר דין הניין לי, יתהוו לא הניין לי, אמר רבי פינחס, טעמיה דרבי אבהו וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, דין הניין לי יתהוו לא הניין לי. וכבר האריכו בספרי הקודש בביאור הענין, דהנה הקב"ה מגיד מראשית אחרית, ואם כן מדוע הוצרך לברואות מתחילה עולמות כאלו שעתיד להחריבן, ולא ברא את העולם הזה תיכף בראשונה.

וי"ל על פי דברי א"ז זללה"ה בייעב לב (פ' בהעלותך) על הכתוב בהעלותך את הנרות, ופירש"י מכאן שמעלה היתה לפני המנורה שעליה הכהן עומד ומטיב את הנרות. הנה איתא בזוה"ק (אחרי דף סג:) כל מילי דקדושה צריך הכנה והזמנה. ומהאי טעמא קיי"ל (שו"ע יו"ד רע"א ס"א) שהעור לכתיבת ספר תורה ומזוזות בעי עיבוד לשמן, כי העיבוד הוא הכנה והזמנה לגוף המצוה, וזהו גם כן ענין קידוש הקולמוס קודם כתיבת הפס (שו"ע יו"ד רע"ו ס"ד), ומזה הטעם אנו אומרים קודם כל מצוה הריני מוכן ומזומן לקיים מצוה פלונית, או הריני מזמן את פי להודות ולהלל, כדי להכין ולהזמין את עצמו למילי דקדושה, אולם לפי ערך המצוה הוא ההכנה, כי בפתח מצוה סגי בהזמנה בפה, ובכתיבת ספר תורה בעי הכנה במעשה הוא העיבוד, ובכתיבת הפס לעבול הקולמוס בדיו ולכתוב בו איזה אות קודש הפס. ומהאי טעמא היה מעלה לפני המנורה, כי גודל קדושת מצות הדלקת הנרות בעי הזמנה והכנה במעשה, ועל כן אף שהיה יכול להדליק בעמדו למטה בקרקע, עם כל זה הוצרך לעלות מקודם על אותה המעלה כדי לעמוד ולהתבונן שם בכוונת קדושת מצות הדלקה, שזה הכנה לגוף ההדלקה, וזה שמדייק רש"י שעליה הכהן עומ"ד דייקא, לשון עמידה ועכבה ערש יתחיל להדליק, ואחר כך מטיב, עכ"ד.

ולפי זה אפשר לומר בכוונת דברי המדרש שהיה הקב"ה בורא עולמות ומחריבן עד שברא את אלו, כי מאחר שהיה רצון העליון להשרות זיו שכינתו בעולם הזה ולקדשו בעשר קדושות במתן תורה ובנין בית המקדש, ומה גם כי לעתיד לבא יתגלה כבוד מלכות שמים בעולם ותתעלה הארץ הגשומה הלזו בקדושה עילאה, אשר על כן ערש בריאת העולם הזה ברא הקב"ה עולמות והחריבן כדי לעשות הכנה והזמנה לקדושה זו, ודבר זה דרשו מן הכתוב ויהי ערב ויהי בוקר, יהי ערב אין כתיב כאן

אלא ויהי לשון עבר, מלמד שכבר ברא עולמות מקדם ואמר יתהון לא הניין לי, כי לא נברא עולמות אלו אלא כדי לעשות הכנה דרבה לבריאת העולם הזה, והוסיף רבי פינחס ודרש טעמיה דרבי אבהו מהאי קרא וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד, והכוונה על דרך שכתב הרמב"ן ז"ל (פ' בראשית) והג"ה מורה על הקיום. וזה שאמר וירא אלהים את כ"ל אשר עשה, היינו לאחר שראה את כל העולמות שברא עד עתה ונחרבו, מעתה והנ"ה טוב מאד, שבעת יהיה קיום לעולם הלזה, מאחר שכבר נעשה הכנה והזמנה ראויה לקדושה העתידה לשכון בתוכו.

ובכל החיזון הזה מצינו גם כן אצל הקמת המשכן, כדאיתא במדרש (במ"ר פי"ב סע"ו) שבכל שבעת ימי המילואים היה משה מעמיד את המשכן ומפרקו, וביום השמיני העמידו ומשחו ולא פרקו. ונעשה הדבר, כי גודל אור קדושת המשכן היה צריך הכנה והזמנה, ולזה היה משה רבינו מעמיד את המשכן ומפרקו בכל שבעת ימי המילואים, כדי להכינו ולהזמינו לקדושה של מעלה העתידה לשכון בתוכו, וכמו כן הכהנים הנגשים לעמוד לשרת לפני ה', הכינו והזמינו את עצמם בשבעת ימים אלו ונתקדשו בסילודין, כאשר נצטוו באחרה (ויקרא ח לג) ומפתח אוהל מועד לא תצאו שבעת ימים עד יום מלאת ימי מילואיכם כי שבעת ימים ימלא את ידכם. ואחר כך ביום השמיני לאחר שנעשה הכנה והזמנה הראויה לקדושה העליונה, אז הוקם המשכן והשרה הקב"ה את שכינתו בתוכו.

וזה שדרשו חז"ל אותו היום היתה שמחה לפני הקב"ה כיום שנברא בו שמים וארץ, כי כשם שבבריאת שמים וארץ ברא הקב"ה עולמות והחריבן כדי לעשות הכנה והזמנה לבריאת העולם הזה, כך בהקמת המשכן נעשה הכנה דרבה בשבעת ימי המילואים לקדושת המשכן, ולכן היתה שמחה לפני הקב"ה, כי מאחר שנעשה הכנה והזמנה כראוי, מעתה היה ראוי לקבל אור הקדושה ונשלם רצון העליון להשרות שכינתו במשכן, ועל זה דרשו בגמרא כתיב הכא ויהי ביום השמיני, וכתיב התם ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד, כי מפסוק ויהי ערב ויהי בוקר יצפינו שברא הקב"ה עולמות והחריבן כדי לעשות הכנה והזמנה לבריאת העולם, ובדבר הזה הושווה יום השמיני ליום בריאת שמים וארץ, שנעשה הכנה דרבה בשבעת ימי המילואים להקמת המשכן.

ומעתה יתבארו דברי רש"ז"ל, ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל, להשמיעם שעל פי הדיבור אהרן נכנס ומשמש בכהונה גדולה ולא יאמרו מאליו נכנס, והכוונה שהודיעם משה רבינו שתי ענינים, הא' שעל פי הדיבור אהרן נכנס, והב' שעשה אהרן הכהן הכנה דרבה בשבעת ימי המילואים ערש בוא לעמוד לשרת לפני ה' אלהיו, ובכן לו נאה ולו יאה לגשת אל הקודש, וזה שדקדק רש"ז"ל והוסיף בלשונו הטהור, ולא יאמרו מאליו נכנס, היינו שלא נכנס מאליו בלי הכנה והזמנה.

*

ב עוד יתבאר מאמר הגמרא, ויהי ביום השמיני, תניא אותו היום היתה שמחה לפני הקב"ה כיום שנברא בו שמים וארץ, כתיב הכא ויהי ביום השמיני, וכתיב התם ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד.

וי"ל על פי מה שפירש הגאון מו"ה לעמיל זללה"ה (חוט המשולש פ' דברים) מאמר הכתוב (תהלים קלז ו) על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרינו את ציון, וקשה למה בכו על החורבן דווקא אצל היש, ועוד דתיבת ג"ש אין לו שחר, אבל איתא במדרש (איכ"ר פ"ב

אֹתוֹ וַיַּקֶּח אֶת־יְהוֹשֻׁעַ וַיַּעֲמִדֵהוּ לִפְנֵי
אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי כָּל־הָעֵדָה׃
כג וַיִּסְמֹךְ אֶת־יָדָיו עָלָיו וַיְצַוֵּהוּ
כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר יְהוָה בְּיַד־מֹשֶׁה׃ פ חמישי
כח א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר׃
ב צַו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם

יָתֵיהּ וּדְבַר יָת יְהוֹשָׁע וַאֲקִימֵיהּ
קֳדָם אֶלְעָזָר כַּהֲנָא וּקְדָם כָּל
כְּנִשְׁתָּא׃ כג וּסְמַךְ יָת יְדוֹהִי עֲלוֹהִי
וּפַקְדֵיהּ כְּמָא דִי מַלִּיל יְיָ בִּידָא
דְּמֹשֶׁה׃ א וּמַלֵּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה
לְמֵימָר׃ ב פַּקֵּיד יָת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְתֵימַר לְהוֹן יָת קוּרְבָּנִי לְחֵם סִדּוּר

לקט בהיר

גד) פי׳ גם הסנהדרין כשנזרקים שואלים באורים ותומים כמו המלך, הוא זה יהושע פי׳ המלך, וכל בני ישראל אמו זה משיח מלחמה, וכל העדה זה סנהדרין, אבל לא לאיש הדיוט, כן נדרש ביומא: גה) פי׳ הגם שאמרנו בפירוש קח את יהושע שיאמר לו אשריך שזכית להגיע בניו של מקום, לפי שזה די להמשיך אותו ואת דעתו וכזה קיים הצווי של קח, אבל כשבא לידי מעשה הוסיף משה לתשבו בדברים יותר ממה שנצטווה, וההכרח לזה, שהלא כתיב ויעש משה כאשר צוה ה׳ וכזה נכלל הקיצה וכל הפרטים, ואחר שפרט את הקיצה הרי זה אומר שלקחו יותר מן הצוי, וכן הוא בפרט של ויסמוך את ידיו כדלקמן, וכן לענין ההוד (רא״ם): גו) שאם כלי מלא וגדוש צריך ליטלו בשתי ידים (במ״ח): גז) פי׳ מה זה עוד כאשר דבר ה׳, הלא כבר אמר כאשר צוה ה׳, אלא בא לרבות דבר שלא מזכר בפרטים והוא ההוד, שלא את ההוד נתן בפנים יפות יותר ממה שנצטוה (רא״ם): א) לשון לו קא קשיא לרבינו שלא אמר דבר ואמרת כלשון הרגיל, ועל זה תירץ שנעבור שמשה בקש מהקב״ה למנות פרנס טוב על ישראל כאילו עליו מוטל לצוות התחיל פרשה זו של אחריו בלו את בנ״י לומר אותם צריך אתה לצוות ולא אותי, והענין בכלל מה שאמר כאן פרשת הקרבנות, כי אמר פרשת נחלות והעמיד להם את יהושע להכניסם והם מוכנים לעלות ובזכות הקרבנות יטלו את הארץ ויתקיימו בה כמו שאמר הקב״ה לאברהם אע״ה בברית בין הבתרים, וכן מצינו שהיה שעד שקרבו

אור החיים

תיכף[רלט] אעפ״כ מיהר עשות מאמר ה׳[רמ]:

כג. ויסמוך וגו׳ וילוהו. פירוש לשון לוותא[רמא] שהאיר בו הוד הנשמה כמו שפירשתי למעלה במה שכתוב וסמכת, וידויק כפי זה אומרו כאשר דבר ה׳ ביד משה שאין משמעות למאמר זה וכי הדיבור הזה ענין הנתפס ביד[רמב], אלא פירוש כי ה׳ דבר שהשפעת ההוד יהיה ביד משה ליהושע. עוד ירמוז אל המלכות על דרך אומרם ז״ל אין לו אלא מלכות (ש״א י״ג) דכתיב וילוני ה׳ לנגיד, וידויק גם כן אומרו כאשר דבר ה׳ ביד משה פירוש כי המלכות דיבר ה׳ שתהיה ביד משה[רמג] במקום שמן המשחה:

(ח) **ב. צו** את בני ישראל וגו׳. צריך לדעת למה סידר פרשת הקרבנות במקום שלוה אחר מינוי יהושע ולא במקום שלוה על הקרבנות בפרשת אמור[רמד], שהרי מצוה זו מוכרח אתה לומר

אור בהיר

רלט) פי׳ בשלמא שאר מצות שה׳ צוה לו בלא שאלה עליו לעשות תיכף ומיד, אבל כאן הלא ה׳ לא צוה אותו אלא מתחת שאלתו א״כ יש שהות. רמ) וזה מרמה ענוותנותו והפך הקפדתו בדבר. רמא) מלשון לויה והתדבקות, כלומר לויה אותו באור זה. רמב) והיל״ל כאשר צוה ה׳ את משה. רמג) ע״י סמיכת ידו. רמד) פי׳ שם צוה בכל המועדים שיש להקריב

(11)

לְקוּרְבָּנִי לְאִתְקַבָּלָא בְּרַעֲוָא
תִּטְרוּן לְקָרְבָּא קֳדָמַי בְּזִמְנֵיהּ׃

אֶת־קָרְבָּנִי לַחְמִי לְאִשַּׁי רֵיחַ נִיחֹחִי
תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב לִי בְּמוֹעֲדוֹ׃

רש״י

למעלה, יפקוד ה׳, אמר לו הקב״ה עד שאתה מצוי על בני צוה את בני עלי, משל לבת מלך שהיתה נפטרת מן העולם והיתה מפקדת לבעלה על בניה וכו׳, כדאיתא בספרי: **קרבני**. זה הדם (ספרי): **לחמי**. אלו אימורין (שם), וכן הוא אומר (ויק׳ ג׳ ט״ז) והקטירם הכהן המזבחה לחם אשה[ב] (שם): (**לחמי**. סעודתי כמו (דניאל ה׳ ח׳) עבד לחם רב:) **לאשי**. הנתונים לאשי*[ג] מזבחי (שם): **תשמרו**. שיהיו כהנים ולוים וישראלים עומדים על גביו[ד] (שם), מכאן למדו ותקנו מעמדות (תענית כ״ז.): **במועדו**. בכל יום הוא מועד[ה] התמידים (ספרי):

שיטי נשתאות • לאש.

לקט בהיר

תמידים בכל יום לא נבקעו חומות ירושלים: ב) מביא ראיה שאין קרבני לחמי דבר אחד שהוא הדם, מדקרוי לחם דבר הנקטר על האש ואין הדם נקטר (ספרי), אבל קרבני זה הדם דכתיב בהו קריבה והקרינו בני אהרן את הדם, וכאילו כתוב בוא״ו ולחמי (רא״ם), ומה שאמר אימורין אין הכוונה על החלב אלא על כל הבהמה נקרא אימורין שהרי עולה היא (בא״י): ג) ר״ל תיבת לאשי מקושר לתיבת לחמי, כלומר לחם שלי הצריך להנתן על אש שלי המונח על מזבח שלי אותו לחם תשמרו וגו׳: ד) דייק תשמרו מלשון שומר העומד על גבי דבר הנשמר, משום דמיותר הוא שהיל״ל תקרבו לי ודי, ווי״ו זה לכל ישראל הוא לא להכניס לבד דכתיב לו את „בני ישראל״ וגו׳ תשמרו להקריב, לפי שקרבן

שנהגה משהוקם המשכן ויהושע נסמך בשנת הארבעים, ואולי שבא לומר שאם ירצה יהושע להקריב תמידין ומוספין משלו שאינו רשאי הגם שדין ליבור יש לו כדמוכח מכמה מקומות, לזה סדר מצוה זו אחר מינוי יהושע ולזה בה שתהיה משל ליבור כאומרו לו את בני ישראל וגו׳ לומר שאין התמידים באים אלא משל ליבור, ולזה כפל לומר ואמרת אליהם לעיכוב, ודקדק גם כן באומרו אליהם ולא אמר להם, לפי מה שפירשתי בפרשת וירא אליו כי ירצה מיעוטו זולתו כמו כן במה שלפנינו העיר אותנו שכוונתו למעט[רמה], שוב ראיתי לרז״ל (ילקוט) שאמרו וזה לשונם לפי שהיו ישראל אומרים לשעבר היו המסעות מוהגים והתמידין מוהגים פסקו המסעות פסקו התמידין אמר הקדוש ברוך הוא למשה אמור להם שיהיו

מוהגין תמידין ע״כ לשונם[רמו]), וע׳ פנים לתורה:

את קרבני לחמי וגו׳.[רמז] פירוש לפי שיש בתמידין שלשה מיני קרבן, אחד הקרבת התמיד, ג׳ עשיריות האיפה של מנחת התמיד, שליש הנסכים, כנגד הקרבת התמיד אמר קרבני, וכנגד המנחה אמר לחמי שנקראת לחם ושניהם כליל לאישים לזה אמר לאשי[רמח] , וכנגד הנסכים אמר ריח ניחוחי שאין בו אלא ריח שהוא אינו לאישים אלא יולק על היסוד ויורד לשיתין, ובשלשה דברים דקדק לומר בכינוי, קרבני, לחמי, ניחוחי, לומר שכולן של הקדוש ברוך הוא בורא הכל ועדיין ברשותו כאומרו (תהלים כ״ד) לה׳ הארץ ומלואה ופרשנוהו במקומו[רמט], ודקדק גם כן לומר לאשי בכינוי, לומר שגם האש היא של הקדוש ברוך הוא, ומעתה

אור בהיר

קרבנות שנאמר והקרבתם אשה וגו׳. רמה) שמיבת אליהם יומר מראה ומציין הדבר מתיבת להם ובודאי שבא למעט זולתם. רמו) וזה ג״כ מיושב למה נאמר פרשה זו סוף מ׳ שנה. רמז) ג׳ לשונות הללו למה קרבני לחמי ניחוחי. רמח) פי׳ ולזה הפסיק במיבת לאשי בין הג׳ לשונות. רמט) אולי שכוונתו על פרשת בת קפיטל מ׳ פסוק י״ח

אֹהֶל מוֹעֵד תֵּשְׁבוּ יוֹמָם וָלַיְלָה שִׁבְעַת יָמִים. יש לדקדק, שהכתוב השני הוא מיותר, שכבר אמר 'ומפתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים'. ואם נאמר שבפסוק הראשון היינו יכולין לומר שאינו מצווה אלא על הימים, והוסיף בפסוק השני לצוות אף על הלילות גם כן; אם כן די בפסוק השני לבד, שמפורש בו 'תשבו יומם ולילה שבעת ימים'. גם מה שדרשו ז"ל (יומא ג.) והובא בפירוש רש"י לעשות - זה מעשה פרה, לכפר - זה מעשי יום הכפורים, שכהן השורף הפרה טעון פרישה שבעה, וכן כהן הגדול קודם יום הכפורים; וראוי לשום לב, היכא רמיזא אלו השניים שמרמז דוקא.

ענין אחיזת פרעה

ויש לומר בזה, כי הנה כבר אמרנו בפרשת בא שענין פסח מצרים שהיה לקיחתו מבעשור הוא על פי מה שכתב האר"י ז"ל שענין גלות מצרים היה על ידי שפרעה היה לו אחיזה בשתי אותיות משם אלהים [דהיינו באותיות ה"י] שהוא קטנות דמוחין כידוע; וכל מגמתו היה שהשמות הוי"ה שהם גדלות דמוחין - לא יאירו תוך שמות אלהים, והיה לו אחיזה באותיות ה"י משם אלהים, ונשאר אל"ם שהם אותיות גבורות, והסימן (נ"ע נ"ד:) 'כל דאלם גבר', שכל מגמתו היה שאותיות החסדים לא יאירו לתוך אותיות הגבורות, ולזה אמר (שמות ה ב) מִי ה', שרצונו היה שהשם הוי"ה לא יתגלה ולא יאיר לתוך שמות אלהים. וידוע, שחמשה אותיות יש להם ק"כ צירופים (ספר יצירה פ"ד), ואחיזתו לא היתה רק בשתי אותיות שבהם מ"ח צירופים, והשם אלהים שהוא חמשה אותיות - הוא חמשה שמות אלהים; שֶׁכָּל אות מִשֵּׁם הוא שֵׁם בפני עצמו, וחמשה פעמים אלהים עולה ת"ל, שהם ת"ל גבורות. ומגמת פרעה היה להגביר הת"ל גבורות, ועל ידי זה ישארו ישראל בגלות תחת ידו. אמנם השי"ת ברוב רחמיו, כשראה שהם משוקעים במ"ט שערי טומאה, וח"ו ישתקעו בשער החמשים, ולא תהיה להם תקומה לעולם, ולכן הוריד לעולם אור הנו"ן שערי קרושה, שהם חמשים שערי תשובה, שהוא עולם המחשבה, ונתבטל אחיזת החיצונים ויצאו ישראל ממצרים.

ענין שבת הגדול

ולכן היה לקיחת השה מבעשור, שֶׁשָּׁה נוטריקון שערי התשובה, ומבעשור לחדש ואילך כל יום נתגלו עשרה שערים משערי הקדושה עד ליל ט"ו, שבליל ט"ו נתגלו העשרה העליונים מהחמשים שערים, ונתבטל אחיזת החיצונים על ידי אור הגדול ההוא. ולכן נקרא אותו שבת שהיה בו לקיחת השה אז במצרים שבת הגדול לרמוז על כל זה, שהראשי תיבות הם ש"ה לרמוז על לקיחת השה, והוא נוטריקון שערי התשובה שעל ידי לקיחת השה נתגלה עולם התשובה בעולם. והסופי תיבות הם ת"ל, שרומז על הת"ל גבורות שהיה פרעה רוצה להגביר. ואותיות האמצעים שהם בגד"ו עולים כמנין ה"י, שהם הַשָּׁנֵי אותיות שהיה לפרעה אחיזה בהם. גם הגדול עולה מ"ח, שרומז שהיה נאחז במ"ח צירופים מִשֵּׁם אלהים, ועל ידי שנתגלה בעולם עולם התשובה - נתבטל אחיזת החיצונים.

תשובה ויום הכיפורים

וזה גם כן ענין פרישת כהן גדול קודם יום הכפורים; שבעשרת ימי תשובה אנו ממשיכין עלינו השערי תשובה עד יום הכפורים, שאז נתגלה השער החמשים ומאירין יחד כל החמשים שערי תשובה. והמשכת השערי בינה הוא על ידי השבעה

מו"ה קלונימוס קלמן הלוי חפצין נבו"ל

(12)

מדות, שתחילה צריך לתקן השבעה מדות, ולכן היה צריך לפרישות שבעה כנגד השבעה מרות. וזהו גם כן ענין פרישת כהן השורף את הפרה, שהיה צריך פרישת שבעה; ותיקוני שריפת הפרה היה שבעה משבעה, כמבואר בפרשת חוקת במדרש (מדרש אגדה במדבר יט) שהם שבעה דברים שכל אחד נכתב שבעה פעמים בפרשה עיי"ש שסו), לרמוז שצריך לכלול את השבעה מידות זה בזה, ולהמשיך השבעה מידות בכל אחר ואחר מהמדות.

וזה רומז הכתוב; שתחילה אמר **ומפתח אוהל מועד לא תצאו שבעת ימים** ואמרו בזוהר (הסמטות מ"ש רנח:) שמה שלא נאמר **בשבעת ימים** רק **שבעת ימים** - שרומז על השבעה יומין עילאין, שצריך להמשיך אותן אל המלכות. ואמר אחר כך **ופתח אוהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים** פירוש, שימשיכו השבעת ימים לכל יום ויום, ועל ידי זה יתיחר מרת יום במדת לילה, וישפיעו טובות על הכנסת ישראל. וזהו שאמר הכתוב **כאשר עשה ביום הזה צוה ה' לעשות לכפר** שרשו ז"ל לעשות - זה מעשה פרה, **לכפר** - זה מעשה יום הכפורים, שרומז שגם ביום הכפורים ובעשיית הפרה צריך לכוון בפרישת השבעה ימים - כדי לכלול השבעה מידות זה בזה, ועל ידי זה ימשיכו עליהם אור המוחין עילאין.

פרשת שמיני

יום ראשון למילואים

וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי קָרָא מֹשֶׁה וגו' וַיִּקְחוּ אֵת אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה וגו' וַיִּקְרְבוּ כָּל הָעֵדָה וַיַּעֲמְדוּ לִפְנֵי ה', וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' תַּעֲשׂוּ וֵיֵרָא אֲלֵיכֶם כְּבוֹד ה'. יש לדקדק, כפי הנראה שזה הדבר קאי על הקרבנות, היה לו לכתוב למעלה קודם ציווי הקרבנות; וכך היה צריך לומר 'ויהי ביום השמיני קרא משה לאהרן ולבניו ולזקני ישראל ויאמר אליהם זה הדבר אשר צוה ה' תעשו' וגו'. גם אמרו 'ויקרבו כל העדה ויעמדו לפני ה'' יש להבין, הלא עדיין לא נראה ה' אליהם עד אחר הקרבת הקרבנות.

ונראה לפרש על פי פשוטו, דהנה איתא (סדר עולם פ"ז) שיום השמיני למילואים היה ראש חרש ניסן, ועשר עטרות נטל אותו היום; ראשון למעשה בראשית וכו' שפסו). ויש לפרש 'ראשון למעשה בראשית' שאלמלא הקרבנות לא נתקיימו שמים וארץ, כי כך איתא במסכת תענית (מ:) אלמלא המעמדות לא נתקיימו שמים וארץ, וגם עכשיו שבטלו הקרבנות [וּ]נְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ (הושע יד ג), כי כל העוסק בפרשת עולה וכו' שפסו) (מנחות קי.). וזהו **ראשון** למעשה **בראשית** רצה לומר, שזה יום ראשון שנתקיים על ידו שמים וארץ וכל

שסו. 'ולכך היו בה כיבוסין שבעה, וטבילות גופיהן שבעה, וטהורים היו צריכים להיות להם מתחלה כל השבעה, וכולם נטמאו גופיהם של שבעה. הרי מ"ט כנגד פרשה פרה שהיא מזוקקת שבעתים, שהם מ"ט'. **שסח.** ראשון למעשה בראשית, ראשון לנשיאים, ראשון לכהונה, ראשון לעבודה, ראשון לירידת האש, ראשון לאכילת קדשים, ראשון לשכון שכינה, ראשון לברך את ישראל, ראשון לאיסור הבמות, ראשון לחדשים. **שסט.** כאילו הקריב עולה.

מעשה בראשית. וגם עיקר מעשה בראשית היה, כדי להתגלות השכינה בתחתונים, כנזכר כמה פעמים בדברינו, וזה היום נתגלה השכינה בתחתונים לעיני כל העם, כמאמר הכתוב **וירא כבוד ה' אל כל העם** וזהו היה כוונת בריאת שמים וארץ, וזהו **ראשון למעשה בראשית**. וזהו ידוע גם כן, מאמר הגמרא הנ"ל בתענית, שתקנו כ"ד משמרות כהונה, ועל כל משמר ומשמר היה מעמד בירושלים, שהיו מתפללים ומתענים על אחיהם הכהנים, שיקובל קרבנותם לרצון לפני ה', עיין שם הרמז שמצאו חז"ל בתורה על המעמדות.

והנה יש לומר, שגם בכאן נמצא הרמז על המעמדות; כי זה ידוע, שביום השמיני למילואים היה התגלות השכינה בתחתונים, ונתכפר להם מעשה העגל על ידי הקרבנות. וזה היה דוקא על ידי אהרן, כאשר צוה משה להם. לכך נאמר **ויקרבו כל העדה ויעמדו לפני ה'** רצה לומר, שהתפללו לפני ה' שיקובלו הקרבנות שלהם לרצון, ויתגלה השכינה על ידי קרבנותיהם. וזהו **ויעמדו לפני ה'** כי אין עמידה אלא תפילה (ברכות ה:), שנאמר (תהלים קו ל) ויעמוד פנחס ויפלל. וגם אצל אברהם אבינו (בראשית יט כז) וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם. וזהו **ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו** רצה לומר, זה **הדבר** עצמו שתתפללו על אחיכם הכהנים שיקובל לרצון מעשי קרבנותם - **תעשו** לדורות במעמדות, **וירא אליכם כבוד ה'** רצה לומר, תזכו להתגלות אלהות.

עוד על פסוק הנ"ל **וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן** וגו' **וַיֹּאמֶר אֶל אַהֲרֹן קַח לְךָ עֵגֶל בֶּן בָּקָר לְחַטָּאת** וגו' **וְאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר קְחוּ שְׂעִיר עִזִּים לְחַטָּאת** וגו' **וַיִּקְחוּ אֵת אֲשֶׁר צִוָּה** וגו' **וַיִּקְרְבוּ כָּל הָעֵדָה וַיַּעֲמִדוּ לִפְנֵי ה'** **וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' תַּעֲשׂוּ וֵיֵרָא אֲלֵיכֶם כְּבוֹד ה'**. ראוי להתבונן במקראי קודש אלו, כי לא נזכר כלל בפסוק שנצטוה משה מפי הגבורה לומר כן לאהרן, ויפלא לומר אשר משה בדה מלבו ומעצמו אמר לו מה שלא נצטוה. עוד נשית לב על אמרו 'ואל בני ישראל תדבר' וגו', מדוע לא אמר משה בעצמו לישראל כמו שאמר לאהרן. גם מה שאמר 'וירא אליכם כבוד ה'' וגו', מה היה חסר שיאמר 'וירא אליכם ה'' וגו'.

הכנעה

אמנם, הנה תורתינו הקדושה רמזה לנו דֶּרֶךְ יִשְׁכֹּן אוֹר בעסק עבודתו יתברך שמו; והוא, כי הנה הצדיק הרוצה לקרב לבבות בני ישראל לעבודתו יתברך שמו ולהלהיבם ולעוררם בתשובה, צריך לשום בהשכל מאד מועצות לנפשו לבלתי יגדיל לו עונותיהם - עֲוֹנוֹת עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּפִשְׁעֵיהֶם לְכָל חַטֹּאתָם, ואת אשר פגם בנפשו אף כחוט השערה - יְדַמֶּה בעיניו כהר גבוה, ועל ידי זה יבוא לידי הכנעה גדולה ולתשובה האמיתית. וְעַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אשר קִרְבָתוֹ יֶחְפָּצוּן, ודבקים בהצדיק הזה -כאשר יראו גודל הכנעת הצדיק ושפלותו, והמעט אשר פגם גדול בעיניו יותר ויותר מכל אשר הרעו והעוו המה - מזה יקחו מוסר, ואז יִכָּנִיעַ לבבם ויאנחו מאד בשברון מתנים ולב, ויבואו לתשובה האמיתית. ונבוא אל הענין; והוא, כי הנה ביום השמיני למילואים הוכן לכפר על מעשה העגל, ולהיות התגלות אלהותו יתברך שמו ויתעלה. וידוע, כי ערך קרבן הוא לפי ערך

13

החטא, באם החטא גדול - היה צריך להביא קרבן גדול, ואם קטן - קטן. כנודע מהמעשה שהובא בזוהר הקדוש באיש אחד שציוו עליו להביא פר לעולה על הרהור, מזה למד חומר החטא - מגודל הקרבן שציוו עליו, ומיד נדר לבל יחטא עוד, ונעשה חסיד גדול.

תשובה

וזהו ביאור הכתובים שלפנינו; כי ביום השמיני שהוכן לכפר על אותו המעשה על ידי אהרן **קרא משה לאהרן** אחיו, להורות לו דרך האמור. וזהו **ויאמר אל אהרן קח לך** דייקא **עגל בן בקר לחטאת** וגו' רצה לומר, שיביא קרבן גדול לכפר עליו, לפי ערך הפגם אשר ישער בנפשו כי גדול עונו. ואמר אחר כך **ואל בני ישראל** וגו' **שעיר עזים לחטאת** וגו' כלומר, שאינם צריכין רק קרבן קטן בכמות, לבל יחשב עליהם עון חמור, וכאמור למעלה. ולזה נאמר אחר כך **ויקרבו כל העדה ויעמדו לפני ה'** וגו', 'עמידה' הוא לשון **עכבה**, שעכבו את עצמם לפני ה' בתשובה ובהכנעה גדולה. **ויאמר משה זה הדבר אשר צוה ה' תעשו** וגו' רצה לומר, כמורה באצבע ואומר **זה הדבר** וגו' אשר אתם בהכנעה גדולה כעת, מחמת אשר ראיתם הכנעת אהרן, כן **צוה ה' שתעשו**, וְרוֹצֶה ה' בְּעֵמוֹ שיעשו תשובה כזו שיבואו לידי הכנעה ושפלות, הגם שיראו שבעיני הצדיק אינו גדול כל כך את אשר חטאו. ולזה נאמר **וירא אליכם כבוד ה'** וגו' פירוש, **וירא** הוא מלשון (כתובות קמ:) **רואה** אני את דברי אדמון; כלומר, שחשוב וגדול בעיניכם כבוד ה' - את אשר הבינו מעצמם ערך גודל החטא בראותם הכנעת אהרן.

עוד על פסוק הנ"ל **וַיְהִי בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי קָרָא מֹשֶׁה לְאַהֲרֹן** וגו' **וַיֹּאמֶר אֶל אַהֲרֹן קַח לְךָ עֵגֶל בֶּן בָּקָר לְחַטָּאת** וגו' **וְאֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** וגו'. כבר נדברנו בזה, ועוד לאלקי מילין. ונשים לב, מדוע איחר לקרוא להם עד יום השמיני. גם, מדוע לא שימש משה רק שבעת ימי המילואים, וְלֹא יָסַף עוֹד לְכַהֵן. גם ראוי להבין מאמר חז"ל בגמרא (תענית יפ:) במאי שימש משה בשבעת ימי המילואים - בחלוק לבן שאין בו אימרא (שם), וזה צריך פירוש.

הכנעה לפרנס על הציבור

אמנם נראה לבאר, על פי מאמר חז"ל (יומא נב:) אין מעמירין פרנס על הציבור אלא אם כן קופה של וכו' (שם). וכוונתם, כי כל הפרנס אשר הוקם על הציבור לישא בעדם רנה ותפילה ולעמוד בפרץ בעד עם ה', מן הראוי שיהיה נכנע לפני בוראו, ועל כן אם בא לכפר בעד עמו - אז נתקבלה תפלתו יותר באם גם הוא נמצא בו שמץ מעט מעוותותם, כי אז יכנע יותר וְתִשְׁתּוֹחֵחַ נַפְשׁוֹ מְאֹד. וזהו מאמר חז"ל ששימש משה בחלוק לבן שאין בו אימרא; כי הנה ידוע, כי מעשה המשכן כולו וכל הקרבנות הכתובים בפרשה כולם, באו לכפר על מעשה העגל, ושתשרה שכינה ביניהם משם ואילך. ועל כן משה רבינו ע"ה, מפני אשר לא היה בו שום שמץ ממעשה העגל, לא נגמרה הכפרה על ידו כי אם על ידי אהרן. וזהו **בחלוק לבן** שאין בו אימרא שלא היה בו שום שמץ, והיה מלובן ממעשה עגל.

וכל העוסק בפרשת חטאת - כאילו הקריב חטאת. **שע.** שאין בו שפה תפורה, שלא יחשרוהו שמא שם בכליו מתרומת המשכן. **שעא.** שרצים חלויה לו מאחוריו, שאם תזוח דעתו עליו אומרין לו 'חזור לאחוריך'.

כאגרת . זהו קבע דקאמר ר"ח שלא יאמרה כקורא אגרת בעצלתא ולא בלשון מתחנים : כל זמן דהוינא עביד כן . לחדש בה דבר הייתי טועה בתפלה עצמה הלכך לית לך אלא כהאי דאמר ר' אבהו וכו' : תוקף . פוסק ואפי' באמצע ברכה : לית מילתיה דר' יוחנן

באינרת ר' אחא בשם ר' יוסי צריך לחדש בה דבר בכל יום אחיתופל היה מתפלל שלש תפלות חדשות בכל יום אמר ר"ז בל זמן דהוינא עביד כן הוינא טעי לית לך אלא כיי דמר רבי אבהו בשם ר"א ר' ובלבד שלא יהא בקורא באינרת רבי אליעזר היה מתפלל תפלה חדשה בכל יום רבי אבהו היה מברך ברכה חדשה בכל יום רבי יוסי ציידניא *בשם רבי יוחנן ג לפני תפלתו הוא אומר יה' שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך ג ולאחר תפלתו הוא אומר *יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי רבי יודן אמר תרוויהון קומי צלותיה. *היה עומד בתפלה ונזכר שהתפלל רב אמר ד חותך ושמואל אמר אינו חותך ד *שמעון בר ווא אומר בשם רבי יוחנן ולוואי ה שיתפלל אדם כל היום כמה שאין תפילה מפסדת ו ר"ז בעי קומי רבי יוסי לית מילתיה דרבי יוחנן אמ' ספק התפלל ספק לא התפלל אל יתפלל ולא אביביה אתא רבי אבוה בשם רבי יוחנן ספק נתפלל ספק לא נתפלל אל יתפלל רבי חנינא לא אמר כן אלא בעיין קומי רבי יוחנן ספק נתפלל ספק לא נתפלל ו אמר לון ולוואי שמתפללין כל היום למה שאין תפלה מפסדת. היה עומד ומתפלל בשבת ושכח של שבת והזכיר של חול ר' חונה אומר איתפלגון רב נחמן בר יעקב ורב ששת חד אמר חותך את הברכה וחרנא אמר ז נומר את הברכה הכל מודים בחונן הדעת שהוא נומרה והא ברבי דרבי אמר תמה אני היאך בטלו חונן הדעת בשבת אם אין דיעה תפלה מניין אמר רבי יצחק גדולה היא הדיעה שהיא ממועצ בין שתי אזכרות שנאמר *כי אל דיעות ה' אית דבעי משמעינה מן הדא *אז תבין יראת ה' ודעת אלקים תמצא : רבי שמעון בר אבא בשם ר"ח כל הדרכים בחזקת סכנה רבי יונה כד הוה נפיק לאכסניא הוה מפקד נו ביתיה רבי מנא כד הוה אזיל מסחי במרחץ שהיא ניסוקת הוה מפקד נו ביתיה רבי חנינא בריה דרבי אבוה ר"ש בר אבא בשם ריב"ל *כל החולי בחזקת הסכנה. ר' אחא בשם ר' אסא כל מה ששל"ץ עובר לפני התיבה ותובע צרכי עמך לפניך רבי פינחס ר' לוי ר' יוחנן בשם מנחם דנלייא זה שעובר לפני התיבה אין אומר לו בוא והתפלל אלא בוא וקרב עשה קרבנינו עשה צרכינו עשה מלחמותינו פיים בעדינו *אחרים אמרי צורכי עמך ישראל מרובין ודעתן קצרה אלא יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתתן לכל בריה ובריה צרכיה ולכל נויה ונויה די מחסורה ברוך ה' כי שמעת קול תחנוני בא"י שומע תפלה רב חסדא אמר ח הלכה כאחרים רב חסדא אמר שלש ברכות הראשונות ושלש האחרונות אית תניי תני *מתפלל ואח"כ תובע צרכיו ואית תניי תני תובע צרכיו ואחר כך מתפלל מאן דמר מתפלל ואח"כ תובע צרכיו *תפילה לעני כי יעטוף ואח"כ ולפני ה' ישפוך שיחו ומאן דמר תובע צרכיו ואח"כ מתפלל *לשמוע אל הרינה ואח"כ אל התפילה דברי חכמים

עין משפט נר מצוה

לב
ת מי' פ"ד מהל' תפלה כלפ"ז סמ"ג עשין מ"ט סמ"ע תוה"ש סי' ק"ח סעי' ג

לג
ב מי' פ"ב סש"ע סי' ס"ט סמ"ג עשה מ"ט סמ"ע סי' ס"ח סעי' ח

לד
ג מי' וסמ"ג עשה מ"ט וסמ"ע סי' קכ"ב סעי' ב

לה
ד ה ו מי' פ"ו סש"ע סי' ס"ט סמ"ג עשה מ"ט סמ"ע סי' קי"ח סעי' ח

לו
ז מי' שם הל"ז סמ"ג עשה מ"ט סמ"ע סי' רס"ח ס"ב

לז
ח מי' פ"ד שם הל"ט וס"ז סמ"ג עשה מ"ט סמ"ע סי' ק"י ס"ב

לח
ט מי' פ"ח שם הל"ב וס"ז סמ"ג עשה מ"ט סמ"ע סי' ק"י סעי' ח

גליון השים

א כל המולים בחזקת סכנה . מ' בעיר ובי' חו"מ ס' ריט וע' בבעל העיטור בחלק בריטי בהלכות נישין דף יב :

מראה הפנים

סכת יכולנא לחדוש כה מילתא דתפתיבה דילמא מעכיבא . וזהו שכתו של אחיתופל דקאמר סכת סיים מתפלל ג' פעמים תחנונים בכל יום ולא סיים עושה כמוס אחת מהן וכן ר' אליעזר בעצמו היה בטוח שלא יפנים

רבי אבהו היה מברך ברכה חדשה בכל יום . לא קאמר מה ברכה היה מברך והתמיה מעצם ברכתיות בכר הוא בכלל ברכת יוצר אור ואמר בסתר דאמרו בהלכה דלעיל הטוטר שבבתו נמיך לומר בפ"א מחיה המתים וזו היא ברכה מהברכות בבבלי פרק סרוחה דף ס' כי מתעב אומר אלהי נשמה שנתת בי טהורה וכו' המתאיר בעמות לשנרים מתים וכ' אבהו היה מחדש בה איזה דבר בכל יום :

לפני תפלתו וכו' . הכי אמר ר' יוחנן נמי בבבלי פ"ק דף ט' ובדמפרש הכם מעמא דאומר יהיו לרצון וגו' לאחר י"ח ולא מעיקרא מבוא דוחד לא אמרו אלא לאחר י"ח ברכות דאבלי ולמה רבנו חדא ברכה היא . ואי"ב ר' יוחן דהכא לא פ"ל כן אלא בהאי דל' תלבבנדלי לעיל בפרק היה קורא בהלכה ד' דלא פ"ל לאחבון לאחר ברכה ולא בהאי דאמר הכא בהלכה דלעיל דאחדא ברכה היא אלא בדעת רש"י בתמלוה ולא מחלק נמי בפנגא על מזה ואמר ס' תשמוה להני ברכיות כ"א לאחר תיב לבו ובמסם שבאתרתי שם ובעין לעיל שם ד"ם בענד מ"י מזמורות ובפרק היה קורא בתקום אחר ליישבי שם וז' יחן דהכא פ"ל דמתבטינן לברכיות כמו בסן לחוכין בפסר ואם כן הוו לבו ד"ם ובלבד ליבא מעמא לאחבה לאחר ד"ם ואמר תרוויהון קומי צלותיה :

רב אחר חותך ושמואל וכו' . מוחלפת בהיסה דשמואל בבבלי פ"ג דכ"ת דאיכו אמר הכם סוסק ואחיטו בתמנא בבבבבה בדבכו בל הכ"ם בזה בחלפין בחמרתא דאמוראי וכן לבעמים בלבבא דתנאי ובבר מנוחר דין זה בדבריי וכן נהא דל' יוחנן דלקמן ונלוחי ביחבלו אדם וכו' עיין לעיל בפ"ק בהלכה ב' ד"ם ר' יוחנן בדפתיה בפה בבתרתי

כיוצא לדינא בזה וכדינא דבמנו בבבא מסיק נמי בתם דגומרין בל בברבה :

אז תכון ילחת ס' ודעת הלבים תפנה . כן הוא בתוב בתקרא ובתבא קדושים בבתוב בלון ס"ם הוא ולון דבכו בל ס"ם לבנות סמנות ובפמא דבתי חיים בפי לגמוד מהאי קרא ולא בדל' יתקן ובדל' אמר נמי בבבלי בפרק אין מועמדין דף ל"ב ע"א מבוס דקרא דלעיל אמרם תנם בתתלמם נגד סקרב"ם בסיתה מדברים בבבתו יח' ובבבא דבריה

בתוכן ס' ליודעיו מבתתי בלבן סתי ליבבא בתבא אמרי דמבאי קרא דמבלי לבתלה בדמיריי סתי קרא :

בל סם ס"ל עובר . בלומר בפי ס"ם תוחר בבבבבה לבני בתיבה בלומר בלבון רבים וזהו בבר"ח בל' לבוק בתוספתא ס"ג שאומר ממע בעקת עמך ישראל ועשה מבבים בבר עד בזיום בבר"ח : אם אינו יכול לבבר בבר אמרי : מתני' . מי לבוב בין מבבל עם רבנו : מתני' . מי בבי ואם אינו יכול לבחוב לבתוב לת בבי בבבבים לת בבבון לו בלבון לו בלבבת יבוין . מתן . בוזין בבבבל : ס"ג לבל בבתובות מו לבבי"ת ז"ל וז"ל ויש מגדולי בתבמי מרן ישראל מון מרות מוזמות בסיס בז

מראה הפנים

ר' אליעזר בעצמו היה בטוח שלא יפנים

רבי אבהו היה מברך ברכה חדשה בכל יום . לא קאמר מה ברכה היה מברך והתמיה מעצם ברכתיות בכר הוא בכלל ברכת יוצר אור ואמר בסתר דאמרו בהלכה דלעיל הטוטר שבבתו נמיך לומר בפ"א מחיה המתים וזו היא ברכה מהברכות בבבלי פרק סרוחה דף ס' כי מתעב אומר אלהי נשמה שנתת בי טהורה וכו' המתאיר בעמות לשנרים מתים וכ' אבהו היה מחדש בה איזה דבר בכל יום :

לפני תפלתו וכו' . הכי אמר ר' יוחן נמי בבבלי פ"ק דף ט' ובדמפרש הכם מעמא דאומר יהיו לרצון וגו' לאחר י"ח ולא מעיקרא מבוא דוחד לא אמרו אלא לאחר י"ח ברכות דאבלי ולמה רבנו חדא ברכה היא . ואי"ב ר' יוחן דהכא לא פ"ל כן אלא בהאי דל' תלבבנדלי לעיל בפרק היה קורא בהלכה ד' דלא פ"ל לאחבון לאחר ברכה ולא בהאי דאמר הכא בהלכה דלעיל דאחדא ברכה היא אלא בדעת רש"י בתמלוה ולא מחלק נמי בפנגא על מזה ואמר ס' תשמוה להני ברכיות כ"א לאחר תיב לבו ובמסם שבאתרתי שם ובעין לעיל שם ד"ם בענד מ"י מזמורות ובפרק היה קורא בתקום אחר ליישבי שם וז' יחן דהכא פ"ל דמתבטינן לברכיות כמו בסן לחוכין בפסר ואם כן הוו לבו ד"ם ובלבד ליבא מעמא לאחבה לאחר ד"ם ואמר תרוויהון קומי צלותיה :

רב אחר חותך ושמואל וכו' . מוחלפת בהיסה דשמואל בבבלי פ"ג דכ"ת דאיכו אמר הכם סוסק ואחיטו בתמנא בבבבבה בדבכו בל הכ"ם בזה בחלפין בחמרתא דאמוראי וכן לבעמים בלבבא דתנאי ובבר מנוחר דין זה בדבריי וכן נהא דל' יוחן דלקמן ונלוחי ביחבלו אדם וכו' עיין לעיל בפ"ק בהלכה ב' ד"ם ר' יוחן בדפתיה בפה בבתרתי

כיוצא לדינא בזה וכדינא דבמנו בבבא מסיק נמי בתם דגומרין בל בברבה :

אז תכון ילחת ס' ודעת הלבים תפנה . כן הוא בתוב בתקרא ובתבא קדושים בבתוב בלון ס"ם הוא ולון דבכו בל ס"ם לבנות סמנות ובפמא דבתי חיים בפי לגמוד מהאי קרא ולא בדל' יתקן ובדל' אמר נמי בבבלי בפרק אין מועמדין דף ל"ב ע"א מבוס דקרא דלעיל אמרם תנם בתתלמם נגד סקרב"ם בסיתה מדברים בבבתו יח' ובבבא דבריה

בתוכן ס' ליודעיו מבתתי בלבן סתי ליבבא בתבא אמרי דמבאי קרא דמבלי לבתלה בדמיריי סתי קרא :

בל סם ס"ל עובר . בלומר בפי ס"ם תוחר בבבבבה לבני בתיבה בלומר בלבון רבים וזהו בבר"ח בל' לבוק בתוספתא ס"ג שאומר ממע בעקת עמך ישראל ועשה מבבים בבר עד בזיום בבר"ח : אם אינו יכול לבבר בבר אמרי : מתני' . מי לבוב בין מבבל עם רבנו : מתני' . מי בבי ואם אינו יכול לבחוב לבתוב לת בבי בבבבים לת בבבון לו בלבון לו בלבבת יבוין . מתן . בוזין בבבבל : ס"ג לבל בבתובות מו לבבי"ת ז"ל וז"ל ויש מגדולי בתבמי מרן ישראל מון מרות מוזמות בסיס בז

פירוש מבעל ספר חרדים

יאמר הקבוע בלבד אלא שיחדש דבר תמיד : תפילה חדשה . בלומר בכל ברכה מבתנויות סיים מתחים מעין הברכה : ר' אבהו סיים מברך ברכה חדשה . בלומר בברכה אחת מהם בלבד סיים מתחים : רב אמר חותך . פוסק במקום שנזכר אע"פ שיכול אדם להתפלל תפלה בדבר בבה אחרי דבתמיל לחוסה בשם חובה : ושמואל אמר אינו חותך . דלא אחרי ומכון בבתחיות בשם בדבה : לית מתנוי וכו' . דודאי כי בלוחי לא בשם חובה לאמר דבריי ילא אלא על בריתין בשם בדבה אם בשם בבבבה בבבא בבבבבה מבוסס אם בבבבבל אל יתפלל על ידי הנאי אם בבבבבלתי אבא בבבבבה ואם לא בבבבבלתי אבא בבבבבה : ולא תניינה . ולא אבבבו דלא בבבבבה בבבבבה לו : ר' אמרינא לא אמר בן . בל' אבבבבה אבא בבבבבה בבבבבה בבבבבה : לאבבבבה . מקום אבבבי מיל בבבבבל : אבבבבה . בבבבבה בבבבבה בבבבבה

תזמין לי פלונית א״ל לא תבעי הכי אי חזי לך לא אזלית מנך ואי לא כפרת בה. בתר הכי שמעי׳ דקאמר (כ) הוא או היא תמות מקמי׳ א״ל לא אמרי לך לא תבעי עלה דמלתא הכי אמר רב משום ר׳ דאובן בן איצטרובלי מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים מצינו שמה׳ אשה לאיש. מה״ת שנאמר (בראשית כ״ד נ׳) מה׳ יצא הדבר. מן הנביאים שנאמר (שופטים י״ד ד׳) ואביו ואמו לא ידעו כי מה׳ היא. ומן הכתובים דכתיב (משלי י״ט י״ד) בית והון נחלת אבות ומה׳ אשה משכלת. הרי אפי׳ גויה (ג) לפי שהיא נגזרה אליו זכה היא מתגירדת [ג] וכשלא זכה לוקח לו גויה [ד]. והא דאמרו שמא יקדמנו אחר ויקחנה אחר [ה] וישכבנה ויבעלנה כי זה אינו יכול להיות שיועיל בתפלה לישא ולבעול. תדע שכן היא שכן אמרו כי הא דרב שמעיה לההוא גברא דבעי רחמי ואמר תזדמן לי פלוניתא א״ל לא תבעי דחמין הכי אי חזיא לך לא אזלא מינך ואי לא כפרת בה [ו] כך פירושו ואי לא נגזור שתהא אשתך ובתחנונים יכול להיות שתקדים ותשאנה מ״מ לא יתגלגל שתבעלנה אלא תכפר בה ותתן לה גט ותגרשנה כי אין לתפלה מועיל שום ערמה שיוכל לבעול כשלא נגזר. ואם תאמר וכי יעקב אבינו לא ידע מזה (הענין והגזירה והבת קול) א״כ למה הוצרך לעבוד שבע שנים. הרי תדע זה מנתן הנביא (ד).

בדית עולם

ומ״ש מי הנביאים שנאמר יאביו ואמו לא ידעו כי מה׳ היא כצ״ל ומכאן מוכיח בסמוך אפי׳ כותית וכו׳.

ומ״ש פירושו כך שיקדמנה ויבעלנה לומן כי זה אינו יכול להיות שיועיל בתפלה לישא ולבעול כל ימי חייה תדע וכו׳ יכול להיות שתשאנה ותקדים מ״מ לא יתגלגל שתבעלנה כל ימי חייה אלא תכפור בה כצ״ל כן הגהתי לפי פירוש הרב המפרש. ועדיין סוף הלשון אינו מתוקן.

ואיברא דהלשון רחוק וצריך כמה הגהות ותו דאמאי לא הוכיח מחלוקת אי חזיא לך לא אזלא מינך דאי אמרת יקדמנו כרחמים כל ימי חייה היכי קאמר לא אזלה מינך ותו דאי הכי מאי קאמר ליה אי חזיא וכו׳ וזה יאמר דתסגי ליה זמן מה למלאות רצונו.

לכן נראה כפשטן של דברים דרביונו טובר דהתפלה אינה מועלת אלא ליקח אותה ולא לבעול ובזה הלשון יותר מתוקן ומיושב בלי הגהות חנז׳ רק בתחילת הלשון שכתב והא דאמרן שמא יקדמנו פירושו כך שמא יקדמנו אחר ויקחנה ולא אחר וישכבנה כצ״ל שצריך להוסיף תיבת לא. ולפי חרשום בדעתי דמזהר הקדוש משמע איסכא דתפלה מהניא גם להיות זמן מה.

פיר׳ ש

(ב) חסר כאן וצ״ל או הוא ימות מקמה או היא תמות מקמי׳. (ג) ר״ל דכתיב בשמשון שלקח אשה מכנות פלשתים כי מה׳ יצא הדבר ומפרש שהתגירדה קודם שנשאה. (ד) ר״ל אף שנתן הנביא נתנבא ששלמה ימלוך אעפ״כ עשה התפעלות לזה שימליך דוד את שלמה.

מקור חסד

מתקיים וע׳ בזהר משפטים ק״ט א שהזרע שיוליד נחשב להראשון ומזה נראה שלא כדברי רבינו. [ג] ע׳ ברמב״ם הל׳ איסורי ביאה פי״ג הי״ד אל יעלה על דעתך ששמשון המושיע את ישראל או שלמה מלך ישראל שנקרא ידיד ה׳ נשאו נשים נכריות בגיותן כו׳ ובהגהותי שם. [ד] כ״ה בס״ח מק״נ סי׳ תתשכ״ח, בדפוס בולוניא: וכשלוקחה לוקח לו גויה. [ה] במק״נ שם: אין פירושו כך שיקדמנו אחר ויקחנה אחר וישכבנה ויבעלנה כי זה אינו יכול להיות כו׳. [ו] למגינו כגמ׳ שם: ואי לא כפרת בה׳, ובדש״י: כפרת בה׳, באמנה, דאמרת דלא מסייע צלותא כלום הואיל ולא מזמנא ליה, כלומר צלינא עלה ולא אסתייע מילתא, ובעין יעקב כפרת בה [בלא קו למעלה] וכ״ה בכת״י מינכן ראה דק״ס שם.

שפד אחד היה מתענה תעניות שיתן לו הקב״ה אשה טובה להזמין לבנו וכשגדל הבן והיה לו בנים מתה אשת האב אמר הבן לא אהיה כפוי טובה נגד אבי והתענה הבן ארבעים תעניות [א] שיזמין הקב״ה אשה טובה לאביו אחר שמתה אמו שאל בתוך שלשים יום אם יכול לגלח כל שער הראש א״ל אם ראשו מלא שחין ובעבור השחין מגלח מותר [ב] ואם לאו לא יגלח שהרי בט׳ באב אמרו שחין בראשו סך [ג].

שפה מעשה בבתולה אחת שלא היתה מתקשטת אמרו לה מי שרואה אותך שאינך מתקשטת אין תובעין אותך, אמרה כיון שהקב״ה הוא ממציא זווגים איני דואגת ונתגלגל הדבר שלקחה ת״ח וצדיק [א].

שפו כל מי שרבות נשים מצפות עליו [א] או אשה שרובי אנשים מצפים עליה לסוף תנשא לשאין הגון לה ותתחרט, שאם תנשא לאיש טוב נמצא דבים מצטערין על ידה, ולמה יהיה זה שמי שאינו הגון יבואו לו בלא טרחים ובלא צער אשה טובה ולצדיק בכמה טרחים כדכתיב (הושע י״ב י״ג) ויעבוד ישראל באשה ובאשה שמר וכתיב (בראשית ל״א מ״א) עבדתיך ארבע עשרה שנה בשתי בנותיך וכתיב (שם שם מ׳) הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה ותדד שנתי מעיני. ויש צדיק במקום שחפץ לא יקח אלא באשר לא חפץ בצער ובטרחים. לפי שזה העולם מהגים ממנו לרעים אפי׳ בלא תפלה ובלא צער אבל לצדיק אין רוצים ליהנות לו עד שיצטער כי הקב״ה חפץ שלא יהיה לצדיק שמחה שלימה בעוה״ז [ב].

שפז אדם אחד התענה כמה ימים שיזמין לו הקב״ה אשה שהוא אוהב ולא נתקיים תעניתו ותפלתו א״ל לחכם הרי התעניתי ובכיתי ולא הועיל לי, אמר החכם שמא אותה לא נגזרה לך, אמר ולמה אין מועיל תעניותי ודמעותי שאני מתפלל ומתענה שיסיר לבי ממקום שלא נגזר לי וישים לבי לאהבה אותה שנגזרה לי אמר החכם מפני שאתה צופה בנשים והאיך תסיר את לבך מהם. ולבסוף לקח אשה שלא מצאה חן בעיניו אמר כל תעניותי לא הועילו א״ל החכם שמעתי דברי גאוה מפיך שאמרת לא הייתי לוקח פלונית בכל כסף וזהב שבעולם מפני שהיא כך וכך לכך אותה עצמה זימן לך הקב״ה כי דברי גאוה שטות לבעליה [א] ומ״מ התפלות והתעניות

מקור חסד

שפד. [א] ע׳ מוע״ק כ״ה סע״א ברב הונא דיומא חד אתהפיכא ליה רצועה דתפלי ויתיב עלה ארבעין תעניתא כו׳, בבבא מציעא ל״ג סע״א יתיב רב חסדא ארבעין תעניתא כו׳, שם ס״ה א רב יוסף יתיב ארבעין תעניתא כו׳, וע׳ רש״י חולין קכ״ב א ד״ה חדא, בירושלמי כלאים פ״ט ה״ג ר׳ יוסי צם תמנין יומין [סעמים ארבעים], במדרש משלי פ״א משלי שלמה כו׳ שישב בתענית ארבעים יום והיה מבקש חכמה כו׳, וסגולת ארבעים יום לתענית מקורה בעליית משה למרום אשר לתם לא אכל ומים לא שתה ארבעים יום. [ב] נראה שעובדא הבי הות שבתוך שלשים שאל אבל לדינא כגון דא אפי׳ בתוך ז׳ מותר ע׳ יו״ד סי׳ שס״א סע׳ ב. [ג] יומא ע״ח א, ירושלמי ברכות פ״ב ה״ג.

שפה. [א] מדת חסידות שנה כאן שמהדין צריכה לקשט עצמה כדי שימצאו לה קופצים ע׳ פסקי תוספות תענית אות ל״ד.

שפו. [א] ע׳ ויק״ר פ״כ ז׳ אחרי מות שני כני אהרן כו׳ שתצים היו הרבה נשים היו ירשבות עגונות ממתינות להם. [ב] ע׳ בראשית רבה ר״פ פ״ד וברש״י עה״ת שם ביקש יעקב לישב בשלוה אמר הקב״ה לא דיין לצדיקים מה שמתוקן להם לעוה״ב כו׳.

שפז. [א] בס״ח מק״נ סי׳ תתשל״ז רשתות הן לבעליהן.

רקינו יגודג התס״ג

15

והתחינות יועילו לשאר דברים שיועילו לך ולזרעך מאותו הענין [ב] אבל דע שזה הצעד הבא עליך בשביל שהיית צופה בנשים וזימן לך מה שלא מצאת חן בעיניך ובשביל התחינות ותעניות אפשר שתאהב בזאת ותצליחו מפני שסמכת על תעניות ולא עסקת בכשפים.

שפח שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם לשון תרמית

(צפני׳ ג׳ י״ג) [א] אם יש לאדם בן או בת לא יאמר כך וכך רוצים ליתן שהייתי נותן בתי לאיש פלוני או בני לבת פלוני, או יאמר כך וכך רוצים לתת לי בסחורה שלי ולא היו דברים מעולם.

שפט כתיב (יחזקאל ט״ז ח׳) ואעבור עליך וארא והנה עתך עת דודים אדם

שרוצה לקחת אשה ורוצים ליתנה לו צריך לעבור שם לראותה [א] וגם היא תראה אותו שאם לא ישרה בעיניו לא יקחנה ואם יקחנה בלא ראות שמא ישנאנה ויקוה ויתאוה למיתתה וכתיב (משלי ג׳ כ״ט) אל תחרוש על דעך רעה [ב]. ואין להביא ראי׳ על יצחק אבינו שלא ראה אותה כי לא היה לו לצאת מארץ ישראל [ג]. והנה עתך עת דודים (יחזקאל שם) כשעומדת על פרקה אז יש לעשות נשואים כי כשהאיש לוקח קטנה שאינה ראוי׳ לביאה ולהריון כאלו הוא בא בזנות עלי׳ כשאינה יכולה להתעבר שאינה ראויה להריון ואמרו [ד] שמעכב את המשיח ואמרו [ה] כהן לא יקח איילונית וכתיב (ויקרא כ״א ז׳) אשה זונה [וחללה] לא יקחו ואע״פ שלישראל מותרת שאף אלו דברים שהתירה תורה ליתובי היצר ואע״פ שאינו טוב [ו]. ואמרו חכמים [ז] על קטנה ידחמו מן השמים ולא תשמש במוך וכתיב (יחזקאל שם) והנה עתך עת דודים בגימטריא העומדת על פירקה [ח]. דדים כתיב (א) בדדים ניכר במסכת נדה [ט]. העוזבת אלוף נעוריה (משלי ב׳ י״ז) (ב). וארחצך במים ואשטוף

פירוש

שפט (א) ד״ל חסר וא״ו רמז שבדדים ניכר אם ראויה לנשואין. (ב) מביא ראי׳ מזה הפסוק

מקור חסד

[ב] ע׳ ירושלמי ברכות פ״ד ה״ג ולואי שיתפלל אדם כל היום, למה, שאין תפלה מפסדת.

שפח. [א] עיין לעיל סי׳ שי״א.

שפט. [א] ע׳ קדושין מ״א א. [ב] ע׳ יבמות ל״ז ב. [ג] ע׳ בראשית רבה פ׳ ס״ד.

[ד] נדה י״ג ב. [ה] יבמות ס״א סע״א. [ו] ע׳ קדושין כ״א א, וראה בס׳ אהבת יהונתן ס״פ אמור שהביא על לה״כ נבילה וטריפה לא יאכלו הכהנים והקשו בגמ׳ הא ישראל אכלי כו׳ וב׳ שהרמב״ם פסק דבמלחמה מותר לאכול נבילות אבל זהו ישראלים אבל לא כהנים כדאסר להו יפת תואר כו׳, וע׳ סנהדרין נ״א א יכול אפי׳ חיללה שבת כו׳ סד״א הואיל ואחמיר בהו רחמנא בכהני דרבי בהו מצות יתירות תידון בשריפה וכו׳ ובס׳ מרגליות הים שם הבאתי מלקח טוב להגרי״ע כולל שהוכיח דקדושת הכהונה מתפשטת על כל המצות ואפי׳ על מצות שבת שאינה מצות כהונה ביחוד ואעפ״כ הו״א שחילול שבת של כהן עונשו חמור מחילול שבת של ישראל, ע׳ קדושין כ״א ב דאיבעי להו עבד עברי כהן מהו שימסור לו דבר שפחה כנענית דנימא שאני כהנים דרבו בהו רחמנא מצות יתירות כו׳, וברש״י תמודה ד׳ ע״ב ד״ה ה״ג שאני כהנים מבואר דכהנים לוקים אפי׳ על לאו שניתק לעשה מפאת קדושתם היתירה ואפי׳ כשהלאו הנל״ע איננו לאו דכהונה כלל רק לאו דעלמא כעין לאו לא יוכל לשלחה כל ימיו. ועמש״כ במרגליות שם עוד בכעין זה. [ז] יבמות י״ב ב. [ח] בחס״ל שצ״ל בעומדת על פירקה. ולפ״ז חסר א לחשבון שאין מדקדקין בכך ע׳ ב״י הל׳ ד״ה סי׳ תקפ״ב ובשבה״ל ותניא בפי׳ הגדש״פ פס׳ ר״י היה נותן בהם סימנים, וע׳ שדי חמד כללים מערכת ג׳ אות מט. וראה אוה״ח וירא י״ח ל״ב ושם תרומה פס׳ ואת המשכן תעשה עשר יריעות, ובהגהותי להלן סי׳ תקס״ח. [ט] מ״ז א.

דמיך (יחזקאל ט״ז ט׳) שצריכה טבילה קודם נשואיה [י] אע״פ שלא ראתה דם [יא] ואשבע לך ואבוא בברית [אותך] נאום ה׳ (שם שם ח׳) כלפי מעלה נאמר אבל אין נשבעים (ג) שמא יתן לה גט.

שצ מי שאינו יכול להזדקק עם אשתו היטב לא יחקור (לאכול) אחר הדברים

האסורים כגון [לאכול] הדג שיש לו ב׳ אצבעות [א] ושאר דברים האסורים אלא יאכל דברים המותרים כגון יבשל עדשים [ב] ולא ימלח כי המלח מבטל התאוה [ג] וגם שומים מבטלים את התאוה אבל שומים צלויין לאוכלם מרבה הזרע [ד] ודג מלוח [ה] המכונה הרינג״ש מבטלים את התאוה וכרישין חיין וגם קטנית פייזל״ש מבטלים התאוה [ו] אבל עדשים מבושלים מרבים הזרע [ז]. וכן יעשה גלגל דק וישים בעדשים [ח] וביום יאכל ואם ירצה לשתות יכסכס בשיניו הגלגל ויבלע וישתה בלילה בלא אכילה ישמש אבל דבר האסור אל יאכל.

שצא איש שלקח אשה וכשפו אותן שאין יכולין ליזקק יחדו [א] ועסקו בשביל

ברית עולם

שצ. אבל שומים צלויין וכו׳ זהו תקנת עזרא לאכול שום בליל שבת והר״ם השמיטה עמ״ש אני בעניי בספרי הקטן מחזיק ברכה סימן ר״ס בס״ד.

פירוש

מדכתיב אלוף נעוריה רמז שראוים נשואים בימי נערות שלה ולא כשהיא קטנה. (ג) ר״ל שלא ישבע החתן לכלה בעת הנשואין שתהיה לו לאשה שמא וכו׳.

מקור חסד

[י] נדה ס״ו א. [יא] מוכח שגם בברור לה שלא ראתה וע׳ בכ״י ובדכי יוסף יו״ד סי׳ קצ״ב בשם הראבי״ה.

שצ. [א] ע׳ שו״ת זכר יהוסף סי׳ ע״ח אות מ״ח. [ב] מובא בפמ״ג או״ח ר״ס ר״פ. [ג] ע׳ גפין ע׳ סע״א שמונה ממעטין את הזרע המלח וכו׳. [ד] ע׳ בבא קמא פ״ב א וראה מחזיק ברכה מהגחיד״א או״ח סי׳ ד״פ אות א. [ה] ע׳ ברבות מ״ד ב. [ו] ע׳ תוס׳ ערובין נ״ה ב ד״ה בל עיר שאין בה ידק כו׳ שכתבו והא דאמר בר בי דב לא ליכול ירקא כו׳ התם מירדי בירק חי אבל מבושל טוב ומשביע בדבר קל, ולפלא שלא הביאו שכן מפורש בגמ׳ ברכות מ״ד ב כל ירק חי מוריק כו׳ ששה דברים מדפאים את החולה וכו׳ ושמואל אמר מבלי עצים וכו׳. מבואר שחי אינו מבריא גוף אוכלו ולכן ממעט זרעו אבל מבושלים מבריאים וסובים, וע׳ ביומא י״ח א אין מאכילין לזב כ״ וב״פסחים קי״א ב איזהר מכרומשא. וע׳ מאמר על דרשות חז״ל מר״א בן הרמב״ם [שעם מלחמות השם שהו״ל] ע׳ פד—פה ובהגהותי שם. [ז] ע׳ ירושלמי יומא פ״א ה״ד כל שבעה ימים לא היו מניחין אותו לאכול לא חלב ולא ביצים ולא גבינה ולא בשר שמן ולא יין ישן ולא קונדיטין ולא גריסין של פול ולא עדשים כו׳. [ח] ע׳ בס׳ מעשה טוביה חלק גן נעול פי״ב.

שצא. [א] ע׳ תרגום יוב״ע דברים כ״ד ו׳ פס׳ לא יחבול רחיים ורכב שאחרי שתרגם לפי המובן הוא מחבל, ויעוין באבן עזרא מש״כ שם נגד המכחישים שנקטו זה לפשוטו של מקרא [במתנות כהונה לבראשית רבה כ׳ כתב על זה קרוב לשמוע פה פי׳ אבן עזרא שפירש שהוא רמז אזהרה שלא ימנע ממנה העונה והעד כי נפש הוא חובל וכו׳, וכנראה לא עיין בגוף דברי האע״ז], והו אך כאסמכתא במו שנקטו בסוטה י׳ ע״א אין סחינה אלא לשון עבירה וכה״א תסחן לאחר אשתי, ובב״ר פמ״ט טוחן ואינו פולס, ובאיכה דבתי עה״פ בתורים סחון נשאו, ובזה נבין מליצת ר״י בקדושין כ״ט **רחיים** בצוארו ויעסוק בתורה, ובפס׳ ירמי׳ כ״ה י׳ קול רחיים ואור הנר ובתוס׳

כִּי נְשָׂאתַנִי וַתַּשְׁלִיכֵנִי: יב יָמַי כְּצֵל נָטוּי וַאֲנִי
כָּעֵשֶׂב אִיבָשׁ: יג וְאַתָּה יְהוָה לְעוֹלָם תֵּשֵׁב
וְזִכְרְךָ לְדֹר וָדֹר: יד אַתָּה תָקוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן

רוּגְזָךְ וְקִצְפָּךְ אָרוּם נְטַלְתַּנִי וּטְלַקְתָּנִי: יב יוֹמַי הֵיךְ טוּלָא דְּיַצְלֵי וַאֲנָא הֵיךְ עִסְבָּא אִיבָשׁ: יג וְאַתְּ יְיָ מְדוֹרֵךְ לְעָלַם בְּשֻׁמְיָא
תֵּתֵב וְדִכְרָנָךְ לְדָר וְדָר: יד אַתְּ תְּקוּם תְּרַחֵם צִיּוֹן אָרוּם עִדָּן לְמַחוּם עֲלָהּ אָרוּם אֲתָא זְמָנָא:

רש"י

(יא) **כי נשאתני.** תחילה והגבהתני, ועתה השלכתני משמים לארץ, ואם לא נשאתני תחילה לא היתה מרפתי רבה כל כך: (יב) **כצל נטוי.** לעת ערב כשהצללים נוטים, וכשחשיכה אין ניכרים אלא כלים והולכים: (יג) **ואתה.** אשר לעולם תשב ושמעת לנו כך כשם שאתה קיים יש עליך לקיימנו, לפיכך: (יד) **אתה תקום תרחם ציון כי עת לחננה.** כי כך הבטחת כי ילאה כי אזלת יד (דברים לב לו)

מצודת דוד

הבכי: (יא) **כי נשאתני.** מתחלה דוממת אותי ואחר זה השלכתני לארץ, וכפול הצער מאילו לא הייתי בגדולה מעולם: (יב) **ימי כצל נטוי.** ימי הטובים חלפו והלכו להם במעט טובה, כצל הזה הנוטה ממקומו מבלי יגע בו מי: **ואני.** עתה אני יבש מבלי לחלוחית טובה, כעשב הנתייבש בחום השמש בסור צלו: (יג) **ואתה.** אבל אתה לעולם תשב ותתקיים, וכוכחך אז כוחך עתה: (יד) **אתה תקום.** לזה אשאל מעמך שאתה תקום ותרחם את ציון, כי מעתה עת לחונן אותה כי בא הזמן:

מצודת ציון

מסכה יינה (משלי ט ג):

אבן עזרא

שזעמתו: **כי נשאתני.** כדרך השליך משמים ארץ תפארת ישראל (איכה ב א): (יב) **ימי.** כאשר השלכתני קצרו ימי והלכו במהרה. **ונטוי** תואר כמו עצום שהצל מיד יטה: (יג) **ואתה.** הטעם שאתה בלא שנוי, על כן מלת **תשב**, כי כל תנועה שנוי הוא, וככה **כסאך** שהוא בשמים, והטעם אולי תעמידני רוח טובה מאתך ולא יתמו מהרה: (יד) **אתה.** כאשר הזכיר כסאו בשמים הזכיר כסאו בארץ במקום **ציון**, כדרך מקום מקדשינו, כן הבטחתנו שתעמוד ציון לעולם בשכון כבודך שם. ואמר **תקום** כנגד תשב, כי זה יהיה אחר קומו להלחם עם אויביו:

רד"ק

כי נשאתני ותשליכני. כי הרוצה להפיל דבר בארץ נושא אותו למעלה ומפיל אותו בחזקה, כי כל מה שמגביה אותו המפלה יותר חזקה: (יב) **ימי.** אמר נטוי שהוא פעול, כאילו השמש נוטה הצל בסורו מעל הארץ, כי בסור השמש יהיה הצל, ועל דרך זה בא ממנו גם כן נפעל כי ינטו צללי ערב. ואמר ימי חלפו במהרה בצרת הגלות כמו הצל החולף במהרה, ואצפה הגאולה ולא אראנה: **ואני כעשב.** כלומר ימי חלפו במהרה ובעודי בחיים אני יבש כמו העשב שתייבש לחותו מהרה: (יג) **ואתה ה'.** כל אחר מבני הגלות אשר קצרו ימיו, נוהם על קצור ימיו. ואמר אולי אם יאריך ימים יראה הגאולה, וכן בכל דור ודור. לפיכך אמר **ואתה.** אף על פי שאני הולך למות, אתה תשב לעולם ותראה הגאולה לאותם שיהיו באותו הדור, ותרחם ציון בימיהם: **וזכרך לדור ודור.** וכל דור ודור יזכירו שמך ויתפללו לך להראותם הגאולה. והפסוק הזה טעות במקצת הספרים שכתוב במקום וזכרך כסאך. וכן טעה בו החכם ראב"ע שפירש כסאך. והטעות הוא בין פסוק זה לפסוק של קינות הדומה בו, כי אותו של קינות הוא אתה כסאך (איכה ה יט), וסימן איכ"ה, ושל תילים ואתה וזכרך וסימן וי"ו זיי"ן: (יד) **אתה.** כאדם שקם ממקומו והתעורר על מעשה: **תרחם ציון.** שהיתה חרבה ושוממה זה כמה שנים ידענו שתרחם אותה ותרצה

מדרשי חז"ל

אין כתיב כאן אלא ויחן שם ישראל, באותה שעה אמר הקב"ה הרי שעה שאתן תורה לבני. דבר אחר, שקדתי ואהיה, אמר הקב"ה שקדתי להשרות שכינתי בבית המקדש לעולם, ואהיה כצפור בודד על גג, מה הצפור הזו בשעה שאתה נוטל את גוזליה היא יושבת כבודדת, כך אמר הקב"ה, שרפתי את ביתי, והחרבתי את עירי, והגליתי את בני לבין עובדי אלילים וישבתי לי בדד, איכה ישכה בדד. (ילקו"ש).

יד) **אתה תקום תרחם ציון וגו'.** כתיב: על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים כל היום וכל הלילה, תמיד

(17)

טו אָרוּם רָעוּ עַבְדָּךְ יָת אַבְנָהָא וְיָת עַפְרָהָא יְחִיסוּן: טז וְיִדַּחֲלוּן עַמְמַיָּא יָת שְׁמָא דַיְיָ וְכָל מַלְכֵיָא דְּאַרְעָא יָת יְקָרָךְ: יז אָרוּם אִתְבְּנֵי בְּמֵימְרָא דַיְיָ קַדְמָא דְּצִיּוֹן אִתְגְּלֵי בִּיקָרֵיהּ: יח אִתְפְּנֵי לְוָת

טו כִּי־רָצוּ עֲבָדֶיךָ אֶת־אֲבָנֶיהָ וְאֶת־עֲפָרָהּ יְחֹנָנוּ: טז וְיִירְאוּ גוֹיִם אֶת־שֵׁם יְהוָה וְכָל־מַלְכֵי הָאָרֶץ אֶת־כְּבוֹדֶךָ: יז כִּי־בָנָה יְהוָה צִיּוֹן נִרְאָה בִּכְבוֹדוֹ: יח פָּנָה אֶל־תְּפִלַּת הָעֲרְעָר

רש"י

והרי אזלת יד: (טו) **כי רצו.** אהבו אף את אבניה ואת עפרה. ומדרש אגדה כשילא יכניהו וגלותו נשאו עמהם מאבני ירושלים ועפרה לנטות להם בנבל בית הכנסת: (טז) **ויראו גוים.** את שמך כשמושיע את עמך: (יח) **הערער.** הלועק, כמו זעקת שבר יעערו (ישעיה טו ה), דבר אחר, ערער הרוס ונשתת, כמו

מצודת דוד

(טו) **כי רצו.** כי עבדיך ישראל דוצים ומחבבים אבני המקום ההוא, ועפרה נשאה חן בעיניהם, ומאוד יתאוו להשיב אליה: (טז) **ויראו.** אז יידאו הגוים את שם כבודך: (יז) **כי בנה.** בראותם אשר בנה ה' את ציון ונראה הוא שם בכבודו: (יח) **פנה.** כי פנה אל תפלת נכה דוח המעורר תפלה בתמידות:

אבן עזרא

לחננה. שם הפועל, ובא הסגול שהוא פתח קטן תחת גדול, כמו פן אכלך (שמות לג ג). גם שניהם קלים בלי דגש: (טו) **כי.** כל רצון עבדיך לראות אבניה, וכאילו יחתנו עפרה לנשקו. ודבי משה אמר כי רצו כמו אז תרצה הארץ (ויקרא כו לד). **ויחוננו** לבנותה בבוא מועד, כדרך חנונו אותם (שופטים כא כב): (טז) **ויראו, שם ה'.** וידאו ימשוך השם עמו, והטעם שייראו הגוים ומלכיהם את שם כבודך: (יז) **כי.** הזכיר טעם יראו עת שיראה הכבוד בציון: (יח) **פנה.** הזכיר כי בנין ציון יהיה בעבור תפלת ישראל בגלות, שהם דומים כערער בערבה. והאומר כי ישראל נקראו ערעד בעבור ערו ערו, איננו נכון, כי האומרים ערו ערו (לקמן קלז ז) הם האדומים לבבליים כאשר אפרש במקומו:

רד"ק

אותה: **כי עת לחננה.** כי עת יבא שתחנן אותה אף על פי שקצפת עליה: **כי בא מועד.** כי יש לגאולה מועד וזמן קצוב, וכשתהיה העת שתחנן אותם יאמרו בא מועד הגאולה. ומילת **לחננה** מקור מן הדגוש ומשפטו לחננה, ובא בפתח קטן תחת פתח גדול, והוקל כמו רבים מן הדגוש: (טו) **כי.** בהיותם בגלות הם מתאוים לנשק אבניה, ועפרה יחננו על דרך משל, כמו שמחונן אדם הדבר הנאהב. ויש מפרשים ירצו ויאהבו אבניה ועפרה לקיים את בנינה: (טז) **ויראו.** ואז ידאו גוים את שם ה', וכל מלכי הארץ את כבודך השוכן בציון: (יז) **כי.** אז יאמרו כשיבנה ציון ויהיה נראה בה בכבודו, אז יידאו את שם ה' ויאמרו: (יח) **הערער.** ישראל שהם בגלות כערער בערבה. וערער הוא עץ הגדל במדבר:

מדרשי חז"ל

לא יחשו המזכירים את ה' אל רמי לכם. מאי אמרי, הכי אמר רבא: אתה תקום תרחם ציון. רנב"י אמר: בונה ירושלים ה', ומעיקרא מאי הוו אמרי, אמר רבא: כי בחר ה' בציון אוה למושב לו. (מנחות סז.).

טו) **כי רצו עבדיך וגו'.** ר' אבא מנשק כיפי דעכו. ר' חנינא מתקן מתקליה. ר' אמי ור' אסי קיימא משמשא לטולא ומטולא לשמשא. ר' חייא בר גמדא מיגנדר בעפרה, שנאמר: כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחננו. (כתובות קיב.).

יז) **כי בנה ה' ציון וגו'.** אברהם ראה אותו בנוי וחרב ובנוי. ויקרא אברהם את שם המקום ההוא ה' יראה, הרי בנוי כמה ראת אמר שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך. אשר יאמר היום בהר, הרי חרב כמה ראת אמר על הר ציון ששמם. ה' יראה, הרי בנוי ומשוכלל לעתיד לבוא כמה ראת אמר כי בנה ה' ציון נראה בכבודו. (ב"ר פרשה נה).

יח) **פנה אל תפלת הערער וגו'.** לא היה לו לומר אלא תפלת הערערים, או הערער ולא בזה את תפלתי, מהי תפלת הערער, זה דוד ומנשה שהיה ערער ממעשים טובים, ולא בזה את תפלתם זה דוד וחזקיהו, שנאמר: ויסב חזקיהו

וְלֹא־בָזָה אֶת־תְּפִלָּתָם: יט תִּכָּתֵב זֹאת לְדוֹר
אַחֲרוֹן וְעַם נִבְרָא יְהַלֶּל־יָהּ: כ כִּי־הִשְׁקִיף
מִמְּרוֹם קָדְשׁוֹ יְהוָה מִשָּׁמַיִם | אֶל־אֶרֶץ
הִבִּיט: כא לִשְׁמֹעַ אֲנָקַת אָסִיר לְפַתֵּחַ בְּנֵי
תְמוּתָה: כב לְסַפֵּר בְּצִיּוֹן שֵׁם יְהוָה וּתְהִלָּתוֹ
בִּירוּשָׁלִָם: כג בְּהִקָּבֵץ עַמִּים יַחְדָּו וּמַמְלָכוֹת

תרגום

צְלוֹתֵיהּ דְּמִצְטַדְּרִין וְלָא
בְּסֵר יָת צְלוֹתְהוֹן:
יט תִּתְכְּתֵב צְלוֹתָא דָּא
לְדָר בַּתְרֵי וְעַמָּא דַּעֲתִיד
לְאִתְבְּרָאָה יְשַׁבַּח יָהּ:
כ אֲרוּם אוֹדִיק מִשְּׁמֵי
מְרוֹמָא דְּקוּדְשֵׁיהּ יְיָ מִן
שְׁמַיָּא לְאַרְעָא אִסְתַּכָּל:
כא לְמִשְׁמַע אֲנִיקוּתָא
דַּאֲסִירַיָּא לְמִשְׁרֵי בְּנַיָּא דִּמְסִירִין לְמִיתוּתָא: כב לְמִשְׁתְּעֵי בְּצִיּוֹן שֻׁמָּא דַיְיָ וְתֻשְׁבְּחֵיהּ
בִּירוּשְׁלֵם: כג בְּאִתְכַּנְּשׁוּת עַמִּין כַּחֲדָא וּמַלְכְוָתָא לְמִפְּלַח קֳדָם יְיָ:

רש"י

ערו ערו (לקמן קלו ז): (יט) **תכתב זאת.** כן ימהרו רומי היעועה, מכתב היעועה הזאת לספר אומה לדור אחרון: **ועם נברא.** שנעשה בריה חדשה: (כא) **אל ארץ הביט.** לראות נעוני עמו: (כא) **תמותה.** מולה למות, אנמורינ"ל בלע"ז:

מצודת דוד

(יט) **תכתב זאת.** הגאולה הזאת תהיה כתובה לזכרון לדור אחרון, בכדי שהעם הנברא אז יהלל יה על הגאולה ההיא: (כא) **לפתח.** להתיר קשרי האסורים להוליכם למיתה: (כב) **לספר בציון.** למען יסופר בציון

מצודת ציון

כ) **השקיף.** ענין הבטה: כא) **אנקת.** ענין צעקת אנחה. כמו באנק חלל (יחזקאל כו טו): **לפתח.** ענין התרת הקשר. כמו מוסר מלכים פתח (איוב יב יח):

וגו': (כג) **בהקבץ.** בעת יתקבצו עמים וממלכות לעבוד את ה':

אבן עזרא

(יט) **תכתב.** זה הפסוק לאות כי זאת דרך נבואה לאחר המשוררים. וטעם **ועם נברא** כי יהיה נברא בשוב השם שבות ציון: (כ) **כי.** כדרך ראה ראיתי את עני עמי: **לשמוע.** כדרך וישמע אלהים את נאקתם (שמות ב כד): (כא) בעבור **אסיר** אמר לפתח, **ובני תמותה** שהם מוכנים לטבח ולמות כמו תקומה תרומה: (כב) **לספר.** הנה זאת עת הישועה: (כג) **בהקבץ.** כדרך ולעבדו שכם אחר (צפניה ג ט):

רד"ק

ולא בזה את תפלתם. כמו שהיו חושבים בבליים: (יט) **תכתב.** ואז יאמרו תכתב זאת הישועה בעבור דור אחרון. דור שיהיה אחר זה הדור התשועה שבימיהם, והדור הבא אחר זה הדור שלא ראו נפלאות התשועה כתובה באיזה ענין היתה ובכמה נפלאות, ויהללו האל על נפלאות שעשה לאבותיהם. וזהו **ועם נברא יהלל יה:** (כ) **השקיף.** והביט משמים אל ארץ בעני עמו, על דרך כי רם ה' ושפל יראה: (כא) **לשמוע.** ישראל שהיה בגלות אסיר. והיו **בני תמותה.** כלומר קרובים למות מרוב צרתם, והאל יתברך שמע אנקתם ופתחם ממאסרם: **אסיר.** קל, ויש דגושין: (כב) **לספר.** הוציאם מהגלותות שיספרו שמו ותהלתו בציון. והפסוק כפול בענין במלות שונות:

מדרשי חז"ל

וגו'. אשרי אדם שיש לו יחד לתלות עליו. דבר אחר, א"ר יצחק: כלפי דורות אמרו, שאין להם לא כהן ונביא, ולא בית המקדש שיכפר, אלא התפילה נשתיירה להם, שהם מתפללים אותה בראש השנה וביום הכיפורים, אל תבזה אותה מהם, הוי, ולא בזה את תפלתם. (ילקו"ש).

יט) **תכתב זאת לדור אחרון וגו'.** וכי עד עכשיו עתידה אומה אחרת להבראות שהוא אומר ועם נברא, אלא א"ר יהורה בר' סימון, זה דורו של מרדכי שנברא בריה חדשה. ורבנן אמרין, אלו הדורות שהם כמתים כמעשיהם ובאים ומתפללים לפניך בראש השנה וביום הכיפורים ואתה בורא אותם בריה חדשה, ומה להם לעשות, ליטול לולבין והדסין ולהלל אותו, הוי, ועם נברא יהלל יה. (ילקו"ש).

(18)

כד אִסְתְּגַף מִן טוֹרַח
דְּאוֹרַח גָּלוּתָא חֵילִי
אִתְקַצְּרוּן יוֹמָי: כה אֵימַר
קֳדָם אֱלָהִי לָא תְסַלְקְנִנִי
מִן עָלְמָא בְּפַלְגוּת יוֹמָי
אֵיתֵי יָתֵי לְעָלְמָא דְּאָתֵי
מְטוּל דִּי בְדָרֵי דָּרֵיָא
שְׁנָתָךְ: כו מִן שַׁרְיָא דְּאִתְבְּרֵי כָּל בְּרִיָּתָא אַרְעָא יַסְדְּתָא וְעוֹבְדֵי יָדָךְ שְׁמַיָּא: כז הִנּוּן יְהוֹבְדוּן

לַעֲבֹד אֶת־יְהוָה: כד עִנָּה בַדֶּרֶךְ כֹּחוֹ קִרַּר
כֹּחִי קִצַּר יָמָי: כה אֹמַר אֵלִי אַל־תַּעֲלֵנִי בַּחֲצִי
יָמָי בְּדוֹר דּוֹרִים שְׁנוֹתֶיךָ: כו לְפָנִים הָאָרֶץ
יָסַדְתָּ וּמַעֲשֵׂה יָדֶיךָ שָׁמָיִם: כז הֵמָּה | יֹאבֵדוּ

רש"י

(כד) **ענה בדרך כחי.** חוזר לקובלנו הראשון, כי נשאתני ותשליכני, ימי כלל נעור, ענה בדרך אומי ימי: (כה) **אומר.** לה': **אלי.** אמה: **אל תעלני בחצי ימי.** אל תסלק אותנו להשמידנו מן האדמה

מצודת ציון

כד) **ענה.** מלשון עינוי: (כה) **תעלני.** ענין סילוק. כמו כעלות גריש בעיתו (שם ה טו): כו) **לפנים.** מתחלה. כמו וזאת לפנים בישראל (רות ד ז):

כיד אומינו בחצי ימינו. ומה הס ימינו, כל ימות דור דוריס שנותין, הנטותת לקיימנו לפנין, כמו שאמר נסוף המזמור ושנותין לא ימתו וזרע עבדין לפנין יכון: (כו) **לפנים.** מתחילה:

מצודת דוד

(כד) **ענה.** את זה יספרו, לומר הנה מאז עינה האויב כוחי בדרך, ובזה קיצר ימי: (כה) **אומר.** והייתי אומר בתפלה הלא אלי אתה, אל תסלקני מן העולם בחצי ימי: **בדור וגו'.** רוצה לומר בכל ימי הדורות בזמן השנים שקצבת ואל תסלקם בחצי ימיהם, וכאומר לא על עצמו בלבר אני מתפלל כי אם על כל הדורות: (כו) **לפנים.** אתה יסדת את הארץ מתחלה מאין ליש, וכן השמים מעשי ידך המה, ואם כן קרמת להם: (כז) **המה יאבדו.** סוף הרבר יהיה שהמה יאבדו ואתה תעמוד, ואם כן גם תאחר להם:

אבן עזרא

(כד) **ענה.** זה המשורר ירבר על לשון חסירים בגלות בארץ מרחקים, בבא עת הישועה שימותו בדרך קודם שיגיעו אל ירושלם, וידוע כי עינוי הדרך יקצר ימי האדם: (כה) **אומר.** זה יאמר כל אחר מן החסידים הרחוקים הבחורים, כי ידוע כי הגוף שהוא מן העפר הוא כלי לנשמה העליונה שהיא משמי השמים, ובהפרדה מעל הגוף תשוב למקומה, וכן כתוב (קהלת יב ז) והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה, וזה טעם **אל תעלני, וטעם בדור דורים** אולי יערה עליו רוח ממרום לעזרהו עד שלא ימות בחצי ימיו, אולי יראה בטובו: טעם **שנותיך** לעולמי ער, רק אין כח בלשון רק לדבר כדרך בני אדם: (כו) וטעם **לפנים** כי אתה קדמון לפני הארץ שיסרתה, והטעם שהוא מוצק לשמי השמים בראיות גמורות: **ומעשה ידיך שמים.** שהוא הקו הרוחב: (כז) **המה.** אמרו חכמי שקול הדעת כי משפט שמים וחוקותם

רד"ק

(כד) **ענה.** עתה שב לדברי בני הגלות. ואמר **ענה בדרך כחי** האויב ענה כחי בדרך, כי מפני צרת גלות בבל והאדונים קשים, יסע אדם ממקום למקום והטורח הוא עינוי כח וקיצור ימים. וזה סבבו לי הבבליים בגלות, ואני אפחד שאמות בקיצור ימים מפני עינוי הכח ולא אראה הגאולה, ואתפלל לאל ואומר שלא ימיתני בחצי ימי. וזהו שאמר (כה) **אומר.** לפיכך אני אומר לך וצועק אליך: **אלי.** אל תכריתני: **בדור דורים שנותיך.** כמו שנאמר למעלה ואתה ה' לעולם תשב, ופירושו כמו שפירשנו: (כו) **לפנים.** כמו שנאמר בדור דורים שנותיך. אמר כמו שאתה קיים לעולם בלא אחרית, כן אתה ראשון בלי ראשית, ואתה הוא עשית שמים וארץ, לא כדברי האומרים עולם קדמון, אבל הוא מחודש על ידיך שאתה חדשתו: (כז) **המה.** יש מחכמי המחקר שאומרים שלעולם קץ חמן שיחזיר העולם לתוהו ובוהו כמו

מדרשי חז"ל

(כד) **ענה בדרך כחי.** שלשה דברים מכחישים כוחו של אדם ואלו הן: פחד, דרך, ועון. פחד דכתיב: ליבי סחדחו עזבני כחי. דרך דכתיב: ענה בדרך כחי. עון דכתיב: כשל בעוני כחי. (גיטין ע.).

(כו) **לפנים הארץ יסדת ומעשה ידיך שמים.** א"ר יהודה בר אלעאי: הדא מסייעא לבית הלל, לפנים הארץ יסדת, ואחר כך ומעשה ידיך שמים. (ילקו"ש).

הדין ותנוח מזעפה. והן על דרך זה ממש היה מאמר ה׳ יתברך המכסה אני מאברהם אשר אני עושה, וכמו שאמרו במדרש (במקומו) **אברהם זה נביא הוא ואיני מגלה לו.** ולעינינו הוא כי כשמעו דברי ה׳ כי כלה הוא עושה אתם, כמה הרבה והפציר בתפילה לבקש רחמים עליהם בזכות הצדיקים הנמצאים בהם, ואמר **אולי יש חמשים צדיקים** כו׳, ואחד כך פיחת ואמר **אולי ימצאון שם ארבעים,** עד עשרה, וה׳ אמר לו **לא אשחית בעבור העשרה.**

ואחרי הכלל הנאמן הזה נחפשה דרכנו ונחקורה עוד, כי כל זה היה מהצודק באם היה בסדום עשרה צדיקים ויהיו כולם מוצלים בזכותם, החרשנו בראותנו הפעולה הטובה והגדולה שפעל אברהם אבינו עליו השלום בתפלתו עליהם, אשר בעבור עשרה צדיקים נשא יתברך לכל המקום בעבודם. אבל אחרי כי לא היה בסדום עושה טוב גם אחד, יפול ספק גדול בפעולת תפלת אבדהם עליו השלום, מה היא ומה טובה, ומה הועיל יתברך באשר לא כסה מאברהם מעשהו. אמנם בהתבונן בדברי הכתוב הנה הוא בעצמו בא כמבאר הפעולה הטובה והתועלת המושג מסיבת מודעה זו ומתפלת אברהם עליו השלום, והוא במה שסיים ואמר ואברהם היו יהיה לגוי גדול כו׳.

אך הסכת ושמע נא ביאור כמה מאמרים המה יבנו מוסדות על מה שכוונו בביאור ענין זה. והם רבותינו ז״ל אמרו הקב״ה מתאוה לתפלתן של צדיקים (יבמות ס״ד). הנה לכאורה לא ידענו למה יתאוה יתברך לתפלתם, הלא אם יהיה להם דבר להתפלל מה׳ חזקה כי יתפללו לעת הצורך, ואם לא יצטרכו למה יתפללו.

ונזכיר לזה עוד מאמר דוד המלך עליו השלום **ה׳ בעזך ישמח מלך, ובישועתך מה יגל מאד, תאות לבו נתתה לו וארשת שפתיו בל מנעת סלה** (תהלים כ״א, ב׳) גם מה שכתוב **פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם תכתב זאת לדור אחרון** כו׳ (שם ק״ב, י״ח). וכל זה יתבאר עם מאמר הנביא **ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה** (ישעי׳ י״ב, ג׳) והוא עם מה שידענו כי מעשי ה׳ יתברך ונפלאותיו הנעשים בזמן מן הזמנים על ידי תפלת הנצרכים פועלים ישועות בקרב הארץ לעד ולנצח. דצוני לא כמדת בשר ודם העושה עם רעהו טובה וחנות תהיה הפעולה ההיא מיוחדת אך להאיש ההוא המקבל הפעולה ואך זמנית, ולא לאישים זולתו ולא לעת אחרת. אבל מעשי ה׳ יתברך אם יחדש בעולם ענין פלאי ונסיי בשגם ידומה כי המעשה ההיא מוגבלת אך לזמן ההוא לדור ההוא או לאדם פרטי, אולם האמת כי הדבר הבא לכלל הויה ואל המציאות יקום לעולם וחסדם לא ימיש, כמאמר החכם **ידעתי כי כל אשר יעשה האלהים הוא יהיה לעולם** (קהלת ג׳, י״ד) והישועה שעשה יתברך לאישים פרטיים ובזמן פרטי קמה וגם נצבה לעד ולדורות. וזה אשר יקראו לה תשועת עולמים והוא בנביא **ישראל נושע בה׳ תשועת עולמים**

(ישעיה מ״ה, י״ז) על היותה עולמיית ונצחיית (וכאשר רמזנו מזה בחיבורנו קול יעקב אסתר על מאמר והימים האלה נזכרים ונעשים) וזהו ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה, ממש כאשר יבוא אחד לארץ ציה ועיף ויצמא שם למים, ויזרז עצמו לחפור באר ומצא מים חיים וישת לרויה וילך לדרכו, אשר בהשתדלותו פעל פעולה כללית ונצחיית לכל העובר דרך שם ימצא מים לצמאו. כן נפלאות ה׳ יתברך וישועותיו גם אם לעת חידוש הווייתה ידומה כי פעולתה ותועלתה הוא אך לזמן ההוא ולאיש פרטי, אבל האמת כי היא תעמוד לישע רבים כי מאז היתה בעולם כל באיה ישאבו ממבועה הנאמן ומקורה המבורך.

וזהו שתיאר ע״ה ישועות ה׳ יתברך מעיני הישועה על היותם בבחינת מעינות הנובעות ישועה לדורות עולם. וזהו שכוונו ז״ל במאמר שזכרנו הקב״ה מתאוה לתפלתם של צדיקים, והוא כי ה׳ יתברך בהיותו קורא הדורות מראש ויודע עתידות למו כי יהיה הצורך אליהם לישועה ועזרת מצר, וזכות מעשיהם לא יהיה כדאי לחדש להם נסים חדשים ולחצוב להם בארות ומעינות ישועה שלא היו מעולם. לכן מחסד ה׳ ורב טובו, דאה וחישב עליהם להכין מחצבם ומוצא חידושם בעת שהיו בעולם אבותינו הראשונים גבורי כח. בשגם בימיהם לא היה מקום וצורך להם עם כל זה סיבב עליהם מה שיהיו מוכרחים לשאול עזרה מה׳, ואחר כי תתהוה התשועה תעמוד בקיום נאמן לעד ולדורות, והיה כל מבקש ישועה בקול יהיה דולה מים בששון ממעין הישועה אשר כרוה נדיבי עמנו. ממש כאשר יבואו הולכי ארחות לבאר מים החפורה מאז קל מהרה ירוו צמאונם באמצעים קלים. לא כן בשיצטרכו לחפור באר יהיה כבד מהם הדבר וילאו למצוא מבוקשם. והוא הטעם במה שאמרו הקב״ה מתאוה כו׳ רצו בזה כי הקב״ה מתאוה לתפלתם למען כי על ידם יתאוה ויתוקן המעין האלהי השופע ישועה ורחמים לנצח. והוא גם כן מה שאמר דוד המלך עליו השלום **פועל פעלת בימיהם בימי קדם** (תהלים מ״ד, ב׳) אשר מלות בימי קדם לכאורה הוא שפת יתר, אבל רמז בזה לדברינו כי הוא יתברך פעל ועשה ישועות בימי האבות הראשונים טרם היה הצורך אליהם למען יהיו מוכנים ועומדים לעת הצורך.

וזהו מה שאמר דוד המלך עליו השלום **ה׳ בעזך ישמח מלך ובישועתך מה יגל מאד.** רצה בזה לספר עוצם יקרת פעולת ישועת ה׳ יתברך, ועל דרך שזכרנו היינו כי בשיצטרך הצדיק להשיג ישועת ה׳ יתפעל בזה ישועת עצמו וישועה לדורות. וזהו ה׳ בעזך ישמח מלך מוסב על ישועת עצמו, ובישועתך מה יגל מאד כלומר עוד יגל בזה על העתיד ומבאר בעצמו ואמר כי כפלים לישועתך, אחד תאות לבו נתת לו רצה לומר ישועת עצמו ב׳. כי וארשת שפתיו בל מנעת סלה, כלומר מה שפעל בתפלתו הוא שמור ובא גם לאחרונים שיהיו.

- יריעות האהל -

ה׳ יתברך פעל ישועות בימי האבות ודע כי על כן היתה עצת חסדו יתברך להעיר אותנו ולצוות עלינו להתמיד בזכירת נסיו ונפלאותיו כי עם זכרון הנסים והנפלאות הראשונים מעוררים אנחנו אותם החסדים להריק אלינו ישועות הנעשות מאז, ועל דרך זה באו מסדרי התפלות במליצתם מי שענה לאברהם אבינו הוא יעננו כו׳. ובזה נעמוד על דברי הנביא **והיה טרם יקראו ואני אענה עוד הם מדברים ואני אשמע** (ישעיה ס״ה, כ״ד) אשר מהראוי לקרב איך יתכן ליתן מענה ללא שואל, גם מה שהחל לאמר והיה טרם יקראו כו׳ שמשמעותו שיענם ה׳ גם בזולת הקריאה ואחרית דבריו מורים לא כן, באמרו עוד הם מדברים כו׳. אבל לדברינו יהיה יעוד הכתוב הזה על דרך מאמרו שזכרנו ושאבתם מים בששון כו׳ והרצון כי בימים הבאים ובזמנים העתידים בהצר להם לא יצטרכו לבקש חדשות מאת ה׳ כי אם יזכירו הישנות והראשונות אשר באו מאז. וזהו והיה טרם יקראו ואני אענה כלומר הדבר שישאלו מפני, מכבר עניתיה ומוכנת ואך בזכרון וסיפור הנסים הראשונים ישאבו בששון ממעיני הישועה החצובים מאז על ידי תפלת הצדיקים, וזהו עוד הם מדברים כו׳ כלומר אך ישמע על פיהם זכר נפלאותי הראשונות ובקל ישועתם קרובה לבוא.

וזהו שסדרו לנו ז״ל טרם נקרא אליך עננו כדבר שנאמר והיה טרם יקראו כו׳ כי אתה ה׳ העונה בעת צרה כו׳ אשר אות הה׳ ממלת העונה היא מיותרת. אולם רצו בזה על דרך שזכרנו, והוא טרם נקרא אליך עננו ותמכו שאלתם זו (הנראית על דרך הפלגה) על יעוד הנביא בשם ה׳ כדבר שנאמר והיה טרם יקראו כו׳ וכביאורנו. והוסיפו לתת טעם על זה כי אתה ה׳ העונה כו׳ כלומר כאשר תתן מענה לאחד ביום צרתו ותושיעהו בזה אתה פודה ומציל בכל עת צרה וצוקה, כי תשועתו היתה לנצח ועד עולם היא:

❖

ומעתה נבוא אל ביאור מאמר ה׳ יתברך שזכרנו ואברהם היו יהיה לגוי גדול כו׳. ואשא משלי ועל ידו יומתק כל הענין בעז״ה, ב׳ סוחרים היו נוסעים בדרך על אודות מסחרם אחד היה צעיר ורך בשנים והשני שיבה זרקה בו, בא בימים, ויהי בבואם לעיר גדולה ראו חנויות מוכרות בגדים לרוב אמר הזקן מה מאוד כלתה נפשי לקנות לבני בן זקונים איזה בגד נאה ומשובח, אבל יראתי פן לא יזדמן כמדו, אמר השני אני אקח ב׳ וג׳ מהם, אמר לו הזקן מה תעשה אם לא יהיו מוכשרים לבניך, אמר לו אתה לאשר אין לך כי אם הבן זקונים הצדק אתך כי משכת ידך מלקנות כי אם לא יהיה כמדו למי תלבישהו, לא כן אני כי חנני אלהים בכמה ילדים, צעיר ורב, וגם צעיר אנכי לימים ואם לא יוכשר לאחד יוכשר להשני או להבנים אשר יולדו.

הנמשל כי כל אשר פעל יתברך את אברהם אבינו עליו השלום שמור לדורות הבאים אחריו (וכמו שיבוא

עוד אם ירצה ה׳) ועל כן ברצותו יתברך לשפוך על סדום סוללה אמר המכסה אני מאברהם כו׳, והרצון לגלות על אזני אברהם עבור יתפלל עליהם וכדברינו למעלה. והגם כי ידע ה׳ כי אין מקום לתפלתו עליהם וכנזכר לעיל, עם כל זה לא היתה חס ושלום לריק ולא שבה ריקם, כי ארשת שפתיו לא מנע ה׳ ופעולתו תעמוד לדורות, וזהו שסיים ואמר ואברהם היו יהיה לגוי גדול, כלומר הלא יוליד רבות, על כן גם אם עתה אין תועלת בתפלתו, תועיל לדורות הבאים. ולדעתנו יהיו דברינו אלה נעמסים במאמר הכתוב הנזכר פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם, ערער רומז על אבדהם באשר קרא עצמו ואנכי הולך ערירי. וסיפר לנו המשורר חסדי המקום ב״ה איך המציא עצמו לתפלת אברהם (כהוראת מלת פנה) ולא בזה את תפלתם. כלומר בשגם לא פעל מאומה בתפלתו על סדומיים, עם כל זאת לא בזה אותה כי היא ערוכה ושמורה לדורות. וזהו: **תכתב זאת לדור אחרון** כלומר פעולת תפלתו תעמוד לדורות, והיא כתובה בספרתו יתבדך להיותו נעתר גם להם בשיקרה להם כמקרה הזה כאשר נעתר לאברהם. וזהו ועם נברא יהלל יה כלומר המה יודו לה׳ חסדו במה שפנה אל תפלת אברהם.

ובנביא: מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו יתן לפניו גוים ומלכים ירד, יתן כעפר חרבו כקש נדף קשתו, ירדפם יעבור שלום אורח ברגליו לא יבוא, מי פעל ועשה קורא הדורות מראש, אני ה׳ ראשון ואת אחרונים אני הוא (ישעיה מ״א, ב׳). וכשנתבונן בדברי הנביא בטוב העיון נראה ונדע כי המה דוברות מה שאמרנו, והוא בהזכרת מדרשם ז״ל: **מי הוא זה שהעיר לבם של מזרחיים שיבואו ויפלו ביד אברהם, צדק יקראהו לרגלו, חי העולמים שהוא מאיר לו בכל מקום שהיה הולך כו׳ עיין שם** (פרשה מ״ג, ג׳). והוראתם לבל יעלה על דעת אדם לומר כי מפלת המלכים ביד אברהם היה אך ענין מקרה והזדמן כדרך מלחמות זולתיים, כי אם הקב״ה העיר לבב המלכים האלו ללחום עם אברהם והוא הסבם לכך, וזהו שאמרו מי העיר לבם של מזרחיים שיבואו ויפלו ביד אברהם. והנה אמרו גם כן במדרש (שם בסמוך) **ויחלק עליהם לילה ר׳ בנימין בר יפת משם ר׳ יונתן הלילה נחלק מאליו, ורבנן אמרי יוצרו חילקו** אשר כפי הנראה היה ענין חלוקת הלילה באחד מפלאי ה׳ ונסיו, אשר רק גבוה מעל גבוה שומר עליו, באשר הוא יודע לכוין עתיו ורגעיו. והנה לא מצאנו זאת כי אם פה במלחמת אברהם, וגם ביציאת מצרים במכת בכורים נאמר **ויהי בחצי הלילה וה׳ הכה כו׳** (שמות י״ב, כ״ט), וגם על העתיד רמזה לנו התורה הקדושה שהיא שמורה לכל בית ישראל, ולנו אין לנו לעמוד על טעמה וסודה מאיזה צד לא צלחה זולת מהעתים רק חצות לילה ממש, כמו שאמר הוא יתברך כחצות הלילה אני יוצא וכו׳ ורק הוא יודע עתותיו הנאותים לפעולותיו. אך מכל זה

הַבְּרִית וְאֶת־הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע
לַאֲבֹתֶיךָ׃ יג וַאֲהֵבְךָ וּבֵרַכְךָ וְהִרְבֶּךָ
וּבֵרַךְ פְּרִי־בִטְנְךָ וּפְרִי־אַדְמָתֶךָ דְּגָנְךָ
וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ שְׁגַר־אֲלָפֶיךָ

חִסְדָּא דִּי קַיֵּים לַאֲבָהָתָךְ׃
יג וְיִרְחֲמִנָּךְ וִיבָרְכִנָּךְ וְיִסְגִּנָּךְ
וִיבָרֵךְ וַלְדָא דִמְעָךְ וְאִבָּא
דְאַרְעָךְ עִבּוּרָךְ וְחִמְרָךְ וּמִשְׁחָךְ
בִּקְרֵי תּוֹרִיךְ וְעִדְרֵי עָנָךְ עַל

לקט בהיר

(לבוש): יח) אלפיך פירושו בהמה גסה שנקרא כן, כמו (תה' קמ"ד י"ד) אלופינו מסובלים, פירושו השוריס שלנו חזקים ובריאים וסובלים משא רב, ויתברכו הנקר שיולדו לרוב, והמלך הכתוב לקרוא לולדות „שגר" גם זו מן הברכה שיולדו

רש"י

(יג) **שגר אלפיך.** ולדי בקרך[יח] שהנקבה משגרת

אור החיים

בזה יזכו לשמור להם הבטחתו, וממה שאמר בפרשה זו עלמה (ט' ה') לא בצדקתך וגו' כי ברשעת וגו' ולמען הקים וגו' זה יגיד שהגם שאין להם לדקות בהכרח שיקיים ה' את השבועה וזה לך האות כי לא בצדקתו בא וירש מה שירש, ואולי כי כיסחם לארץ היתה בשביל שבועת האבות ותגאי הוא הדבר אם ישמרו ויעשו ישמור ה' המחנה לעולם ועד[א]), והוא אומרו כאן ושמר ה'[ב]), ואם לא ישמרו תהיה קיום השבועה בזמן המועט שנכנסו לארץ וישלחם לנפשם. עוד יתבאר על זה הדרך לפי שהבטחת אברהם מצינו שאמר לו שני הבטחות, א' להוציאם ממצרים ויביאם אל ארץ כנען דכתיב (בראשית ט"ו י"ד) ואחרי כן יצאו ברכוש גדול ודור רביעי ישובו הנה, ב' לתת לו מנהר מצרים עד נהר פרת ועשרה אומות, והן עתה הגם שלא היו צדיקים כמלטרך כאומרו לא בצדקתך וגו' אף על פי כן קיים ה' לבניהם הבטחה ראשונה שהוציאם ממצרים והביאם אל הארץ והנחילם שיעור המספיק, והלא תמצא שאפילו שיעור הצריך להם לא נחלו שבני בני יוסף עומדים וצווחים שלא הספיקה נחלתם (יהושע י"ז), הרי שעדיין לא הגיעה לידם הבטחת מנהר מצרים עד

אור בהיר

יא) אין הפירוש שאם לא ישמרו התורה לא יתן המתנה אלא לזמן מועט, שדבר זה סתר המחבר ז"ל לעיל ד' מ', אלא הפי' שלא יגרשם משם ושאר א"כ המתנה בידם. וכן בפ' ראה לרשתה כל הימים (י"ב א'). **יב)** ולא אמר וקיים לך וגו', אבל להלן אמר לא בצדקתך וגו' אחה בא. **יג)** הברית בשלימות לא רק חציו. **יד)** שלא רק ישמור לך ברית האבות אלא „לך" יהיה הברית. **טו)** שאין צריך לשמור שהלא יתן לך ברית חדש.

וְעַשְׁתְּרֹת צֹאנְךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר־
נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ לָתֶת לָךְ׃ יד בָּרוּךְ
תִּהְיֶה מִכָּל־הָעַמִּים לֹא־יִהְיֶה בְךָ עָקָר
וַעֲקָרָה וּבִבְהֶמְתֶּךָ׃ טו וְהֵסִיר יְהוָה

וְעִדְרֵי תַרְעִיתָךְ דִּי קַיְמָא
לַאֲבָהָתָךְ לְמִתַּן
לָךְ׃ יד בְּרִיךְ תְּהֵי מִכָּל עַמְמַיָּא
לָא יְהֵי בָךְ עֲקַר וְעַקְרָא
וּבִבְעִירָךְ׃ טו וַיְעַדֵּי יְיָ מִנָּךְ כָּל

רש"י

ממעיה: **ועשתרות צאנך.** מנחס פירש אבירי בשן (תה' כ"ב י"ג) מבחר הצאן[יז]), כמו (בראש' י"ד כ') בעשתרות קרנים (לשון חחק), ואונקלוס תרגם ועדרי עניך[יח]), ורבותינו* אמרו (חולין פ"ד:) למה נקרא שמם עשתרות שמעשרות* את בעליהן: (יד) **עקר.** שאינו מוליד[יט]):

שינוי נוסחאות • הקדושים דרש. • שמעשירות.

שאדרעי שמו, ועשתרות שם מואר שלו שנבנה במוזק בין הסלעים, וכן קרנים מורה על גובה וחזק (רא"ם): **כ)** מביא האונקלוס הגם שלא מצינו לו עד במקרא שיהיה פי' עשתרות עדרים, שבין לפי' מנחם ובין לפי' רבותינו אינו מתאים לפי ענינו, שיותר יש לברך אותן לאם שאינם חזקות ומעשירות, שאם הן חזקות ומעשירות כבר מבורכות הן (מ"ל), אמנם האמת יורה דרכו שאין לנו רצינו לחלק בין דעת האונקלוס ובין דעת רבותינו, אלא רוצה להטעים שיטת האונקלוס שלמה נקראו עדרי צאן עשתרות לפי שמעשרות, לזה קבלו שמם העלם על שם מעשיהם, לזה לא אמר רצינו אלא לאן שמעשרות את בעליהן, אלא אמר למה „נקרא שמם" (מ"ה), וזה מתאים למה שאמר הכתוב (שופ' י' ו') ויעבדו את הבעלים ואת העשתרות נקרא ע"ז עשתרות שהיו עשויות בצורת צאן: **בא)** ואל תתמה על החי"ו שבתוכו ועל חסרון המ"ם, שהשם אינו אומר בשום פעם את המכוון אליו בדקדוק, ולפי"ז אינו כמו לפי מנחם שהוא שם תואר על צאן בריאים ושמנים ומרגן נאה וארוך והלב הנקבות רב ושמן וכדומה, אלא כל צאן נקראו עשתרות, כי כל צאן מעשרות, שפרנסתם מצוי וזל מאוד כמעט בחנם ובוחנים שפע רב כדלעיל: **כב)** ר"ל הגם שחיצת עקר פירושו חסר והוא אינו חסר כלום, אלא מחמת שמחסר ואינו נותן נקרא עקר על שמה, והרד"ק ז"ל כתב שנקראו עקר ועקרה שנעקר מהם דבר המוליד, עוד יש לבוין בדברי רבינו אלו, משום דקשה לו, הלא אדרבה את מי שיאהב יוכיח והקב"ה מתאוה לתפלתן של צדיקים, וכן היה באבות שכולן עקרים

אור החיים

הבטחות ה' ואין צריך לומר בריתו הם בטוחים ושמורים לעולם ועד[ט]), ודברים אלו כיון הם שהלא אברהם זכה לכל הכבוד לגד מעשיו, ואם ישראל ישמרו תורת ה' למה יגרעו לבא בכח זכות אבות ואדרבא שלהם גדול משל אבותיהם כי הם עמדו על הר סיני וגם היותם מצווים בתורה ובמצות[י]) מה שאין כן האבות שלא נתנה להם התורה, ומעתה גדול כח הבנים כשיטיבו מעשיהם מכח האבות:

יד. ברוך תהיה וגו'.[יא]) פירוש שלא תהיה אומה גדולה מהם, או ירצה על זה הדרך ברוך תהיה וגו' ומה היא הברכה שלא יהיה וגו' ואומרו כך וגו'[יב]) פירוש שלא ימצא אדם עקר מעצמו[יג]), וכנגד עקרות הבא על ידי חולי אמר והסיר ה' ממך כל חולי הסובב, ובזה תהיה נכרת הברכה של לא יהיה בך עקר כשלא יהיה בישראל אדם שאינו מוליד[יד]), עוד ירצה באומרו והסיר[טו]) וגו' על דרך אמרם ז"ל (כתובות ל'.) הכל בידי

אור בהיר

טז) כלומר אין הפי' שישמור מזמן אברהם אע"ה עד ביאת הארץ, אלא ישמור מביאת הארץ עד עולמי עד. **יז)** וגדול מצווה ועושה. **יח)** ברכה זו אין ידוע מה שמו. **יט)** ולא אמר ולא תהיה עקר. **כ)** ופי' „בן" בטבעך ובתולדתך. **כא)** משא"כ אם ימצאון משוכי בנים ע"י חולי. **כב)** שלבאורה אם לא ישים מחלה כמו שגמר אומר א"כ למה להפירם.

מסורת המדרש

ו. אין שבחה של מטרונה ילקו״ש מלאכי תקצ. שה״ש תתקצב

אַדְמָתְךָ סִיגִים אַף פְּרִי בִּטְנְךָ סִיגִים. דָּבָר אַחֵר מַה פְּרִי אַדְמָתְךָ אֵין בָּהֶם לֹא חֵטְא וְלֹא עָוֹן אַף פְּרִי בִּטְנְךָ לֹא יְהֵא בָּהֶן לֹא חֵטְא וְלֹא עָוֹן. דָּבָר אַחֵר מַה פְּרִי אַדְמָתְךָ צְרִיכִים עִשּׂוּר אַף פְּרִי בִּטְנְךָ צְרִיכִים עִשּׂוּר וְזוֹ הַמִּילָה. דָּבָר אַחֵר אָמַר רַ׳ יְהוּדָה בְּרַ׳ סִימוֹן לָמָּה הִקִּישׁ פְּרִי הַבֶּטֶן לִפְרִי הָאֲדָמָה שֶׁיִּהְיוּ פְּרִי אַדְמָתְךָ מְכַפְּרִים עַל פְּרִי בִּטְנְךָ מִנַּיִן שֶׁכָּךְ כְּתִיב (לב, מג) ׳וְכִפֶּר אַדְמָתוֹ עַמּוֹ׳.

ו. (ז, יד) **בָּרוּךְ תִּהְיֶה מִכָּל הָעַמִּים אָמַר רַ׳ חִיָּא בַּר אַבָּא אֵין שִׁבְחָהּ שֶׁל מַטְרוֹנָה בְּשָׁעָה שֶׁמִּתְקַלֶּסֶת מִקְּרוֹבוֹתֶיהָ אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁמִּתְקַלֶּסֶת מִצָּרוֹתֶיהָ** (שם, שם) ׳**לֹא יִהְיֶה בְךָ עָקָר**

סיגים — כמו שפרי האדמה מתקיים ומשתמר על ידי שאדם סִיֵּג וגדר לגינתו — כן ישראל גרורים וסיגים בעריות, ופרי־בטנם שמור וקדוש, (ע״ש הכתוב (שה״ש ז, ג): **״סוגה בשושנים״**, (ועי׳ רש״י שם, ושהש״ר שם, א) ועוד מתפרשים הדברים: סיגים לשון רבוי כמו שפרי האדמה צומח בריבוי גדול — כן ירבה פרי־בטנם של ישראל, (וכמו שתרגם אונקלוס (בראשית א, כח): **״פרו ורבו״** — **״פושו וסגוו״**), וכן ממשיל הנביא רבוי הבנים לרבוי הצמחים (יחזקאל טז, ז): **״רִבְבָה כְּצֶמַח הַשָּׂדֶה נְתַתִּיךְ״** וגו׳ (ועי׳ מ״כ, ע״י, רד״ל, ויד״מ).

ד״א: למה מקיש פרי — הכטן לפרי האדמה — **מה ״פרי־אדמתך״, אין בהם לא חטא ולא עון** — שאין לצומח רצון ובחירה וציווי — **אף ״פרי־בטנך״, לא יהא בהן לא חטא ולא עון** — שיהיו נצולים מיצר־הרע.

ד״א: למה מקיש זה לזה — **מה ״פרי־אדמתך״, צריכים עישור** — להפריש ממנו המעשרות, ואז הם מתוקנים לאכילה — **אף ״פרי־בטנך״ צריכים עישור, וזו המילה** — שמפרישים אותה מהגוף והוא מתוקן.

ד״א: אמר ר׳ יהודא בר סימון: למה מקיש ״פרי־הבטן״ ל״פרי־האדמה״? שיהיו ״פרי־אדמתך״ מכפרים על ״פרי־בטנך״ — ע״י מצות שעושים בפרי־האדמה: תרומות ומעשרות, ביכורים, מנחות, וחלה, **מנין? שכך כתיב: ״וכפר אדמתו — עמו״** — שהאדמה תכפר על העם, והוא ע״י המצות שעושים בפירותיה.

ו. ברוך תהיה מכל העמים — בא לפרש כונת הכתוב: שיתברכו וישתבחו מפיהם של כל העמים. **א״ר חייא בר אבא** — משל: **אין שבחה של מטרונה** — גברת, אשת מלך **בשעה שמתקלסת** — משתבחת — **מקרובותיה** — שמחמת קירבה הן משבחות אותה, ואף מגזימות בשבחה, **אלא בשעה שמתקלסת מצרותיה** — משאר נשי המלך, שעיניהן צרות בה, וכשהן משבחות אותה הרי אלו דברי שבח נכונים, כך ימצאו ישראל חן בעיני כל רואיהם, ואף אומות העולם יתברכו בהם וישבחום על מעשיהם הטובים.

מסורת המדרש

לא תהא תפלתך עקרה בכורות מד: ילקו״ש כאן תתמח דר״ל עמ׳ 79. מעשה בר׳ יונתן כ״ר פל״ב״ר. שהש״ר פ״ד״ד. דר״ל שם ילקו״ש נח נו

׳**וַעֲקָרָה**׳ **סָרִיסִין וְאֵילוֹנִית אֵין לִי אֶלָּא בָּאָדָם מִנַּיִן אַף בַּבְּהֵמָה דִּכְתִיב** (שם, שם) ׳**וּבִבְהֶמְתֶּךָ**׳ **הֲרֵי בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה מִנַּיִן אַף בָּאָרֶץ דִּכְתִיב** (שמות כג, כו) ׳**לֹא תִהְיֶה מְשַׁכֵּלָה וַעֲקָרָה בְּאַרְצֶךָ**׳ **הֲרֵי בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה וּבָאָרֶץ מִנַּיִן אַף בָּאֵילָן דִּכְתִיב** (מלאכי ג, יא) ׳**וְלֹא תְשַׁכֵּל לָכֶם הַגֶּפֶן בַּשָּׂדֶה**׳. **דָּבָר אַחֵר ׳לֹא יִהְיֶה בְךָ עָקָר וַעֲקָרָה׳ אָמַר רַ׳ חָנִין בֶּן לֵוִי אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לֹא תִהְיֶה תְּפִלָּתְךָ עֲקָרָה אֶלָּא תְּהֵא עוֹלָה וְעוֹשָׂה פֵּרוֹת׳. דָּבָר אַחֵר אָמַר רַ׳ יוֹנָתָן ׳לֹא יִהְיֶה בְךָ עָקָר וַעֲקָרָה׳ מִן הַתְּשׁוּבָה מַעֲשֶׂה בְּרַ׳ יוֹנָתָן שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ אֵצֶל נַפּוֹלִין שֶׁל כּוּתִים וְהָיָה רוֹכֵב עַל הַחֲמוֹר וְהַבָּהָם עִמּוֹ נִתְלַוָּה**

לא יהיה בך עקר ועקרה — מכל מיני עקרות: **״סריסין״** — זכרים שנעקרו או נכרתו אברי זכרותם, **״ואילוניות״** — נקבות שנעקר רחמן ואינן מולידות, **אין לי** — ממקרא זה, שלא תהא עקרות — **אלא באדם**, שנא׳ ״בך״, **מנין** — שלא תהא עקרות — **אף בבהמה? דכתיב: ״לא יהיה בך עקר ועקרה, ובבהמתך״, הרי באדם ובבהמה, מנין** — שלא תהא חלקת אדמה שלא מצמיחה — **אף בארץ? דכתיב: ״לא תהיה משכלה ועקרה בארצך״** — שגם בארץ לא תהיה ארמה שהיא משכלת את פירותיה בשידפון, או שהיא עקרה מלהצמית, **הרי באדם ובבהמה ובארץ, מנין** — שלא יהא עקר, שאינו מוציא פירות — **אף באילן? דכתיב: ״ולא תשכל לכם הגפן בשדה״** — שלא ינשרו פירות העצים, ויותר מזה, נאמר (ויקרא כו, ד) **״ועץ השדה יתן פריו״** — **״הן אילני סרק, ועתידין ליתן פירות״** (רש״י שם, ב׳ ת״כ), וכן אמרו בגמ׳ (כתובות קיב:): **״עתידין אילני סרק שבארץ ישראל שיטענו פירות, שנא׳** (יואל ב, כב): **״כי עץ נשא פריו** — זה אילן סרק, **תאנה וגפן נתן חילם״**.

ד״א: לא יהיה בך עקר ועקרה — ״בך עקרה״ — **א״ר חנין בן לוי: אמר הקב״ה: לא תהא תפילתך** — הבאה ממך, מתוכך — מקרב לבך — **עקרה** שאינה מביאה תועלת — **אלא תהא עולה ועושה פירות** — שתתקבל תפלתך ותעשה בקשתך, ובגמ׳ (בכורות מד:) פי׳ רש״י: **״וכשתתפלל על בנים תהא תפילתך נשמעת״**, ואמרו בתוס׳ (ד״ה ״שלא״): **״ונראה דלכל תפילה קאמר״**, (ועי״ש בגמ׳).

ד״א: ״בך״ א״ר יוֹנתן: לא יהיה בך ״עקר ועקרה״ מן התשובה — שתהא תמיד בקרב לבכם חכמה, וכפיכם דברים להשיב תשובה ניצחת למקנטרים כדברים, **מעשה בר׳ יונתן שהיה מהלך אצל ניפולין** — **״עיר״** (פנ״מ ירושי׳ ע״ז ה, ד) — **של ״כותיים״** — שומרונים בני עממים שהביא מלך אשור, מכותה ומעוד ארצות, והושיבם בארי״ש בהרי־שומרון, אחרי שהגלה מא״י את עשרת־השבטים, לארצות רחוקות במזרח, כמ״ש בספר מלכים (מלכים ב׳ יז, כד—לג), ויש להם בית עבודה־זרה בהר־גריזים שאצל שכם, (א״ה הרומיים בנו את שכם אחרי חורבן ב״ש, וקראו לה: ״ניו־פוליס״ — ״עיר חדשה״, וכן קוראים אותה הערבים — בשיבוש: ״אבלוס״) **והיה רוכב על החמור** — שהלך להתפלל אצל שרידי חורבות הבית (ב״ר לב, י, ושהש״ר ד, ד, שכן היה דרכם, עי׳ ב״ר פ״א, ג), **והבָּהָם** —

טומאת קרי רחמנא ליצלן ותלית אותו על עץ היינו אף אם תתלה אותו על עץ חיים לומר לו תוכחת מוסר לא יקבל שום מוסר לכך לא תלין נבלתו על העץ כי אם קבור תקברנו ביום ההוא כשיזדמן שיהיה בבחינת יום היינו טהור יומא לזכך את נפשו אז תקברנו להפריד הפסולת מעליו ודברי פי חכם חן.

ויש להבין למה בחטא זה יהיה משפט מות דין מזיד. ונראה לי דשמעתי **ממורי** ענין לא נראה זבוב על שלחנו (ברכות י:) כי לפי זיכוך מחשבתו כך עומדים עולמות עליו וכן עוברים עליו ענינים בראיה ובשמיעה ועיין מזה במקום אחר ושם כתבתי ביאור משנה (אבות פ״ב, מ״א) דע מה למעלה ממך עד כאן מצאתי כתוב בכתבי הנ״ל, וביאור הפסוק כי יהיה וגו׳ שמעתי בעצמי מפי **מא״ז** זללה״ה, ולפי זה הענין ניכרת מחשבתו של אדם מהדברים שעוברים עליו ולכן מפני שיבה תקום והדרת פני זקן (ויקרא יט, לב) דרשו ז״ל (קידושין לב:) זקן זה שקנה חכמה כי כשהאדם בא בשיבה וזקנה אזי שורים עליו העולמות הנקראים סבא ועתיקא וכן כשהוא חכם ובמחשבתו שורה החכמה ובינה הנקראים תרין סבין אזי שורים עליו בחינת תרין סבין ומצוה לעמוד בפניהם וזהו פירוש הפסוק (תהלים קז, לב) ובמושב זקנים יהללוהו היינו תרין סבין הנקראים חכמה ובינה והם אהבה ויראה פנימית והוא שדרשו ז״ל (ברכות נד:) ותרי מנייהו רבנן, שנאמר (תהלים קז, לב) ובמושב זקנים וגו׳ ולחכם יספיק הקיצור וכן בכל מקום שאדם קשור ועסוק בו כך שורין עליו עולמות ומדות עליונים וממילא כך הם הדברים העוברים לפניו כנ״ל, וכבר כתבתי במקום אחר ענין קדושה נקרא חכמה כמבואר בזוהר הקדוש שחכמה נקרא קודש וכבר כתבתי בשם **אדוני אבי זקני** זללה״ה כי החכמה נקרא קברות התאוה כי כשאדם בא לחכמה אז בטלין ממנו כל התאוות הגשמיות הזרות רק לצורך קיום האדם בעולם הזה ואמר זה בשם ספר ברית מנוחה (דף ז: דפוס ווארשא תרמ״ד) והיינו כי מי שיש בו חכמה יש בו חסד שמתחסד עם קונו ומנצח כל החומריות וזהו (תהלים כג, ו) טוב וחסד ירדפוני וגו׳ נמצא הדבוק בחכמה דבוק בטוב וחסד וטוב הוא אור כמו שכתוב (בראשית א, ד) וירא אלקים את האור כי טוב והאור הוא על ידי שמן משחת קודש שהיא החכמה כנ״ל ו״טוב״ היא מספר י״ד כידוע וזבוב היא גם כן גימטריא י״ד והיא בחינת הקליפות הנגדיים לבחינת הטוב הנ״ל והיא בגימטריא חטא רחמנא ליצלן וא׳ מובלע בתוכו כמו ששמעתי **מא״ז** זללה״ה שלכך מובלע א׳ בתוכו להודיע ששם גם כן שורה אלופו של עולם ברוך הוא מובלע ומכוסה כי מבלעדו לא ירים איש את ידו לעשות קטן וגדול וכשיהיה מאת ה׳ אבאר אותו במקום אחר יותר, וזהו שמרמז (קהלת י, יא) זבובי מות יבאיש שמן רוקח כי השמש היא החכמה והחיים והטוב וההיפוך היא המות והרע כמו שכתוב בתורה ותיבת יבאיש היא כמו (שמואל א׳ כז, יב) נבאש דדוד המלך ע״ה היינו נמאס ומובדל מעמו ולכן במקום שהזבובים שם הנקראים זבובי מות הם מפרידים השמן ובודאי אין שם שמן הנקרא חיים וטוב וכן היא להיפוך במקום שיש שם שמן אזי מצוי שם טוב וחסד ולא זבובי מות ולכן כשראתה שונמית שלא נראה זבוב על שלחנו הטהור מזה הבינה כי בודאי הוא דבוק בטוב וחסד וחכמה והיא שאמרה איש קדוש היינו דבוק בחכמה שהוא קודש והוא מבטל כל התאוות חומריות וממילא לא נראה קרי על סדינו כיון שהוא דבוק בחכמה וחיים. וזהו (תהלים לד, טו) סור מרע ועשה טוב פירוש מכל המדות תראה להסיר מהם הרע ועשה טוב ועשה כמו (דברים כא, יב) ועשתה את צפרניה היינו לשון גדלות שתגדל הטוב שבהם פירוש שתראה בכל המדות להסיר מהם הרע הדבוק בהם ותקרב אותם לבחינת טוב לצמוח ולגדל מזה טוב שתהיה אתה בחינת טוב שנקרא חתן כנ״ל. וזהו שאמרו בשם **אא״ז** זללה״ה על ש״ס (מגילה כח.) כל המעביר על מדותיו מותלין לו על כל פשעיו שנאמר (מיכה ז, יח) נושא עון ועובר על פשע עד כאן, ואמר הוא ז״ל המעביר על מדותיו פירוש שעובר עליהם דרך עראי ומקרה כמו העברה בעלמא ואינו משתדל להסיר מהם הרע ולהגדיל בהם בחינת הטוב בהחלט כנ״ל רק בהעברה בעלמא אז לפעמים מזכירין לו ומראין לו איזה חטא רחמנא ליצלן להזכירו לאפוקי כשמסיר

23

הרע לחלוטין ועושה מהם בחינת הטוב וזה גלוי כי המדות הם מדריגות תחתוניות כמו כלי ליתן בתוכו איזה מאכל או משקה טובה, וזהו שמרמז והיה עקב לשון עקביים וסוף שהיא מדריגה תחתונה היינו הכלי תשמעון לשון הבנה ואסיפה כמו סור מרע כנ״ל וזהו ושמרתם לשון שמירה מן הרע ועשיתם היינו עשה טוב כנ״ל אז ושמר ה׳ לך את הברית ממש ואת החסד ממש כמו (מלכים ב׳ ד, ט) איש אלקים קדוש הוא עובר עלינו תמיד וגו׳ והוא דאיתא בש״ס (שבת פג:) וישימו להם בעל ברית לאלהים (שופטים ח, לג) זה זבוב אלהי עקרון פירוש כי היא נגדיות והבן, והוא שאמר השם אל יעקב (בראשית לה, י) לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך ודרשו ז״ל (ברכות יג.) לא שיעקר שם יעקב לגמרי אלא ישראל הוא עיקר ושם יעקב טפל, ויש בזה רמז כי ישראל הוא שרית עם אלקים ואנשים פירוש נצחת כל הטבעיים שהם בחינת אלקים וכל החומריות נצחת ותוכל להם כמבואר במקום אחר עיין שם, וזהו כי בתחלה נקרא שמו יעקב הוא מלשון עקב הוא הכלי לקבל בתוכו כל דבר והם כמו המדות לקבל בתוכם כל דבר הן טוב הן היפוך ח״ו ואחר כך כשמנצח כל הטבעיות וחומריות אנושית אזי נקרא בשם ישראל והמדות לא יתבטלו היינו דרך משל להיות בחינת רודף חסד וגבור לכבוש את יצרו ונצחן בעבודתו ברוך הוא וברוך שמו וכן הוא בכל איש הישראלי והבן.

והיה עקב תשמעון ושמר ה׳ לך את הברית. יש לפרש כי השמיעה היא כלי רוחניות המשמשת למוח וכן צריך בכל העולם להיות משמשין לבחינת מוחין הם בני אדם המשמשים את ה׳ והם בעלי עבודה והוא על דרך (דברים י, יב) ועתה ישראל מה ה׳ אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה והוא מבואר במקום אחר כי ישראל כשיש להם בחינת מוחין דגדלות נקרא ישראל פירוש לי ראש דהיינו כשיש להם ראשים חכמים ונבונים והם כרוכים אליהם ומתפארים בהם כענקים לגרגרת כמו לי ראש, וזהו והיה עקב תשמעון פירוש כי המדרגות התחתונות יהיו משמשין לבחינת הגדולים אשר מכונים בשם מוחין שהם כלי המוח דהיינו השמיעה שהיא בחינת הלב שהוא הקב״ה צור לבבם וחלקם אז הם מתקשרים בבחינת ברית שהם מיחדים קודשא בריך הוא וכמו שהם נעשים שומרים לברית כה יעורר להם ושמר ה׳ לך את הברית ואת החסד שלא יפול ח״ו והבן.

לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך. ואיתא במדרש (דברים רבה ג, ו) שלא תהיה תפלתך עקרה והוא תמוה. ולבאר זה היא על פי ששמעתי **מא״ז** זללה״ה כי לפעמים אדם מתפלל על דבר זה ונותנין לו דבר אחר או לפעמים נעשה התפלה רק בעולמות עליונים והוא מה שאמר הרב הגאון החסיד מו״ה **יעקב יוסף הכהן** נ״י על פסוק (בראשית כח, כ) וידר יעקב נדר וגו׳ ונתן לי לחם לאכול כפשוטו כי לפעמים נעשה מזה צירופים אחרים כנ״ל וגם שמעתי **מא״ז** זללה״ה כי האותיות בלי פירוש, ונראה לי שהוא מרומז בשם ב״ן שבשם הוי״ה ב״ה, וזהו לא יהיה בך עקר פירוש בכ״ב אותיות התפלה לא יהיה עקר רק יהיה עושה פירות ותולדות וגם עוד הבטחה נוספת ובבהמתך פירוש אפילו בבקשות הפשוטים על מדריגת תחתונים היינו לא זה בלבד שיעשה פירות בעולמות עליונים ובצירופים אחרים דרך משל לחם יש לו כמה צירופים כמו מחל היינו שימחול לו ה׳ עונותיו וכן יש לו פירוש אחר כמו (ויקרא כא, יז) לחם אלקיו שהוא הימנותא ויש לו פירוש פשוט וצירוף פשוט לחם ממש שהוא הפרנסה וזהו אפילו בבהמתך הם התיבות הפשוטים כמו פרנסה ורפואה ממש והיא מלשון בהמה היינו המדריגה תחתונה בלי פירוש אחר רק האותיות כפשוטן הכל תהיה תפלתם מועלת ועושה פירות והולדה וגם לרמוז לשם ב״ן כי בהמה מספר ב״ן והבן, וזהו והסיר ה׳ ממך כל חולי וגו׳ לא ישימם בך ונתנם בכל שונאיך פירוש כי בודאי התורה הקדושה יש בכל אות ואות עולמות עליונים וצירופים רומזים לעולמות עד אין חקר ודרך משל לפעמים נקרא עולם הבינה בשם מצרים והדיבור נקרא בשם פרעה ובודאי גם המכות הכתובות בתורה אצל מצרים הם מתפרשים לדרכים אחרים שונים בכל עולם ועולם ובכל ע׳ פנים לפי הפירוש וזהו הבטחת ה׳ ברוך הוא כי תעשה התפלה פירות ברוחניות

כנ"ל ובגשמיות כנ"ל וזהו והסיר ה' ממך כל חולי ממש וכל מדוי מצרים הרעים ממש כפשוטן ונתנם בכל שונאיך ואם לא היה כפשוטן מה ברכה הוא זו ונתנם בכל שונאיך לכן מדייק הפסוק הרעים ונתנם בכל שונאיך וגו' והבן.

עוד יש לבאר בזה ולהבין כפל כל חולי וכל מדוה. ונראה לי לבאר בקיצור נמרץ כי שמעתי מהרב המנוח מו"ה **נחמן** ז"ל כי כל אדם יש לו כ"ב אותיות של הא"ב ודברי פי חכם חן, והוא מבואר בספר יצירה המליך אות א' וקשר לו כתר וצרפן זה בזה וברא וכו' עיין שם, נמצא מבואר בכאן שיש לכל אדם כ"ב אותיות וכאשר האדם בא לכלל דעת ולכלל נשמה היינו בן י"ג שנה אז הוא ראוי להוליד ואז על ידי אור נשמתו נעשו צירופים קדושים וטהורים ומתיחדים הכ"ב אותיות ומצטרפים וכפי אור נשמתו והתדבקו באלקים כה מצטרפים ומזדווגים יותר ויותר כמו בגשמיות אם הוא בעל תאוה בתאוות הגשמיות אזי הוא מוסיף תמיד בהתאוה ויותר שמשביע האבר קטן הוא יותר רעב ואם הוא בגשמיות כן קל וחומר ברוחניות אשר אין תופס מקום כלל ואזי נעשה מהכ"ב אותיות כל התורה כולה ומאירים בו ברמ"ח מצוות עשה ושס"ה לא תעשה שלא יעבור אחת מהנה וכמשל אבר קטן יש באדם וכו' כן היא ברוחניות כל מה שהאותיות מתיחדים ומזדווגים יותר ומוסיף להזדווג האותיות בכח אור נשמתו ובדעתו יותר מרעיבו ומצמיאו לעשות יותר זיווגים קדושים בכ"ב אתוון ומולידין בו ענין פרדס בתורה שבעל פה על כל מצוות עשה ולא תעשה וחלילה להיפוך אזי אינם מאירים בו הכ"ב אתוון ואינם מצטרפים ומזדווגים כלל וח"ו מכח יצרו הרע לפעמים מצטרפים להיפוך ה' ישמרנו ויצילנו, נמצא כל העולמות אשר שרשם מהתורה תלוים באדם לפרות ולרבות על ידם כנ"ל ועל ידי זה יקשה אם כך היא לפעמים יקרה חלילה מקרה הזמנים על ידי האוירים השונים או על ידי טבעים חלילה ויובטל כוחותיו ורמ"ח אבריו יחלשו ונמצא יבטל כח התורה והעולמות התולים בו לזה אמר הכתוב לא יהיה בך עקר ב"ך ממש פירוש בכ"ב אתוון שיש בהם יולידו ויצמחו ויזדווגו ויעשו פירות ברמ"ח מצוות עשה ושס"ה לא תעשה ויאירו ויתקדשו כל רמ"ח אבריך ושס"ה גידיך ולא יהיה בך כל חולי כי יסיר ה' כל חולי המקרים כנ"ל רק כשירצה השי"ת לייסר את שונאיך אזי יעשה כמו שעשה למצרים בעשר מכות שהיו שלא כדרך הטבע ויהיה על פי נס ופלא ואות ומופת כמו שכתוב בתורה כמה פעמים האותות ויהיה נס בתוך נס כמו שעשה במצרים שהיה נגוף ורפוא נגוף למצרים ורפוא לישראל וכל מכה שהביא הקב"ה על מצרים היה בתוכו חסד גדול לישראל כמו ממכת דם העשירו בני ישראל וכאשר ביאר **אא"ז** זללה"ה מובא בספרים הקדושים של הגאון החסיד מוהר"ר **יעקב יוסף** נ"י שלמצרים היה מכת דם בחינת אהיה ברבוע ולישראל הדבקים באלופו של עולם היה להם בחינת מה בחינת חסדים עיין שם, וזה המשך הפסוק וכל מדוה מצרים הרעים אשר ידעת היינו הרע שלהם ידעת מחמת הטובה שהשגת מהם כנ"ל נגוף ורפוא יעשה כה לכל אויביך ולא יהיה על פי טבעים רק על פי נס בתוך נס כאשר ידעת במצרים שהיה נגוף להם ורפואה לישראל והוא שרומז באותיות מדוי כי שורשו דוי היא אותיות יו"ד, יו"ד מכות שהיו למצרים כנ"ל ולישראל טובות ורפואות כה יעשה ה' לכל שונאיו והבן כל זה.

עוד יש לפרש לא יהיה בך עקר ועקרה ובבהמתך והסיר ה' ממך כל חולי וגו'. ואיתא במדרש (דברים רבה ג, ו) שלא תהיה תפלתך עקרה, והנה כבר אמרתי על דרך (ברכות לד:) ר' חנינא בן דוסא שאמר אם שגורה תפלתי בפי יודע אני שהיא מקובלת וכו' ואמר בגמרא מאי קרא (ישעיה נו, יט) בורא ניב שפתים שלום וגו' אמר ה' ורפאתיו וגו', ויש לומר כך הוא הפירוש בורא ניב שפתים היינו כששפתו נובעים דיבור מלבו ונברא לו דיבורים חדשים דיבור על דיבור מעין התפלה איך להתפלל, אז אמר ה' ורפאתיו בודאי תפלתו מקובלת, והוא שרומז הפסוק לא יהיה בך עקר שלא יהיה תפלתך עקרה רק שתהיה מוליד ועושה פירות והיינו שיוליד לו דיבורים חדשים בתוך התפלה כנ"ל ואז בודאי והסיר ה' ממך כל חולי כי יודע אני שהיא

מקובלת, אך שאין מדרש בלא חידוש וכעת נראה לי לדייק תיבת ובבהמתך, וגם בבעל הטורים כתיב עקר ועקדה גימטריא בדברי תורה על דרך היסוד של הגמרא שמצינו חז"ל דרשו (בכורות מד:) בבהמתך כבהמתך היינו מי שעושה עצמו כבהמה, ואנו נאמר לדרכנו אשר ה' חנן אותנו דעת ברוב רחמיו וברוב חסדיו כי הנה בבהמה כתיב שגר אלפיך ועשתרות צאנך ויש לומר בדרך רמז על ענין הנ"ל וזהו שגר לשון שילוח שישלח השי"ת, אלפיך לשון לימוד היינו שיהיה שגור ושלוח בפיך דברי תורה חדשים ויתוספו לך כמעיין המתגבר, ועשתרות צאנך לשון עשירות כמאמרם ז"ל (חולין פד:) כלומר שתתעשרו בעשירות והוספת דברים חדשים בתורה ותפלה תמיד והוא שרומז בעל הטורים בבהמה שגר אלפיך ועשתרות צאנך כמו הכתוב בבהמה שגר אלפיך ועשתרות צאנך כמו שמדמז על דברי תורה שיהיה לך כמעיין המתגבר ויהיה נשלח בפיך תמיד דברי חידושים ואז והסיר ה' ממך כל חולי כי התורה לכל בשרו מרפא והמשכיל יבין.

כל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך. הנה אחי **הרב החסיד המפורסם** הקשה על פסוק כל המחלה וגו' איזה ענין חולי היה במצרים וכי דם היה חולי למצרים או צפרדע ושאר מכות והיה ראוי לומר כל מכה אשר שמתי. אך זה לא קשה על פי הקדמה שאמר **אא"ז** זללה"ה דאין הקב"ה שולח יסורים על האדם אלא אם כן שולח עליו מקודם חולי מרה שחורה וידוע מאמרם ז"ל (בבא מציעא קז:) פ"ג מיני חולאים תלוים במרה כמנין מחלה, ועל דרך זה מבואר שפיר ענין מחלה הכתוב בתורה כי זה הוא תחלת כל חולי וכל מכה ויסורים כנ"ל, אך בכאן דכתיב וכל מדוי מצרים קשה למה מכנה המכות בלשון מדוי היה צודק יותר לאמר וכל מכות מצרים, גם תיבת אשר ידעת נראה מיותר, אך נבאר דהנה באמת הוא ענין אחד עם לשון מכה דאיתא ברמז שם מכה שפירוש מכה היינו שכל המכות היו נמשכין מן כה שהיא מדה עשירית והיא היתה מכה למצרים כל עשר מכות וידוע גם כן שכל המכות היו נגוף למצרים ורפוא לישראל על דרך (שמות רבה פ"ט) ממכת דם נתעשרו בני ישראל ועל ידי מכות חושך נתגלה להם כל המטמוניות של אוצרות מצרים וכן כולם המכות עצמם היו טובות גדולים ותענוג גדול לישראל, וזהו רמז הפסוק וכל "מדוי" אותיות מיו"ד היינו המכות כולם שהיו נמשכים מיו"ד שהיא עשירית שהיא כה המרומז בשם מכה כנ"ל, אשר ידעת לשון תענוג היינו שהיה אצלך תענוג גדול וכפי ההרגש תענוג שלך אתה יודע גודל מדויהם וצערם וזהו לא ישימם בך ונתנם בכל שונאיך ולך יהיה תענוג והבן.

ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם לא תחסר כל בה. יש לומר בזה בדרך רמז כי ידוע כשיש לישראל בטחון ואמונה אזי כל הפרנסות והשפעות יורדות להם וכמו שכתוב (בראשית כה, ה) ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק כי לאברהם היה לו מידת כל כמו שכתוב (בראשית כד, א) וה' ברך את אברהם בכל ואיתא בזוהר הקדוש דא רזא דמהימנותא ואותו כל נתן ליצחק והיינו שמסר לו גם כן אותו רזא דמהימנותא שיהיה לו אמונה ובטחון בה' ובזה כלול כל הברכות כי ממילא כל השפעות נמשכין מזה כנ"ל, ולבני הפלגשם כתיב חסר והיינו שהיו חסרים ממידת כל ולכך כתיב נתן להם מתנת גם כן חסר כי אף שנתן להם מכל מקום היו חסר, וזהו שמרמז ארץ אשר לא במסכנות לשון חכמה כמו (קהלת ט, טו) איש מסכן חכם והיינו שלא בחכמה ועצה תאכל בה לחם פירוש שלא תצטרך לתחבולה וחכמה על הפרנסה רק בלא שום תחבולה וחכמה תאכל בה לחם, ולא תחסר היינו שלא יהיה לך שום דבר חסר והטעם כל בה היינו שיהיה לך מידת כל ומשם נשפעין כל ההשפעות והמשכיל יבין.

עוד ירמוז על דרך (קהלת ט, טז) חכמת המסכן בזויה וידוע לחם היא התורה כמו שכתוב (משלי ט, ה) לכו לחמו בלחמי, והוא שמרמז אשר לא במסכנות תאכל בה לחם היינו שלא תהיה התורה שלך שנקראת לחם בזויה רק גדול ומהולל מאוד וחשוב בעיני כל והבן.

עוד ירמוז כי הנה לפעמים כשהצדיק אומר תורה לבני אדם הוא מלביש אותה בכמה לבושין וכסוין בכדי שיוכל להטעים ולהסביר להם הדבר כי לא היו מבינים הנקודה פנימית

מוהר"ר שלמה הכהן מראדומסק נבי"ן

חלילה • כי אם הוי' כ"ה בלול בכל ד' עולמות וכיחוד צריך להיות בעולם העשי' ג"כ כי אם לא כן הוי כמו חלול השם • וזהו ונקדשתי בתוך בני ישראל • הקדושה הוא להמשיך ולהשפיע טובות בתוך בנ"י עם קדוש כנ"ל :

(שבת דף קלח ע"ב) **ת"ר** כשנכנסו רבותינו לכרם ביבנה אמרו עתידה תורה שתשתכח מישראל כו' • ר' שמעון בן יוחאי אמר הם ושלום שתשתכח תורה מישראל שנאמר כי לא תשכח מפי זרעו אלא מה אני מקיים ישוטטו לבקש דבר ד' ולא ימצאו שלא ימצאו הלכה ברורה ומשנה ברורה במקום אחד • מבואר בספרים הרמז בזה כי" לא" תשכח" מפי" זרעו" ס"ת יוחא"י • מאשר כי הוא הי' משורש נשמתו של משה רבינו ע"ה רעיא מסיימנא וחכותו עומד לו לחיות לעזר לכל הבאים לטהר אשר בשם חסיד יקרא לזכך נשמתו פ"י לימוד התור"ק ומבואר בעה"ק (במדבר דף קכ"ד ע"ב) בזכות ספרא דא יפקון מן גלותא • וזה הרמז בר"ת בפ' "רגלי "חסידיו "ישמור גימ' עה"ר • כי הוא השמירה מעולה בכל הענינים לזכך נשמתם וזכותו עודנו עומד עמנו תמיד בבחי' צדיק יסוד עולם • כתבו' בעה"ק בתוספות הסייך לדף ק"ה בפ' וירא • זמנא חדא נפק ר"ש וחזא עלמא דחשיך ואפיל ואסתתם נהורי' אמר לי' לר' אליעזר תא ונחזי מה בעי קב"ה למעבד בעלמא אזלו ואשכחו חד מלאכא דדמי לטורא רברבא ואפיק חלחין סלהובין דטרא תפומי' • א"ל ר"ש מאי את בעי למעבד א"ל בעינא לאחרבי' לעלמא בגין דלא שכיחא חלחין זכאין בדרא דהכי גזר קב"ה על אברהם דכתיב היו יסי' בנימפ' חלחין • א"ל ר"ש במנו מנך זיל קמי' קב"ה ואימא לי' בר יוחאי שביא באתרא אזל האי מלאכא קמי' קב"ה וא"ל מארי דעלמא גלי קמך מאי דא"ל ר"ש בר יוחאי א"ל קב"ה זיל אחרבי' לעלמא ולא תשגח בבר יוחאי כד אתי חזא ר"ש למלאכא א"ל מי לא חיל גזרנא עלך דלא תיעול לשמיא ותהוי באחר דעז"ח ועח"ל וכד חיעול קמי' קב"ה אימא לי' מי לית חלחין בעלמא לזוון עטרין דהכי כתיב לא אעשה בעבור העשרים ואי לית כ' להוי עשרה דהכי כתי' לא אשחית בעבור העשרה ואי לית עשרה להוי תרין דאינון אנא ובני דהכי כתי' עפ"י שנים עדים יקום דבר ואין דבר אלא טולם דכתיב בדבר ד' שמים נעשו ואי לית תרין הא אית חד ואנא הוא דכתיב ולדיק יסוד עולם בהאיא שעתא קל מן שמיא נפל ואמר זכאה תולקך ר"ש דקב"ה גזר לעילא ואת מבטל לתתא בוודאי עלך לאמר רצון יראיו יעשה עכ"ל •

ולהבין הדבר מה שמצינו בדורות הראשונים בנין דורו של משרע"ה שהי' בימיו כמה הרפתקאות ונסיונות בבני ישראל כגון חטא הטגל ומחאונים ומרגלים • ואח"כ בדורו של יהושע כתיב ויעבדו את ד' כל ימי יהושע • אך זהו גופא הוא מחסדו הגדול וטובתם בנ"י כי הכל לפי הדור ולפי גודל צדקתו של הני"ע אשר בכותו הגדול יכול להגן על הדור • ולא לדורו בלבד הוא המשפיע להגן עליהם בחפצותיו הזכים והנלולים • רק לדקתו עומדת לעד ולדור דורים • וזה הי' אצל אחע"ה שלא הי' מתפלל כלל על לוט בן אחיו • כמבואר בזהר הנ"ל בפ' וירא בפנים • אמר ר' אבא א"א עצוותטוהו דאברהם דאע"ג דא"ל קב"ה זעקת סדום ועמורה כי רבה ועם כל דא דאוריך עמי' ואודע לי' לא בעי קמי לאזכה לי' ללוט ולא יעביד בי' דינא מ"מ בגין דלא לאתבע אגרא מן עובדוהי • ואעפ"כ הי' מיגל בזכותו של אברהם • וכענין זה עפ"י מ"ש בפי' הפ' רצון יראיו יעשה ואת שועתם ישמע ויושיעם • פי' הרצון של יראיו ותפלתם שהיו מתפללי' בחיים חיותם אפילו בדבר אשר לא עבו פרי לא בדור הבוא כגון תפלותיו של א"א ע"ה על סדום שלא הועיל • על כל זאת לא שבו ריקם • כמ"ש למען אשר יצוה את בניו וביתו אחריו • לשון צוותא והתחברות עם כל הדורות הבאים אחריו כמ"ש ואת שועתם ישמע ויושיעם • כאשר יתפללו יעלה לרצון להושיעם מצרה ברוחה אמן :

יום

שבת דף פז ע"א **יום** אחד הוסיף משה מדעתו • החמיר' מבואר שבדמיב

אמן מה שהפליגום ותחתומים היו מחכים ומצפים על יום קדום בזה • אך מבואר ואצר אומר ויקם לך הקב"ה נחר והנדיק מבעל הנדיק נחר והקב"ה מקיים • ותהו אחת מהאמונות החזקות שבידינו • ואם אחד אינו מאמין בזה אינו בכלל יהודי • ולזה שייכים כל התפלות ובזה שמעתי הפי' בפ' ואתה לא כן מתן לך ה' אלהיך • פי' זה הכח בעצמו נתן לך הקב"ה להגדיקים שיאמרו לא כן • פי' שיבטלו גזירות המקום ב"ה מדיבורם • ובזה פי' הרב קדושת לוי ז"ל בקש ובחכלגר לגמת דברי דוד המלך ע"ה שיום שאמר שאין בכל העולם שיבטל דברי הש"י ע"ש • ובזה פי' הזהר בכל הנוים ובכל מלכותם מאין כמוך אבל בישראל יש • שבם שנים שיש ומפלאות כמו הקב"ה בכיכול • ולזה נלה הקב"ה ומשה לברואות בזה כלא קודם מתן תורה להתמת בתנאי קודם למשה עם הקב"ה וגם להחיש אלה לישראל הכח שבידם אם ישמרו התורה דהייט שבטל מיד דברי הש"י מה להורות שיש ביד ישראל הכח לפשות כרצונם והקב"ה מסכים עמהם ח"פ ואתמינו בם' ומשה עבדו דהייט זה אמונה אחרת שמשה אים האלהים ובידו להפוך מדה"ד למדה"ר • שמדה"ד מקרא אלהים ולזה מקרא משה אים האלהים • ח"פ אין לנו אלא דברי בן עמרם • לבאורה קשה הלא היו הדברים אשר ילא מפי הקב"ה כמבואר בפסוקים • רק שבם לא ידעו אם הש"י נזה בן ואתמינו בזה דאפי' הש"י לא נזה • מסכים הש"י עם משה ויעשה עמנו נסים • ובזכות האמונה נגאלו כמבואר במדרש שהאמינו במשה ח"פ וגם כך יאמיט לעולם וינד משה את דברי העם אל ה' כפל הדברים • אך הפי' הוא כך דהנה אתפשטותי' הוא בכל דרא ודרא כמבואר בזוהר ובכל הספרים משה שפיר קאמרת שמשה נתגלגל בכל דור ודור להורות לעם ד' דרכיו הישרים ולהתפלל עליהם בכל צרכיהם : (מכי"ק)

שם דף פז ע"ב **ויומא** קמא לא אמר להו ולא מידי • המשנה במס' אבות ממשה תלמידים הי' לו לר' יוחנן בן זכאי הוא הי' מגיה שבחם • ולבאורה צריך להתבונן בדבר זה • רב גדול ובקיא הדור כר' יוחנן בן זכאי אשר הי' מי ק"כ שנה לא יהי' לו רק ה' תלמידים הלא הוא הי' המנהיג לכל ישראל • גם הדקדוק לשון הוא היה מוגה שבחם • רק באמת הי' לו כמה תלמידים רק מחמת שהיו בעצמם יחידים מעלתם והיו חבובים בעיניהם אך החמשה תלמידים הללו היו מעוכי רוח וספלים בעיני עצמם ולא היו יחידים כלום ממעלתם • לכן דייקא הוא היה מוגה שבחם • והם היו עיקר מכל התלמידים שיהיו ראוים לקבל ממנו • כי עיקר הכנה לקבלת התורה היא הבפלות להיות בחי' מקבל כמ"ש בשם הרב הקדוש מוה' משה ליב ז"ל • האיש אשר נמצא הנביא ביחו הוא יהי' לי עבד • כאשר דרך הנביא שהוא כלי המקבל צריך להיות עומד למעה מכלי הנשפך ממנו לאוכו כי אם הוא עומד למעלה אינו יכול לשפוך באוכו • כן התלמיד צריך להיות שפל בדעתו נגד הרב המשפיע לו ואז יהי' ראוי לקבל ממנו • וזהו פרשתי הפ' ויתיצבו בתחתית ההר • פי' שכל המעמד ומצב לקבלת התורה הוא מה שעמדו בתחתית ההר בנמיכה רוח ובשפלות גדול ובלי הריק מכל ואז היו ראוים לקבל התורה בהדרגת הטעה • ח"פ מה נעשה לאחותנו ביום שידובר בה • פי' בחי' מה ונעזוה ושפלות נעשה לאחותנו ביום שידובר בה במתן תורה חה ג"כ הרמז בדברי הגמ' שהתחלנו • יומא קמא לא אמר להו ולא מידי • פי' שאמר להם שיהיו בבחי' הענוה שלא יהיו חבובים בעיניהם לבלום • ולא מידי בכלי הריקן מכל אין בו מלאומה • ואז יהיו ראוים לקבל התורה :

בל אשר דבר ד' נעשה ונשמע • הכוונה בזה • מקדים הכתוב בפ' כי תבא היום הזה ד' אלהיך מצך וכו אח ה' האמרת היום וכו' ללכת בדרכיו ולשמור חוקיו וכו' ולשמוע בקולו • עמדו הראשונים בפ' זה מאחר שכתב ללכת בדרכיו ולשמור מצותיו מאי הפי' עוד לשמוע בקולו • ובבר האריך הרמב"ן בזה • גם יש לעיין כי גם באברהם נאמר כמה פעמים מלה בזאת עקב אשר שמע אברהם בקולי ובפ' העקידה ג"כ כי ברך אברכך עקב אשר שמעת בקולי • הלא דבר הוא • ומקדים ע"ז פי' הפ' שם אנכי על אמרתך כמולא שלא רב • בדרך עדותיך ששתי כעל כל הון • כפילות הדברים וכן כמה

פסוקים

יהי׳ לפיו סכיב שפ״ה נימי׳ שכיב״ה כנ״ל וגימי׳ ס״ם כנ״ל וכתיב שמרה לפי נגרה על דל שפתי וכן כתיב לפיו סכיב מעשה חרש ר״ת ס״ם ע״י שנשומר פיו ולשונו שומר מגרות נפשו ולא נפגם הכרית שהוא כחי׳ יוסף, לכן עו״ר יוס״ף ח״י נימי׳ מד״ר שע״י הכהר יוסף חיות לכן המילוי של אמת כזה ל״ף ס״ו נימי׳ יוס״ף הסך לשון שקר. ולהכי״ל תכין מה שכתוב לך דמי׳ תהלה כי עיקר הסגנ הי׳ כלשון הרע של המחש לכן ס״ם ח״ל עם המלוי עה״כ נימי׳ לשון כנ״ל, לשונו מגביר שהוא מספר יותר מהשה (ובאמת לריך שפ״ה יהיה לפיו) ועי״ז פנים כרית המעור כמודע ומולד קין כמודע לכן לך דומי׳ תהלה שלא לפגום כרית הלשון וממילא נשמר כרית המעור כחי׳ יוסף מי כלא פגם לכן ד״מיה תה״לה נימי׳ לכאות ברומז תרין ירכין שנם נתבטל הזרע כמודע ועי״ז קילן רגלי המחש מדה כנגד מדה והכן והתיקון הוא ע״י דומי׳ לכן תהלה עה״כ נימי׳ אמת כמודע שלא ידבר שקר כמחש רק אמ״ת ומסיים הכתוב אלקים נגיון אלה״ים נימי׳ מיל״ה עה״כ שהוא הכרית וגיון הוא מלכות כמודע והכן הינפ׳ ולך ישולם נגיב לשו״ן שהוא נימי׳ ס״ם כמלוי (מלו״י נ״י אלק״ים) והוא נשלם ע״י המלוי חיו שנימי׳ מדר כנ״ל ולא יהי׳ רק אלא לך ישולם מדר שתקח ממנו המלוי שהוא מד״ר ע״י שמירת הלשון לקדושה ודי בזה. וזה פי׳ הכתוב קול קורא במדבר פנו דרך ד׳ מדבר לשון הבי״ור פנ״ו דר״ך ד׳ נ״י לשו״ן. ובהכי״ל תכין כי״ה שאז אין שליטת הסטן כמודע שהוא נ״י שס״ד וכתיב ימים יולדו ולא אחד בהם היינו שבכל ימי השנה יש שליטת היצר חה״ ילדו ולא אחד בהם היינו יום אחד מימי השנה הוא יוה״כ ואין בו שליטת היצר שהוא הסטן ע״כ אז אנו אומרים כל נדרי והנה עמוה מבטל כח הס״ם לכן פנ״ה נימי׳ קל״ת ועמוה כזה ע״ין מין ואי״ן ה״ת עה״כ נימטי׳ הה״ר אותיות רכ״ה ואז יתלה שחוק פינו ולשונו רנ״ה לכן ע״י רנ״ה שנימי׳ מד״ר עה״כ הוא זמיר עריצים ובסרנו בשבת לכן אנו מתחילין בשבת לכו נרננה לד׳ ובהתחלת שבת שולנו המזל שבתאי כמודע אותיות מ״י שבת ע״כ לריך לקבלו ברנה כנ״ל. והנה משה הי׳ בו עמוה בשליטות רומז לעמוה עם המלוי כנ״ל שנימי׳ רנ״ה שהוא מדר עה״כ ע״כ הי׳ עובי׳ שנו אותיות עוב״ר י״ה עו״ב עפמים י״ה נימי׳ נה״ר שהוא ביטל כח הס״ם כנ״ל ע״י לקיחת ממנו אהד״ר ע״ם שני׳ נה״ר. ונודע שמשה הוא דעת ונם הוא נה״ר כנ״ל תנרף דע״ת נה״ר נימי׳ קר״ע שע״ין שהוא ביטל כח הס״ם וקרע ממנו המלוי ולקחה לד׳ כנ״ל ולך ישולם נד״ר לכן כאן כתיב וידבר משה הי׳ יודע מדר משה דייקא. והנה בשבת לא הוא עוב להודות לד׳ שהוא תיקון על החטא מה שה׳ לשונו חרב חדה שפגם בלשון ונתספך מחד״ה לנימטי׳ עו״ב עוב להודות ומה שהפריד בין הדבקים ע״י הפגם בלשון נעשה בשבת (פי׳ זמר עם הלשון) הר כי שבת הוא רגא דאחד (דאחד נימי׳ חד״ה נימי׳ עו״ב) ונעשה מן

חד״ה הי׳ חיד כדאיתא בזוהר הי׳ דלי״ת הויות וכדאתמשך דכורא עמה נעשית הי׳ בכחי׳ חיד ה׳ והכן חיד ר״ת יחמשה ״דלי״ת היינו שנעשה מן דלי״ת מעשה שהוא הי׳ כנ״ל בשם הזוהר ומתמלאת עלינו כל עוב אמן:

לא יחל דברו בכל היוצא מפיו יעשה. י״ל עפ״מ דאיתא בספרים על שנורה תפלתי בפי יודע אני שמקובלת היינו בשהקב״ה שולח ומשגר תפלתו לפיו אז היא מקובלת וזה לא יחל דברו היינו בשאינו צריך ליחול [יחל מלשון יחל ישראל שהוא לשון תקוה] אלא שהקב״ה שולח דברי׳ של תפילות לתוך פיו איך להתפלל אז הוא בינתו בכל היוצא מפיו יעשה הקב״ה והיא מקובלת. וזה מדויק היוצא משמע ממילא ומשמע שקלי׳ על הקב״ה שהוא נורם שיצא כן מפיו של אדם והאדם אינו דוחק ח״ש איך להתפלל ולומר דבר זה. וזה י״לא בכתוב בנינא אקים להם ונתתי דברי בפיו ודבר אליהם את כל אשר אצוה, לכאורה הל״ל בנינא אקים להם ודבר אליהם אשר אצוה רק דמרמז שי דברים כי אסור לכנוס בנואה וגם אסור לומר משלמו לכן דב״רי בפ״ו רומז לבב׳ בחינות שהוא נימטרינ״ה שם שד״י שהוא שמירה ע״ד נלרה על דל שפתי וגם דברי בפיו כמ״ש אצל בלעם ויבם ד׳ דבר בו׳ ופרש״י רשן כן יהי׳ שנורה בפיו שלא יבנוס בנואתו וגם יהי׳ שמור בשם בכ״ל שלא יוסיף אך הבינה אשר יוד לדבר היינו שהוא ילנה שיאמר אשר לא לוויתו היינו שיהי׳ בשלוה ועומד אע״פ שאינו רואה בו׳ ודי למבין. ולכן שייך זאת לראשי המטות כי מפ״ה נימי׳ דין וזה סימן יהי׳ שנמתקים בשרשם וזה מרומז בתיבת ראשי המטות כי בראש והבורם תמן לית דין בלל:

א״ו עפ״י דאיתא בספרים שלכן לפעמים אין הלדיק פועל בתפלתו והוא ע״י עונה שלו ואינו מאמין בעצמו שהוא יכול לפעול בתפילתו ועומדת ברומו של עולם כי לריך לנהוג בשיאתו ברמה ומהפתח בשבחים שלינו כני אדם שיתפלל עבורם מהפתח הוא כן מהש״י כי אפילו ריש גרגותא מן השמים וכו׳ ומהפתח יש כידו כח לעזור אותו אים וכן בשמשם כח של משה אמר הקב״ה הניחה לי נילה לו הקב״ה כן. לכן אמר אל ראשי המטות שלא יחל דברו היינו שלא יהי׳ אלנו דבריו נחשבים כמו חולין אלא ידמה לו שכל היוצא מפיו יעשה הקב״ה. ועי״ש שמעתי בשם הרב הקדוש ר׳ מרדכי מקרעמיניץ על מתחלה עפ״ז היו אותיותיו ובכשיו קרבנו המקום לעבודתו ובכשיו היינו עתה לריך המקום לקרב אותנו לעבודתו ביון שאנחנו הם בני חורין עתה לריך הקב״ה לקרב אותנו לעבודתו. כן דבר משה אל ראשי המטות שלא יהי׳ להם שאלות ובעונה אלא שבוודאי הקב״ה יעשה בכל היוצא מפיו ובעינה זאת יבואו ראשי ב״י לפני ית״ש שאתה לריך לעשות למען כבוד שמך ולקרב אותנו. וי״ל שלכן אמר וידבר לשון קשה ואגל כי״ אמר לאמר משום שאתם ב״י אינם יכולין לבוא בטענה זאת כי מי שמך לשר הוספ

וכמ״ש

וכמ״ש הרב הקדוש כלובלין שלכן מותנים לצדיק ממון שיתפלל כי בלי״ן אין לו מקום להתפלל בעבורו כי שוחלין אותו מי שמך למלין אבל מי שמותנין לו ממון יש לו טענה אלא נתנו לי ממון בשביל זה כן מי שהקב״ה עשה אותו לראש ישראל בא אליו בטענה הכי״ל לכן דבר משה בלשון קשה לראשי המטות היינו שהם יגזרו והקב״ה מקיים שיראו ב״י את החשיבות של ראשי המטות שיש בידם הכח לעשות היוצא מפיו והוא לא יחל דברו בכי״ל והשי״ת יעשה בכל היוצא מפיהם:

א״ז לא יחל דברו. היינו כי האדם לריך לידע בעצמו שבח הדיבור שיש בו הוא חלק אלוקי ממעל שמלא כל הארץ כבודו והוא הוי׳ יתי׳ מהוה כל הויות והקב״ה שוכן תמיד בתוך ב״י. ולכן אמר כי ידור אדר לד׳ מלשון דירה כמ״ש כמושה אלימלך היינו בשהאדם עושה א״ש דירה נאה לשכינה הקדושה ועושה מצות ומע״ט אז אפי׳ בשאינו במדבנה גדולה אלא שהוא אוסר איסר על נפשו היינו שאינו עושה דבר האסור והוא רק סור מרע אז ממילא הקב״ה שוכן בו ואז כל היוצא מפיו יעשה. וי״ל כי היו״לא אלא בוחו נימי׳ יב״ק כי מודע שלכן אמ לריכין לומר כל התפלות בפה ולא די במחשבה כי הדבור הוא בחי׳ מלכות ושולם הפעי׳ נגד מלכות ואנו רוצים שיהי׳ בפעי׳ כן ע״כ לריך לומר בפה ומשך מהמות שהוא חכמה נגד יו״ד והמחשבה נגד ה׳ וקול נגד ו׳ והדבור שהוא

ה׳ אחרונה וזה היוצא מפיו יעשה מפיו דייקא:

א״ח לא יחל דברו. אלא יהי׳ בכח שנאמר בו ויחל מה אים האדמה כדאיתא בזוהר ויקרא ע״ו ע״א אלא התפלל על דורו וי״ל ר״ח נימי׳ יב״ק שהוא ר״ת ״שעיטו ״כיוס ״קראתו, אים האדמה מלשון דוס לשון שתיקה אלא הי׳ מתפלל והנה במשה כתיב ויחל משה שהתלה ח״ש ואיתא שם בזוהר ויקרא בכ״ל משה אחיד לי פרגודא ואתא רשב״י נותי׳ והקב״ה מ קיים הוא גוזר ואתא מבטל:

א״ט לא יחל דברו. היינו אפי׳ בשאינו אין הלדיק פועל בתפלתו אל יהי׳ קשה בעיניו ויאמר שתפלתו הלכה לריק ולמנן הי׳ אלא בכל היוצא מפיו יעשה עפ״מ דאיתא בשם הבעש״ט הקדוש על פרוס אלות לבני אדם זו תפלה שעומדת ברומו של עולם ובני אדם מזלזלין בה היינו שעומדת ברומו של עולם שאפי׳ שאינו פועל בעפ״ז פועל בעולמות העליונים ובני אדם מזלזלין בה כי אינם יודע יש מזה וזה לא יחל דברו כי בכל היוצא מפיו יעשה. וזה יוכן לשון בכל בפ״ה הדמיון היינו שיבא לאותו הבשמ׳ רפואה בעולם העליון:

נקום נקמת ב״י מאת המדינים. והנה משה אמר לתת נקמת ד׳ במדין. אפ״ל עפ״מ דאיתא בספר בועם אלימלך בקנאתי בתוכם שעשה כ״כ בהתלהבות עד שבאין הקנאה בתוך לבבות כל ישראל שבם הודו ע״ז והיה הקנאה בוער בלב כל אחד מישראל על אלא עשה הוא המצוה הזאת וזה בכי״ר ר״ת ״יוס ״נקם

יבלבי לכן אמר הקב״ה נקום נקמת בני מאת המדינים כמו שבעבר היינו הראון שב״ר כתובים מפני מה הם לא עשו זאת בכ״ל יפעלו כפועל במדינים ואמר משה החלנו מתחכם אנשים לנכה לנה הוא לשון רגון שלא הראון מתוכם לחון ויעשו כפועל לתת נקמת ד׳ במדין ועיין מה שהכתוב לקמן לכן כתיב ולכתו על מדין נ״כ מלשון רגון לכן וימסרו ב״י עשיר אל״ף נימטי׳ תפלירת שהוא מדת משה ולהגביר כח השכינה הקדושה למלחמה כמלוחה שבי״ה כמלוי כזה ש״ן כ״ף יו״ד מו״ן ה״י נימטי׳ אתיר אותיות אר״ת מת״ת בסוד בריך יקרא ד׳ מלי״תר בית שכינתיה (והוא נימי׳ והא״רן הלי״רה מכבו״ד) ושאר אותיות מתפלרת הם ת״ם נימטי׳ ליל״ת להכניעה נגד תפלרת ישראל לכן אמר לרוח את המדינים והכיתם אותם:

והכיתם״ם נימי׳ מ״ם:

אחר תאסף אל עמך. פרש״י ז״ל דרימון לו שבנקמת מדין תלוי מיתתו. והנה המפרשים עמדו בזה שהקב״ה ליוה שהוא יעקום נקום נקמת והוא לא הלך בעצמו ושנה את פחתם. גם הקב״ה אמר נקום נקמת ב״י ומשה אמר לתת נקמת ד׳. וי״ל דבפ׳ פנחס כתיב לרוח את המדינים והכיתם אותם כי לוחרים הם לכם בכלי״הם אשר נכלו לכם על דבר בו׳. ואיתא בספרים שע״י נכליהם ומחשבות כמות מדין וגם מה שדברו מזה המעשה עי״ז מתעורר מחשבות זרות ותאוה ליראל וזה כי לוחרים הם לכם בנכלי״הם דייקא על דב״ר דייקא היינו שדברו מזה הדבר. והנה לרוח משמע שקאי על משה לבדו והכיתם אותם קאי על כולם כי משה הי׳ בחי׳ דעת (שהעלה ערב״ב נימי׳ דע״ת) לכן אמר הקב״ה למשה שהוא יהי׳ לרוח אותם בבחי׳ דעת לבביר ולעבור המחשבו״ת הכ״ל שעוברו ופנחס ואלפי המעות הם יעבו כפועל שיהו אותם לכן אמר משה החלנו מתחכם אנשים לנכה ולא אמר למלחמה כי נכה הוא לשון רגון (לבי וחמיד דילעון בלעותא). וכן בתפתר מלינו שבקשה בנואה לפי׳ המלך מלך פחם הוא ממ״ם הקב״ה כמו שכתוב בספרים בקשה ישוב מחשבתו המן מחשבתו אשר חשב על היהודים כי לריך לשרם גם המחשבה וזה אמר עם הספר ישוב מחשבת (פפ״ר מחש״בה עה״כ נימטריא לרוחם ע״ד עזרה בלירות ממלח מאד ועי״ד בר״אות ד׳ לרבי אים גם אויבי ישלים אתו) • וזה לתת נקמת ד׳ במדין הוא המחשבה כי המחשבה אינה יהועה אלא לד׳ והקב״ה רלה שיהי׳ למשה ג״כ אחה חלק ע״ז שמשה נתן להם מחלקו שהם ג״כ יבעלו המחשבה כנ״ל יהי׳ לו ג״כ אחה חלק בנקמת ב״י במדין שהוא כפועל לכן אמר לו נקום נקמת ב״י היינו החלק שלו ע״י הכתחם • וכן ישלח אותם משה לנ״בא היינו לבטל הראון והמחשבה ונתן להם מחלקו שגם הם יבעלו המחשבה ע״כ הי׳ לו חלק בהכאה כי נפעל לעוני מלוה כעוני מלוה לכן כתיב ולכ״ו דייקא על מדין כאשר לוה ד׳ את משה דייקא

לכן

בְּעֲלִיל לָאָרֶץ מְזֻקָּק שִׁבְעָתָיִם: ח אַתָּה־
יְהוָה תִּשְׁמְרֵם תִּצְּרֶנּוּ ׀ מִן־הַדּוֹר זֶוּ
לְעוֹלָם: ט סָבִיב רְשָׁעִים יִתְהַלָּכוּן כְּרֹם
זֻלּוּת לִבְנֵי אָדָם: יג א לַמְנַצֵּחַ מִזְמוֹר
לְדָוִד: ב עַד־אָנָה יְהוָה תִּשְׁכָּחֵנִי נֶצַח

ת"א סביב לבנים . גרסות ו :

דר"ק

שבעתים פעמים רבות כפילות כי בספר שבע ושבעה יבא בענין בספר רב : (מ) אתה ה' . תשמרם . תשמור העניים . ואמר הצרנו לי יחיד על כל עני ועני : כן הדור זו . בזה הדור שהם רשעים תשמרם לעולם בכל דור ודור : (ט) סביב רשעים . הרשעים יתהלכון סביב לצדיקים להרע להם לפיכך צריך שתשמרם מהם : כרום זולת לבני אדם . כשיתרוממו הרשעים הוא זולת ושפלות לבני אדם . וזולת הפך הכבוד והוא שם . דוחזין בקבוץ שפתים : (מ) עד אנה ה' . זה המזמור אמר דוד בעת שהיה בצרה באויביו או נאמר על ל' חנליח הוא הענין . עד אנה . כבר עד בתי : תשכחני . לפי שהגיחני בגלות זה במה קבים יאמרו כי שכחני או יודע אתה בעני ותסתיר פניך ממני שלא לפנות אלי . ובדרש ר' פנחס עד אנה בגנד ר'

אמרתך ברורה ומזוקקת שבעתי' כנגדם אתה ה' תשמרם שמור אותם כלם : (ט) סביב רשעים יתהלכון . לעמון מוקפים להכשילני : ברום זולת לבני אדם . מקולתם שעינם רשה בגדולתי שנלקחתי מאחרי הצאן למלך וזהו פתרון כרום זולת לבני אדם כשמתרוממים אין הזולל בעיני בני אדם וזהו דומת המאמר המלך ר"ח אבן מחסן הבינוי' . ומדרש אגדה פותרו על ישראל לעתיד לבא בשיתרוממו ומנמס פתר כרו' זולת לבני אדם כראש הזולל לאכול בני אדם ויהיה כרום כמו ריס וראש וזולת כמו זוללו וסוכה (דברים כ"ח) וכן פתרונו סביב רשעים יתהלכון סביבות העני הולכים רשעים לבלעו חנם כרום זולת לבני אדם : יג (ב) עד אנה . תרבע פעמים כנגד תרבע מלכיות

מנחת שי

פתח : (ב) סביב רשעים יתהלכון . ויקבל רבה רים ס' ל"כ ל' יהודה אומר סביב לרשעים הצדיקים מהלכים וכו' ואומר זה סיב בדין לחיות פסוק הקשה בתולת רשעים ולכן אמר לו רבי מתמיה עד מתי פתח פוקף הקשה (פי' מעקם ומעויות ומגמדים תיבות נרים פוקם) עלינו את המקלה אלא סביב לצדיקים הרשעים מהלכים וכו' : כרם זלות . מלה כרם חסר וא"ו והתיב המדרש רבתי ושוחר טוב דבמי ליס לבון רומאות כמו הקרי ולבון כרם כמו סכתיב זל קרי סמס : יג (ב) עד אנה . מלמד' : חסתיר . כנלמד' וכן עד אנה יכוס :

יג (ח) למנצח . (ב) עד אנה . הטעם אם לא יהיה נוטע מאויבינו ידמה לעיני בני אדם כי אלהיו שכחו לו

מצודת ציון

(ז) בעליל . ממקום מעולה ומעמכה בין שמים בעליל (כ"ש כ"ח): לארץ. כמו כמקדו: (ט) כרום. כמו כלכם וכולו מין חיה : זלות. מל' אולם. ומל' זוללו ומעמכן: יג (ב) עד אנה. עד מתי : נצח. לעולם:

כ"ש על ידיך : יג (ב) עד אנה . עד מתי תסיח מ ומעולבל וכי תבלמני לנם :

תפלות

המזיקים לרעיהם בין אדם לחברו, יאמר שיקום האדון להענשם, והמאמרים מקבילים, משוד עניים עתה אקום יאמר ה' לענוש את השודדים, ומאנקת אביונים אשית בישע יפיח לו, שהאביונים אין לו מאומה שישדדו ממנו ואנקתו הוא על שאין רוצים להושיעם בצדקה וחסד, יפיח ה' וידבר „אנכי אשית בישע" להושיעם : (ז) אמרת, ונגד הדובריים עתק באמונה והמשתדלים לוויח תורת ה' ולדרוש בה דרשות של דופי, אומר אמרות ה' אמרות טהורות, היינו האמרים והמליצות והספורים שבתורה שהם לבושים וגויות אל החכמה האלהית והסודות הצפונים בה שהם נשמות אליהם, הם טהורות, שגם הספורים והמליצות שבתורה הם נקיות מכל סיג, לא כאמרות הפילוסופים שילבישו

ארעא זקיק שבעתי זקין: ח אנתי יי תנטרנון לצדיקיא תעצרנון מן דרא בישא הדין לעלמין: ט חזור חזור רשיעא סהלכין כעלוקא דמצעא דמיהון דבני נשא: א לשבחא הושבחתא לדוד: ב עד אן יי תשיבני לעלמין

עד

רש"י

המכתם שכתבתיו כו שקירין (פילגש"ן בלע"ז) ל"ח בעליל ל' בעל יד כלומר לדון האדון ובכח המלה כנגד הסם וגם מ"י הוא ל' מלכות ומאר כי אמרותיו כסף צרוף מהאדון האדון שהוא הסם שהוא צרף וזקק לות' (סא"ל) : (ח) תשמרם . לאותם עניים ואביונים הנרדפים מן הדור זו שהם דילעורין . מוזקק שבעתים . מדרש אגדה יש ומיוסב על הסדר ר' יהושע דסיכנין בשם ר' לוי תעוקות שהיו בימי דוד עד שלא שמעו טעם תעלה היו יודעים לדרוש את התורה כאדבנו' ותמצא פנים לכל לד וזהו שבעתים והיה דוד מתפלל עליהם רבונו של עולם ראה כמה תורתך

אבן עזרא

מדוני האדון : שבעתים . פעמים רבות : (ח) אתה . יתכן לקיות מ"ם שתמרם על אמרות הסם ותצרנו המפיה בהם וזו כמו אלה ופי' כי בני דורו רשים ע"כ אחריו סביב והטעם שהם משועטי' בכל מקום להרע ופי' זולת קלון כמו יקר מזולל כי הייתי זוללה כל מכבדיה הזילוה זהות הסר הרלאו כרום אמנם זולות כדרך ובכורתך במלחמה אל תהי מרי ואתי תפלה ויש אומרים מן זולל וסוכה והראשון נכון:

מצודת דוד

שיתן כח ביד המשמר את הכסף : (מ) תשמרם . את הענייים : תצרנו . תשמור כל אחד לעולם מידי הדור הזה : (ט) סביב. כי הרשעים הולכים סביבות הצדיקים לאכול כמו הכסף הזולל אחר הוכה הוקך לעולם לכי אמר מי ומעולבל וכי תבלמני לנם :

27

עַד־אָנָה ׀ תַּסְתִּיר אֶת־פָּנֶיךָ מִמֶּנִּי:
ג עַד־אָנָה אָשִׁית עֵצוֹת בְּנַפְשִׁי יָגוֹן
בְּלְבָבִי יוֹמָם עַד־אָנָה יָרוּם אֹיְבִי עָלָי:
ד הַבִּיטָה עֲנֵנִי יְהוָה אֱלֹהָי הָאִירָה עֵינַי
פֶּן־אִישַׁן הַמָּוֶת: ה פֶּן־יֹאמַר אֹיְבִי
יְכָלְתִּיו צָרַי יָגִילוּ כִּי אֶמּוֹט: ו וַאֲנִי ׀
בְּחַסְדְּךָ בָטָחְתִּי יָגֵל לִבִּי בִּישׁוּעָתֶךָ
אָשִׁירָה לַיהוָה כִּי גָמַל עָלָי: יד א לַמְנַצֵּחַ
לְדָוִד אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים

השתיתו

רד"ק

גליות : (ג) עד אנה אשית . עד אנה אצטרך להשית עצות בנפשי איך אמלט מחצרה שאני כהה יגון בלבבי יומם . אפילו חיום שאדם פתעסק בצרכי העולם ושכח יגונו אני לא כן כי רבות אנחותי : ירום איבי עלי . שהוא ישלא בי : (ד) הביטה . כנגד מה שאמר המתיר את שניך פסני הביטה ענני ה' אלהי אתה ה' המיכולת כדיך להושיע : האירה עיני . כי אני בחשיכת בתרדמת הגלות והצרות וקרום שאישן שינת המות

רש"י

וכשקיל כל ישראל נאמר : (ד) פן אישן המות . שמיתה נקראת שינה . ושמו שינת עולם (ירמיה נא) : יד (א) אמר נבל בלבו ונו' . שני מזמורים אמר דוד בספר זה כמנין מ' הראשון על נבוכדנאצר והשני (לקמן נג) על טיטוס . זה נתנבא על נבוכדנאצר שעתיד

ענני האירה עיני : (ה) יכלתיו . יכלתיו ולולא יקום פתחתו עור : (ו) ואני בחסדך בטחתי . חס וחשבים כי אין לי כוחות ואני בחסדך בטחתי שהושיעני אע"פ שאינני ראוי לכך תעשה לכמן חסדך : יגל לבי . כנגד צרי שיגילו כי אמוט וכשתושיעני יגל לבי : אשירה לה' כי גמל עלי . ולא יכנעת שינת המות : (א) למנצח . זה המזמור גם כן חוא על לשון הגלות ובבל חוא

אבן עזרא

לא ידע אמר קרהו : (ג) עד אנה . אחבוב ואמיה עצות בנפשי כל עת בעבור היגון שהוא בלבבי יומם בעבור צירוף אויבי עלי : (ד) הביטה . כנגד תסתיר את פניך : פן אישן. שינת המות כי המות בכח הפעלי' : (ה) פן יאמר . יכלתיו . יכול פועל עומד ע"כ כמו יכלתי לו כמו ויעצך ואלוף מו לך : (ו) ואני . זאתן לי חסד באמתחה כו כי אם בחסדך ולמען זה הכמתין יגל לבי :

יד (א) למנצח . אמר נבל . הפך חכם בעבור שידמה שאין אלהים בעבור זה הכחיתו דרכם והתעיבו

מצודת דוד

(ג) אשית עצות . אשית עצות איך אתנצל מן הגלות : יגון . מלשון יגולת וכמ' יד (ה) נבל . אדם פחות ובלי כל כיום : (ד) הביטה . ראה בקני ענני . לאמר בחמכם בעבור מעולת לנגלל מן סאויב כי אם אמיים עלכד בידו ואיכון אינה כ"ל ויאמר נפשי : (ה) אן יאמר . אם לא לאמרי תעשה עמה אם : (ו) ואני . מעולם בחסד בעמחי בחסדך הים לבי אמתם בהיות : כבאה מעבר : אשירה . גם אמה אשיבה לה' כאשר יגמול עלי כאשר : יד (א) אמר נבל . נבוכדנאצר המתריב את בית המקדש אשר

תפלות

שיעזבו את הדבר היקר והנכבד שהיא האמונה המקובלת ודברים האלהיים, ודברים הולים והמבוזים שהם מחקרי השכל ומופתים מתעים הם יקרים ורמים בעיניהם, שאז יתהלכו הרשעים סביב אמרות ה' לשים דברים כוזבים ועיונים מבוזים תחתיהם, בעת הזאת צריך שתשגיח לשמור ולנצור אמרות ה' וכסף הדת האלהי מן המזיפים, בל יערבו בם סיגים ודברי זולות : יג (א) למנצח, תפלה לה' בל ישכחהו ובל יסתיר פניו ממנו בשני מיני עזיבות והסתרת פנים אשר יקרה אל החוטאים : (ב) עד אנה, העון יסבב לפעמים שכחה, ולפעמים יסבב הסתרת פנים, השכחה הוא עת הגדיל בחטא כ"כ עד שיסלק ה' השגחתו ממנו מכל וכל, יאז לא ייטיב לו ולא ירע, אך הוא מסור אל המקרה בכל עניניו, והסתרת פנים הוא בעת

באור הענין

את החכמות בספורים ברויים שאין בם מועיל, לא כן התורה שגם הנגלת ממנה שהוא לבוש אל הנעלם היא טהורה ומלאה חכמה ומוסר, והפנימית המתלבש תחת הלבושים הוא כסף הצרוף בעליל לארץ דבר יקר מאד ומזוקק שבעתים, ועל האמרות והכסף אני מבקש. (ח) אתה ה' תשמרם את האמרות, וכן את הכסף אתה ה' תצרנו מן הדור זו, לבל יזייפו את האמרות והכסף הצרוף הזה ובל ידרשו בו דרשות של הבל : (ט) סביב, ר"ל שתצרנו מן הדור זו אשר בו יתהלכון הרשעים סביב הקליפה המכסה את הפרי, סביב לבושי וספורי התורה לזייפם ולערב בם מוץ וספולת, בעת רום זלות לבני אדם, בעת אשר רבריה הזלים והפחותים יתרוממו לבני אדם, בעת

דוד

שיגיה ה' עליו להענישו על עונו שאז אינו שכוח אצל ההשגחה העליונה, רק שהעונש ההשגחיי הזה נעלם ונסתר באמצעים טבעיים, שיענישהו ע"י אויבים ומעיקים וכדומה, עד שנדמה לו שהרעות באו עליו במקרה או בטבע, שאז ידמה ה' כמסתר פנים ממנו, שהמסתיר פנים הוא דואה את הדבר ואינו נראה ממנו, וכן ה' משגיח אז על האדם רק שאין האדם מכיר שהוא עונש השגחיי, על הראשון התפלל עד אנה ה' תשכחני נצח, ועל השני התפלל עד אנה תסתיר את פניך ממני : (ג) עד אנה, נגד מ"ש עד אנה ה' תשכחני נצח, מבקש עד אנה אשית עצות בנפשי, כי האיש הבלתי מושגח מה' ונעזב אל המקרה, הגם שעניניו מצליחים ע"פ הטבע, נפשו הרוחניית מרגשת כי סר צילה מעליה והיא דואגת ע"ז

ובולדו כתיבי באדריעה: אמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק כל הנתיל לבא לבית הכנסת ולא בא יום אחד הקב"ה משאיל בו שנאמר °מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו°: אשר הלך חשכים ואין נגה לו (ח) אם לדבר מצוה הלך נגה לו ואם לדבר הרשות הלך אין נגה לו יבטח בשם ה' ואל ישען באלהיו דומה ליה לבטחון בשם ה' ולא בטח: אמר ר' יוחנן בשעה שהקב"ה בא בבית הכנסת ולא מצא בה עשרה °מיד הוא כועס שנא: °מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה. אי' הלכו אמר רב הונא °כל הקובע °מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו וכשמת אומרים לו אי עניו אי חסיד מתלמידיו של אברהם אבינו ואברהם אבינו מנא לן דקבע מקום דכתיב °וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם °ואין עמידה אלא תפלה שנאמר °ויעמד פינחס ויפלל: °אמר רבי חלבו אמר רב הונא °היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה אמר אביי לא אמרן אלא למיפך אבל למיעל לא מיבעי ליה: °נרדפה לדעת את הסכנה אמר רבי יוחנן אם (ט) לדבר הלכה ואפילו בשבת שנא: °ארי' הלכו כארייה ואין עונה: אמר ר' יוחנן אדם (ט) לדבר הלכה ואפילו בשבת שנא: °ארי' הלכו כארייה ישאג ונו': (י) אגא נמי רחימנא: אמר ר' יוחנן אגרא דרפקא רחמנא אמר אביי אגרא דכלה דזוקא אמר רבא אגרא דשמעתא סברא דלויי אמר אגרא דבי °מטיא שתיקותא אמר מר זוטרא אגרא דתעניתא צרקתא אמר רב ששת °אגרא דהספדא דלויי אמר רב אשי °אגרא דבי הלולי מילי: °אמר רב הונא °כל המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע שנאמר °סביב רשעים יתהלכון אמר אביי לא אמרן אלא דלא מדחיר אפיה לבי כנישתא אבל מדחיר אפיה לבי כנישתא לית לן בה דהוא נברא דקא °מצלי אחורי בי כנישתא ולא מדחיר אפיה לבי כנישתא לית לן בה דמייניא אל כרוי כר קיימת קמי מרך שלף ספסרא וקמליה אל דהוא מרבנן לרב ביבי בר אביי ואמרי לה רב ביבי לרב נחמן בר יצחק מאי °כרום זלות לבני אדם אמר ליה אלו דברים שעומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלין בהן? יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרוייהו כיון שנצטרך אדם לבריות פניו משתנות ככרום שנאמר כרום זלות לבני אדם מאי כרום כי אתא רב רימי אמר עוף אדר יש בכרכי הים וכרום שמו וכיון שרמה וורדת מתרפך לכמה: נזדון ר' אסי ור' אמי דאמרי תרוייהו כאילו נתן בשני דינים אש ומים שנאמר °הרבבת אנש לראשנו באנו כאש ובמים: ואמר רבי חלבו אמר רב הונא (ל)עולם יהא אדם זהיר בתפלת המצרה שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המצרה שנאמר °ויהי בעלות המצרה ויגש אליהו הנביא ויאמר ונו' °ענני ה' ענני עניני שתרוך אש מן השמים וענני אלא יאמרו מעשה כשפים הם ר' יוחנן אמר אף בתפלת ערבית שנאמר °תבון תפלתי כקטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב רב נחמן בר יצחק אמר אף בתפלת שחרית שנאמר °ה' בקר תשמע קולי בקר אערך לך ואצפה: ואי' חלבו אמר רב הונא °בל הנרגה מסעורות תחן ואינו משמע עובר בחמשה קולות שנאמר °קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומרים הודו את ה' צבאות ואם משמע מה שכרו אמר רבי יהושע בן לוי זוכה לתורה שנתנה בחמשה קולות שנאמר °ויהי ביום השלישי בהיות הבקר ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר וקול שופר ונו' ויהי קול השופר ונו' והאלהים יעננו בקול. אני והא כתיב °וכל העם רואים את הקולות אותן קולות דקודם מתן תורה הוו רבי אבהו אמר כאילו הקריב תודה שנאמר °מביאים תודה בית ה' רב נחמן בר יצחק אמר כאילו בנה ארח מארובות ירושלים שנאמר °כי אשוב את שבות הארץ כבראשונה אמר ר': אי' הלבו אמר רב הונא כל אדם שיש בו יראת שמים בריבו נשמעין שנאמר °סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ונו' מאי °בי זה בל האדם °אל אלעזר אמר הקב"ה כל העולם כלו לא נברא אלא בשביל זה רבי אבא בר כהנא אמר שקול זה כנגד כל העולם כולו °ר' שמעון בן עזאי אומר ואמרי לה ר' שמעון בן זומא אומר כל העולם בולו לא נברא אלא לצורת לזה: אי' הלבו אמר רב הונא כל שיודע בתורה שרוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום שנאמר °בקש שלום ורדפהו ואם נתן לו ולא החזיר נקרא גזלן שנאמר °ואתם בעורתם הכרם גזלת העני בבתיכם: אמר

מלאי. לשמת סתמן דברים: אחורי בית הכנסת. כל פתחי בית הכנסת היו נמוכה ומכוונים ומכוונים מן אחוריהם לפנים. והמתפלל דמעלה (פיא ס"ה) מעין מקדש ומשכן פניהם למערב ואחוריהם לפנים. והמתפלל אחורי בית הכנסת ואינו מאחר פניו לבית הכנסת נראה כמיפר נמי מלאה. מתח הטעם למעלה מתח המ"ו

תורה אור

מתפללין כמו: והיו דרכ הוא מוקן לה (לתמיו) בלא מהדר לפיה לו כמיפתח: חלף ההוא טייעא. מוחר ערבי: כדון בר. ·כמו שמי בר רשות כי סלו דלמרין בעוכה (מי מכ) הא ·ערעיל נגר. כרום זלות. פיסיה דקרא לעניי לדברים שעומדים ברומו של עולם. כגון תפלה שעולה למעלה מכין שנצטרך אדם לברוח. הוא לו לעניניהם: לראשנו. לסוח עטה כמו דמתרגמינן כנשה (מתוה כב) ·מלכות קולות שניך כמו כמן הקב"ה מת שלמא: אותן קולות דקודם מתן תורה הוו. הכי קולות כמולי היינו הכי לחיי כמו לעיל וקאמר דמעלן היו חמ"ש הקולות אינו נלאה מה נלאה: מביאים תודה ביתו ה'. בי אשיב את שבות ונו'. פיסיה דקרא דמתמה קולות לעניי הוא: בשביל זה. שיכולה זה: לצורת. אלוה"ן נגע"ו: גזלת העני. הכלה אף גזלת הכני אמרן לו כלום לגזול ממנו אלא אלא לשיכ על אלמנו:

ונענע

אמר רבי יוחנן אדם (ט) לדבר הלכה ואפילו בשבת שנא: °ארי' הלכו כארייה ישאג ונו': (י) אגא נמי רחימנא: אמר ר' יוחנן אגרא דרפקא רחמנא אמר אביי אגרא דכלה דזוקא אמר רבא אגרא דשמעתא סברא אמר רב הונא אגרא דבי °מטיא שתיקותא אמר מר זוטרא אגרא דתעניתא צרקתא אמר רב ששת °אגרא דהספדא דלויי אמר רב אשי °אגרא דבי הלולי מילי: °אמר רב הונא °כל המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע שנאמר °סביב רשעים יתהלכון אמר אביי לא אמרן אלא דלא מדחיר אפיה לבי כנישתא אבל מדחיר אפיה לבי כנישתא לית לן בה דהוא נברא דקא °מצלי אחורי בי כנישתא ולא מדחיר אפיה לבי כנישתא לית לן בה דמייניא אל כרוי כר קיימת קמי מרך שלף ספסרא וקמליה אל דהוא מרבנן לרב ביבי בר אביי ואמרי לה רב ביבי לרב נחמן בר יצחק מאי °כרום זלות לבני אדם אמר ליה אלו דברים שעומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלין בהן? יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרוייהו כיון שנצטרך אדם לבריות פניו משתנות ככרום שנאמר כרום זלות לבני אדם מאי כרום כי אתא רב רימי אמר עוף אדר יש בכרכי הים וכרום שמו וכיון שרמה וורדת מתרפך לכמה: נזדון ר' אסי ור' אמי דאמרי תרוייהו כאילו נתן בשני דינים אש ומים שנאמר °הרבבת אנש לראשנו באנו כאש ובמים: ואמר רבי חלבו אמר רב הונא (ל)עולם יהא אדם זהיר בתפלת המצרה שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המצרה שנאמר °ויהי בעלות המצרה ויגש אליהו הנביא ויאמר ונו' °ענני ה' ענני עניני שתרוך אש מן השמים וענני אלא יאמרו מעשה כשפים הם ר' יוחנן אמר אף בתפלת ערבית שנאמר °תבון תפלתי כקטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב רב נחמן בר יצחק אמר אף בתפלת שחרית שנאמר °ה' בקר תשמע קולי בקר אערך לך ואצפה: ואי' חלבו אמר רב הונא °בל הנרגה מסעורות תחן ואינו משמע עובר בחמשה קולות שנאמר °קול ששון וקול שמחה קול חתן וקול כלה קול אומרים הודו את ה' צבאות ואם משמע מה שכרו אמר רבי יהושע בן לוי זוכה לתורה שנתנה בחמשה קולות שנאמר °ויהי ביום השלישי בהיות הבקר ויהי קולות וברקים וענן כבד על ההר וקול שופר ונו' ויהי קול השופר ונו' והאלהים יעננו בקול. אני והא כתיב °וכל העם רואים את הקולות אותן קולות דקודם מתן תורה הוו רבי אבהו אמר כאילו הקריב תודה שנאמר °מביאים תודה בית ה' רב נחמן בר יצחק אמר כאילו בנה ארח מארובות ירושלים שנאמר °כי אשוב את שבות הארץ כבראשונה אמר ר': אי' הלבו אמר רב הונא כל אדם שיש בו יראת שמים בריבו נשמעין שנאמר °סוף דבר הכל נשמע את האלהים ירא ונו' מאי °בי זה בל האדם °אל אלעזר אמר הקב"ה כל העולם כלו לא נברא אלא בשביל זה רבי אבא בר כהנא אמר שקול זה כנגד כל העולם כולו °ר' שמעון בן עזאי אומר ואמרי לה ר' שמעון בן זומא אומר כל העולם בולו לא נברא אלא לצורת לזה: אי' הלבו אמר רב הונא כל שיודע בתורה שרוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום שנאמר °בקש שלום ורדפהו ואם נתן לו ולא החזיר נקרא גזלן שנאמר °ואתם בעורתם הכרם גזלת העני בבתיכם: אמר

אמר

מוסף: רש"י ד' יבטח בשם ה'. היה לו לנטוח כי שפפיה לו נרמז ומשומרו מסר מנע נפנוי מלנטח (רש"י מס"). שלא יאמרו מעשה כשפים הם. על ידי כישוף כגלמוד מלם מלאה (לקמן ס:).

רבנן דתנאל (המשך הענה הקודם) ונכתבה דבות. ולמבריכי מרע ידאי שאין בכל הלמוד דבר מרוע שיש ביישראל נותן דמות לבוראנו ישתבח שמו ותתעלה זכרו. אמנם הלוקי לב רשעי ארץ המינים מחמאים דברים אשר לא כן כדי לנטות עצמם. מי שפרע מאנשי דור המבול יפרע מהם. וכאנאנו שהקב"ה יר"ים הראה למשה דבינו מתוך הכבוד שאמר הכתוב ראיה את אחורי. בגון מלאך ובראשו תפילין. וראה משה דבינו הכבוד קשר של תפילין ושיין של תפילין. כמנין שהראהו כלי המשכן שנא' ככל אשר אני מראה אותך את תבנית המשכן ואת תבנית כל כליו. וזה יתבן למראות הנין ויתבן לראיות הלב. אבל זה שכתוב וראיתו אינו אלא ראיית הלב. הגל אותה הראייה שנאמרה במשה רבינו שראה קשר של תפילין ושיי של תפילין. עליה אמר ר' יצחק רמז לזה הכבוד מן הכתוב מתן. ואי' נשכב זה בינתנו. ובגנון הזה חוזין הנבואה. ובמה יישב בר הזאה בלבו תוזן הנבואה כמו ראיית הישן חלום. ומקיא מלא כתיב אם יהיה נביאים ה' במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו. פר' המחבה. ואי' נשכב זה אלו אתודע כאלו בחלום. מן אני מתראה לו ומדבר עמו. חלל אותן התפילין שראו למשה מתוך הכבוד. ויקרו דבתיהנו ו"ל כה דבה כתוב בהן. בסיני: (ו) ראיה לאחורי ומקבלה (הלכה) למשה רבינו מסיני ואיו ברים ומקבלה ומקבלה מדברים הללו ולהתפרש עם הדבר בלל. (ז) אין אין דעה (מנוה) ומפרשי ראי כמנין ישראל ומי בר גדול. ואלו הדברים והענינים קבלה (הלכה) למשה רבינו מסיני ואיו ברים ומקבלה ומקבלה מדברים הללו ולהתפרש עם הדבר בלל. (ז) אין אין דעה (מנוה) ואגרא דשמעתא סברא. פי': בשמעתא דשבת (לקמן ס:) אמר ר' חלבו אמר רב הונא אגרא דבי מטיא שתיקותא. [פי'] שכר הגאל שתיקותא. [פי'] שכר הגאל שתיקותא הלבל באהבה. אגרא דהספדא דלויי. שמגביה קולו בהספד שנאמר ושא קולו ונתן). אמר רב הונא לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המצרה שהרי אליהו לא נענה אלא בתפלת המצרה שנאמר ויהי בעלות המצרה ויגש אליהו. אמר רב נחמן בר יצחק אף בתפלה של שחרית שנאמר ה' בוקר תשמע קולי. ולמקר תפלה קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב. הלכך צריך להיות רגיל בכולם.

(28)

ענינו לי בראשו. מתחה כנרכמי ותנוה מתן: דעת בהמתו לא הוה ידע. מתכסת ע"ז מפרכ לה בס"ק: מאי קרא. דלקי הוי כתנגו דמתיר כי רגע בלמוד מיים כרגלו: בתלת שעי קמיהא. מתחר מתנגי תלת שעות דלמוגות: שוורייה. מיי"ר בלע"ז: לצדיק לא טוב. לענוש לאת הכנרות: מרדות אחת. לשון רוזי והכמנה שמתם שם על נגוז מלוזו: ודדפה את מאורבות ונו'. הכמתלה שלון שחר מעים מן לנבה לאחר כ: הדנאל מחי הוהס בטבטוחה הדיבל ס' לוקי הכלמנון: מחת ענוה בתרם. מתח בענוה בתרם מבנין. מתח בענוה בתרם מבנין דוחה מתח המטעם בטבל מלה. מתח הטעם למעלה מתח המ"ו

תורה אור

שטעמו המ"ו יוסי אלא למעלה מתח המ"ו דלמטן לחר שהוא שם כנר שלו מלמ"ו: גם מלמ"ו לשון מפסל לחר מנמים בנו לבנים: בחלה שעי לקמיהא. מתחר מתנגי תלת שעות דלמוגות: שוורייה. מיי"ר בלע"ז: לצדיק לא טוב. לענוש לאת הכנרות: מרדות אחת. לשון רוזי והכמנה שמתם שם על נגוז מלוזו: ודדפה את מאורבות ונו'. הכמתלה שלון שחר מעים מן לנבה לאחר כ: הדנאל מחי הוהס בטבטוחה הדיבל ס' לוקי הכלמנון: מחת ענוה בתרם. מתח בענוה בתרם מבנין. מתח הטעם למעלה מתח המ"ו

אר' יוחנן משום ר' יוסי (ח) מנין שהקב"ה מתפלל °שנאמר °והביאותים אל הר קדשי ושמחתים בבית תפלתי תפלתם לא נאצר אלא תפלתו כמאן שהקב"ה מתפלל. ·אי מצלי אמר רב יוסף אר' יוחנן אמר רב יהודה אמר רב: °ה' אלהי אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבר מעבדך: אל נא תעבר מעבדך: אל נא תעבר מעבדך:

אלו הם תר"י מצות שנתמנה לי למצה כפני כל וכלוותיהן ופרטותיהן ודקדוקיהן. כל מותם מכללות והפרעות הדקדוקין. כי כל מצוה ומצוה היא תורה שבכל בה שקולה כ"ד מפי כ"ד. ויש מצות תחרות שנתחדשו אחר מתן תורה וקבעו מותם נצחים ומכמים ופסקו בכל יומאל כגון מקלה מגילה ונר מערבי והעבדה בחג ועוכרכן ידיים. וזה כל מצוה ומצוה מלבד פירושין דקדוקין. וכל יומאל כגון מקלה מגילה ונר מערבי ומכמים ופסקו בחג ועוכרכן ידיים. וזה

כל אלו המצות שנתחדשו הרבים אנו לקבלם ולעמדם שנתחדשו לא תסיר ולי הדינם ולי אלה הגבע עליו לא תגבע מתנו שלא יהא נכנע מתנו שלא יהא נכנע ולא יהא נכנע ולא יהא נכנע ול

אסור

מעכשיו

מעכשיו

מעכשיו

ואת השבחת ה׳ על העם, גם אחשורוש יודע, ויודע הוא דעם שעובד את השם אין תקונה לקמים עליו. ולפי״ז מבואר מה דאתא בתרגום ע״ד המלכות״ עד הצי בגין דבגין המקדש, דיודע הוא את סוגלתו לכלל ישראל ולכן עד כמה היו נסוצים מרדכי ואסתר בהשגחתו, חיזון מח״ל דאתא במגילה יט. דכשאל אסתר, ״מי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות״, דאחשורוש בודעה שהוא אסתר ואי״כ המלך אחר אסתר, ״מי הוא זה ואיזה הוא״, האביעה אסתר לאחשורוש בודעה שהכל תלוי בהחשגחה ואי״כ וכא מלאך ושחר את יודה לעבר המן. והוא דאסתר יודעה שהכל לאחשורוש דודעה היא לא מה לפחד גם אם תצביע על אחשורוש דודעה היא לא אחשורוש מה לה שתחניף, ואין לה מה לפחד גם אם תצביע על אחשורוש דודעה היא לא אחשורוש כל או סכנה ענין לעצם דאדם כשמגיע לאדם בכל הזדוננות כן הוא. וידוע עצת הנפש חיים דכשמגיע לאדם ענין דאין דבר אחור שמוגים בכל הזדוננות כן הוא. וידוע עצת הנפש חיים דכשמגיע לאדם ענין דאין דבר אחור שמוגים בכל הזדוננות כן הוא. יתשוב שאין עוד מלבדו ובזה אם הוא מגיע לזה לאף אחד לא״ל.

ל .המקום מחוא דרשחרו ומשחרו המקום

וכן נהג הגר״א בבוחרו נפש הגר״א בבוחרו נפש הגר״א בבוחרו נפש

ויעקב. שם אחות שטלים לאומה ישראלית, ולא כן כח ולדם שראשון כי גם שם אחות יותר כולליט. מלד כי נפסק אלעלת אלדקות מבני בניסם שיו רשעים לא בקרלו שם אחות, אבל אברסם ילחק ויעקב שלא נפסק משם ידיעת ה' ואסבתו וירלתו נקרלו אחות אחם, ועלה בידיעו כי יסוד ברכה זו היא על יסוד אלהותו עליון וכלל גבורותיו ונפלאותיו, וכן ברכת שולחה היא מעין זו מיוסדת על יחוד אלהותו עליון לעולם ועד, וכל מיותנו ומובותיו ממנו, ולכן אנו כורעים בשם אחלה ושוף לשורות הכנעה ותפלות לשיותנו בלחי ראויים שיתיחד שם אלהותו עליון, וכן בשוף התפלה כורע לשורות שפלותו מטיותו ראוי לשבח ולהלל לשמו הגדול ונטורא, כדי שלא יעלה בדעתו כי הוא יה' צריך לו לשבחו והלוליו, שהרי יש לו מלאכי מעלה שסם משיגים ומושפעים מאתו ומקדישים ומעריצים אותו, אלא לטובת אחדם ומעלתו הוא שנלמוד לתפלל אליו יה', ומזה נעשה אנו אומרים בשוף תפלותיו עליון לשבח לאדון ככל וגו', לשורות כי כל מה שאמרנו בתפלותיו לא נחוסף לו יה' מעלה על זה, ואינו חייב לגמול לנו על זה מלד הדין, כי אם לדקת מה שתן לו או מה מידך יקח (איוב ל"ה), אלא אדרבה אנו חייבין לגמול לו חסד על אשר נחרלה ונראה שהוא מתכבד ומתעלה בתפלותינו, והוא יה' שאמיר ונעלה אותנו לחיות לו לעם סגולה ושנתפלל אליו כמלאכי מעלה, והבדיל אותנו מכל עמי הארלות ואנו יש לנו יחד שאת ומעלה כשאנו משתחוים לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, ולזה אנו כורעים ומשתחוים

ג"כ בזאת הסודאה של עליונו לשבח וגו':

ובמקום שכריעה באנו שברכות בתחלה וסוף הוא

בברוך, וכמו שאמרו (ברכות י"ב) כל שכורע כורע בברוך וכל שזוקף זוקף בשם שנאמר ה' זוקף כפופים, וסבת זה הוא מהו שבתבנו כי בזמן שהאדם מסלל ומברך את שמו יה' ראוי שיעלה על לבו שפלותו לשיותו בלתי ראוי לכך אלא מלד רוטו יתברך, שהוא מתכבד בשיבול ומתחוים לתפלתן של לדיקים לטובתם ברחמיהו, ולזה אנו זוקפים בשמו יה' כי מלד רחמנות שמו הוא שמתרלה בתפלותינו לעלות אותנו ולהקים מספר דל ובשמו קמנו ונתעודד, בתחלה וסוף שזכירנו יחוד אלהותו עליונו וגדולתו וגבורותיו, לרמוז כי כמו שנתעלינו בפני כל העולם בתחלת שיותנו לו לעם ושיותו הוא לנו לאלהים, כמו כן בזמן העתיד ב"ב שהוא סוף גלותנו נתעלה לעין כל האומות, כשיכירו וידעו כי לעולם לא נפסק חסבתו מעליונו ומעל אבותינו, ויתגדל ויתקדש שמו דלכתיב (יחזקאל ל"ח) והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גויים רבים וידעו כי אני ה', ואם כן עניו הכריעות היא הוראה ורמז לאמר שאמרנו, ואמרו חז"ל (ברכות י"ב:) אב"ג שאחה בשוף כל ברכה וברכה, וסמלך כיון שכרע בתחלת ברכה ראשונה שוב אינו זוקף ראשו עד תשלום התפלה. וענין שיות כ"ג ומלך מיוחדים בענין זה יותר מנביא או חכם, הראה שהוא מעמד שיש לכ"ג ולמלך ברכות מיוחדות משאר כל ישראל, כ"ג ביום"כ שאומר ח' ברכות על העבודה (יומא ס"ח), ומלך משמש בשמש מקן שבע שיש במועד שנת השמש בחג הסוכות ומברך על קריאה א' ח' ברכות כמו שמוזכר בסוטה, וענין אלו הברכות הם על קיום הלומה ובית המקדש והמלכות, ולכן בהיות המלך וכ"ג מתפללים אלו הברכות על בללות הלומה ומה שלריך לסם, לריך שיראו הכנעה יותר משאר אנשים בתפלה הנאמרת בכל יום, כי גם זאת התפלה הם מתפללים על בללות הלומה התחרים יותר מהם מהדברים הלריכים לסם, כי אליהם להשלים לרכם, בפרט על המלך, וכמ"ש חכמי ישראל למלך דוד (ברכות ג':) אחזונו המלך עמך ישראל לריכים פרנסה ואמר לנו ופשטו ידיכם בגדוד מיד וכו' ושואלים בחורים מיד וכו', וכפי גדולת כל אחד כך היא הראות הכנעתו לפי האל יתי', כי כ"ג הוא טורע בתחלה ובסוף כל ברכה, והמלך כיון שכרע שוב אינו זוקף עד שינמוד, כי כל מה שהוא גדול ביותר לריך ליכנע ולהשפיל עלמו, וכמו שלמדו משלמה דכתיב ביה (מ"א ח') ויהי ככלות שלמה להתפלל הם הפלל מזבח ה' מכרוע על ברכיו, והתפלה זו על כל ישראל היתה, שיהיה ה' הקרוב אליהם בתה ולעתיד, ומפני שהנהגת המלך היא מתמדת כל ימי מלכותו בלי הפסק לריך לשות עיני השנתתו אליהם, ולהוראה זו אמר כיון שכרע שוב אינו זוקף ראשו עד תשלום התפלה, אבל כ"ג אינה מוכרחת כהותנו הגדולה כי אם מיום"כ ליום"כ, ולכן יש הפסק לכריעתו מתחלת ברכה לסופה:

ובמקום התפלה שיהיה מקום נחוץ למדו אותו (ברכות י':) מדכתיב ממעמקים קראתיך ה' אדני שמעה בקולי וגו', שהכוונה בו להורות על עולם הכונה המהוייבת למתפלל בעומק מחשבת הלב, ולזה אמר שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה', כי גם שמעלות אחל יה' רבו מספר, כי נבוה מעל נבוה שומר ונבוהים עליהם עכ"ז הוא מנוי לאותם המתפללים אליו בעומק מחשבת הלב, ולרמוז זה לריך שתהיה התפלה במקום נחוץ, ואמר אדני שמעה בקולי תהיינה אזניך קשובות לקול תחנוני, שמעה בקולי למה שקראתיך ה', ואחר כך השמעת אתי קולו אותך, תהיינה אזניך קשובות למה שאני שואל ממך בלשון תחנונים: וג"כ אשבר לפרש ממעמקים על עומק המקום ממש בשעת התפלה, והוא כי המתפלל במקום נבוה הוא מראה כאלו מקרב עלמו למקום השכינה כדי שישמע קולו, כמו השמיע קולו בתפלתו שביארנו למעלה ע"ו, ולזה לריך שיתפלל במקום

נחוץ

נחוץ להורות כי מלא כל הארץ כבודו, וגם שעיקר שכינתו למעלה, הוא שומע לנועקים אליו מלמעה ממקום שפל, ולזה אמר שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה', כלומר לשות עיקר מושב שכינתך למעלה מכל השפלות אני קורא אותך ממעמקים, להורות כי גם שתנביה במרום ואיני יכול להתקרב אליך, כל כך אתה קרוב אלי כשאני במקום כמו אם הייתי במקום נבוה, ולכן אני מתפלל אליך וקורא אותך ממעמקים, כי גם שאתה נבוה ונשא עכ"ז אתה אדון השולם ומשגיח על כל דרכי בני אדם, וזהו שאמר אדני שמעה בקולי, כיון שאתה אדון הכל ראוי שתשמע לקולי, גם כי קולי שפל ואתה במקום נבוה, ותהיינה אזניך קשובות לקול תחנוני, כי גם שעיקר שכינתך בשמים, כבודך מלא כל הארץ, ולכן תהיו אזניך קשובות, כיון שאתה קרוב אלי ג"כ בשועל בהיות כל הארץ מלא כבודך, כי לשון אזניך קשובות הוא למי שקרוב אליו, ואחילו מדבר לאזניו, כי עניו השגחה הוא הנייה אחון לשמוע ממקום קרוב, וא"כ הוא יה' שכינתו בשמים, וגם הארץ מלאה מכבודו, שהוא שומע תפלת ונעקת המתפללים אליו בכל לב, ולזה אמר הנביא ע"ה (ישעיה נ"ז) כה אמר רם ונשא ונו' מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח, כי איני לריך לרדת למעה לשמוע לעקת המדוכאים ושפלי רוח, כי גם שמרום אשכון, אני שומע לעקתם, בהיות הארץ מלאה מכבודי, והוא עניו השגחתו יה' על כל בני אדם לאתם לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו:

פרק תשיעי

אופן עמידת האדם בשעת התפלה הוא כמ"ש

ביאמות פרק מלות חליצה (ק"ס) המתפלל לריך שיתן עיניו למעה ולבו למעלה כדי שיתקיימו ב' מקראות אלו, והיו עיני ולבי שם כל הימים, וכתיב נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים, ופירש"י ז"ל עיניו למעה כלפי הארץ משום דשכינה שם קיימת, כדכתיב והיו עיני ולבי שם כל הימים. ולריך ליתב עניו זה במה שאמרו שם למעלה רבי חייא ור"ש ברבי חוו יתבי, אתה חד מיניהו ואמר המתפלל לריך שיתן עיניו למעה שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים, וחד אמר המתפלל לריך שיכוין לבו למעלה שנאמר נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים, אדהכי אתא רבי ישמעאל ברבי יוסי לגבייהו וגו', אמר הכי אמר אבא המתפלל לריך שיתן עיניו למעה ולבו למעלה כדי שיתקיימו שני מקראות אלו ע"כ, וכיון שהני מקראות אלו אינם סותרים זה את זה, לריך לתת טעם למה רבי חייא ור"ש אומרים בזה הענין כפי הראה, וחד אמר לריך שיתן עיניו למעה, וחד אמר לבו למעלה, וכל אחד הביא ראיה מן הכתוב, והיה ראוי שיודה כל א' לחבירו שהני הענינים יכולים להתקיים בבת אחת

בתחינת עיניו למעה וכוונת הלב למעלה כמו שראיה מהני הכתובים, וכמ"ש רבי ישמעאל משם אביו, ואם תאמר כי לא היו אומרים רבי חייא ור"ש אלא מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, מה אליהו נראה כן מלשון הגמרא, ג"כ מה חדא אמ"כ רבי ישמעאל משם אביו, שהרי גם אלו אודים שלריך שיתן עיניו למעה ולבו למעלה לקיים הני הכתובים, אלא דמר אמר חדא ומר אמר חדא כמו שאמרנו, וגם כי הוא לא היה יודע מה שאמרו שם בענין זה, אלא הביאו לו על מה שהאל משם במאי עסקיתו, אלא בתפלה, ולא פירשו לו בתי זה ענין תפלה, עכ"ז כיון שהוא אמר על שם אביו ב' הדברים עיניו ולבו, ושם לא אמרו כל אחד משם אלא דבר אחד, נראה שהם אולקים בענין, כי בהיות ב' הדברים בשנה אחת בעמדו בתפלה, למה אמרו כ"א דבר א' ולא ב' הדברים, ולשון כדי שיתקיימו ב' הכתובים הללו מורה, כי לדעת ר"ח ור"ש ברבי לא היו מקיימים כי אם הכתוב אחד משם, וא"כ ראוי לתת טעם כיון שהם יכולים לקיים ב' הכתובים שאינם סותרין זה את זה למה לא קיימום, ואולי כי רבי חייא אז אמר ר"ש שאמר לריך שיתן עיניו למעה שנאמר והיו עיניו לבי תמיד, הוא הוא הכתוב שהיה אומר לריך שיתן עיניו למעה ולבו למעלה, אבל מי שאומר לריך ליתן עיניו למעה וה"ס כוונת לבו כמו שאמרנו, הוא סובר כי

(32)

כי סכתוב של נשא לבבו אל כפים אינו מדבר בזמן התפלה, כי אם לכל המעשה שאדם, שיהיו מכוונים לש"י, גם כי הוא בשמים הוא משגיח על כל מעשיו ועל מחשבותיו, אבל בכוונת התפלה צריך שיכוין למעשה כמו שאמרנו, ומי שאומר צריך שיכוין לבו למעלה וכן עיניו, סובר כי סכתוב של ושיו עיני ולבי שם כל הימים הוא לענין כבוד שכינה שלא זזה מאותו מקום המקודש, ולכן אין ראוי שנזלזל בקדושתו, וכמ"ש והשמותי את מקדשיכם אע"פ שהם שוממים נקראים מקדש, אבל לענין התפלה סובר שאין ראוי לכוין עיניו ולבו כי אם לעיקר שכינה שהיא למעלה וכמו שכתוב נשא לבבנו אל כפים ונו'. ור' ישמעאל משם אביו מקיים ב' הכתובים לענין התפלה כזכר ומה שאמרו שלשתם המתפלל צריך וכו', ולא אמרו חייב אדם ליתן עיניו וכו', הוא להורות כוונת הכתובים, כי אין אחד משם יכול להכחיש הכתוב שמביאו חבירו ראיה ממנו, אלא שהם מפרשים שאותו הכתוב נאמר על ענין אחר כמו שאמרנו, ולכן שאומר שהכתוב נאמר על ענין התפלה אומר המתפלל צריך וכו', כלומר לא אחשוב כי זה הכתוב נאמר לענין אחר ולא לענין תפלה, כי אמת הוא שנאמר על התפלה ולכן המתפלל צריך וכו'. ולפי מה שנראה כי שם לא השיבו לרבי ישמעאל ענין מחלוקתם במה שיה אלא שהיה בענין התפלה, ל"ל כי מה שאמר רבי ישמעאל הכי אמר אבא ונו' כדי שיתקיימו ב' כתובים שלנו, שנמרא הוא דקאמר לה כדי לקיים ב' כתובים שלנו שכבר הזכרנו למעלה, דאילו רבי ישמעאל לא ידע מה שאמרו. והיה לו להזכיר הכתובים כדי לקיים ושיו עיני ולבי שם ונו'

נשא לבבנו אל כפים ונו':

ונ"כ אפשר לומר שקצר שנמרא במה שאמרו במאי עסקינן בתפלה, ואמרו לו בפי' שברת כל אחד משם, אלא שהנמרא קצרה בזה ולכן א"ר ישמעאל עצמו כדי לקיים ב' כתובים אלו, שכבר שמע אותם מפיהם. כל זה הוא לענין משמעות פשט המאמר כפי סוגית הנמרא, אבל בענין כוונת מחלוקתם, וכוונת ר' יוסי בגליך נתינת עיניו למעשה וכוונת לבו למעלה, אקדים ב' הקדמות:

ההקדמה הראשונה כי ענין משה"כ וקרא זא"ז ואמר ק' ק' ק' ונו' מלא כל הארץ כבודו, שנראה מזה כי שכינתו היא למעשה בתחתונים כשהם הכתוב מלא כל הארץ כבודו, וגם משה"כ ושיו עיני ולבי שם כל כל הימים, שנראה ששכינתו שורה לעולם במקום המקדש המקודש יותר משאר המקומות, ענין זה הוא שהנחתו יתברך, שהוא משגיח בכל אותיות עולם השפל לתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו. ויותר מהמה בארץ ישראל שהיא חלקו ונחלתו, ובירושלים במקום המקדש השנחתו והשקפתו יותר משורשת ועליה לענין כל הנשים

סהיים ונוסנים במקום המקודש, וזהו ענין שיהיו עיני ולבי שם כל הימים, כי גם בזמן החרבן לא זזה שכינה מכותל מערבי, להשגיח ולהשקיף על פרטי האומה ישראלית, ולהגיל לאתם מקורות העולם, כי גם שבהיותו למעלה בשמים יכול להשגיח על כל פרטי העולם ולהגילם ממקרי הזמן ולתת לאיש כדרכיו וכפרי מעלליו, על"ז בהיות שכינתו למטה בתחתונים היא מכינה רצון האנשים לעבדו בהיותו קרוב אליהם ומשפיע עליהם רוח דעת וירא"ת ס' כדי שיזכו כל העולם ויגלו מרשת זו נטמנה להם, והוא יגר לב אדם רע מנעוריו, ויותר בא"י ובבהמ"ק שהם קרובים יותר אל כבוד שכינתו ית' ומושפעים מאתו ית', וכאומרם אוירא דארעא ישראל מחכים, ורוח הכבודאי שורה בא"י, משא"כ בשאר ארצות ובזמן שבהמ"ק קיים שפיקר שכינתו בבהמ"ק, שמיצוץ ולהב שכינתו מתגברים המוכנים אל הגבואה, והראיה כי אחר סילוק עיקר שכינתו בחרבן המקדש, נפסקה הנבואה בעותותיו, ולא נשאר למעה מיצוץ שכינה כי אם להשגחת האומה ולהגילם מרעתם, וזהו ענין והיו עיני ולבי שם כל הימים, עיני הוא מורה ענין השגחתו עליהם לטובה ולברכה להשפיע ברכה, ולבי הוא להגילם מהמקריה הבאים עליהם בהאבת לבו אותם, וא"כ ענין מלא כל הארץ כבודו, ושיני ולבי שם כל הימים, הוא השגחת הש"י עליהם בדברים שברייכים לשם בזה העולם, לשכון אותם ולשעבדם שיכינו לדרכם והוא עפ"ב, ומפני שנראה איזה ירידה בביכול לשכינה להיותה בתחתונים, אפ"כ וקרא זא"ז ואמר קק"ק ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו, כלומר גם כי מלא כל הארץ כבודו עכ"ז אין בזה שום ירידה ח"ו לקדושתו, כי המלאכים אומרים קק"ק גם כי שכינתו למטה בתחתונים:

ההקדמה הב' היא ידיעת הפרש פעולת הענין מן הלב, כי הענין הוא נשמי ופעולתה נ"כ הוא נשמי, כי כל החושים שם נשמיים כי אין הענין ושאר החושים משגיחים כי אם הדברים הנשמיים, והלב גם כי הוא נשמי משיג דברים עליונים מכח הסתכלה הנעלמה וקבועה בו מאתו יתברך, ולענין המלות נ"כ אותם שהם תלויות בענין הם מלות מעשיות, והחלויים בלב הם הכליות והלהיות כהאמנת העקרים אשר בהם יונגר האדם בשם ישראלי ויכונה ביחוס יהודי, וכן לענין הטבירות, וכמ"ש אחרי לבבכם זה אפיקורסות, ואחרי עיניכם זה זנות, ומעתה אומר כי מי שאמר המתפלל צריך שיתן עיניו למטה, דכתיב ושיו עיני וגו'. הוא סובר כי כיון שהשכינה היא עומדת עדין למטה כמו שנראה מפשט הכתוב, ותועלתה הוא לשכון בני אדם לעבודתו, כדי שיהיו ראוים שיחול עליהם ברכתו בזה העולם, ולהגילם מפגעי הזמן וקורותיו כפי הסקדמה הראשונה, א"כ ראוי שהמתפלל אליו

ית'

(33)

ית' שיסביק צרכיו ושיגילהו מקורות הזמן יכוין ויעשה עיניו למטה לשכינה העומדת ומשקפת ע"ז והוא עיני שאדם בזה העולם, ולזה הזכיר עיניו ולא לבו, כי הענין היא מיוחדת לדברים הנגשמים הצריכים בזה העולם כפי ההקדמה הראשונה. ועיקר התפלה הוא על צרכי האדם בזה העולם, וכמו שאמרו בפ"ק דשבת (דף י') על המאריך בתפלה ומקבל בזמן תלמוד תורה, מניחים מי עולם ועוסקים במי שעה, שילא היות התפלה צורך מי שעה, לרפואה לשלום ולמזונות כפירש"י ז"ל. ומי שאמר המתפלל צריך שיכוין לבו למעלה כדכתיב נשא לבבנו אל כפים ונו', סובר כי עיקר התפלה היא לצורך האדם בזה העולם, כי אם לשלל שמו יתברך ולספר גדולותיו ונפלאותיו וטובותיו, ועיקר הכוונה היא שיכוין האדם בהשבחות שאל הי' והללויו וגדולותיו, יותר ממה שיכוין במה שיהות לעניני צרכיו בזה העולם, וכמו שאמרו (ברכות ל"ד) כי מי שאין יכול לכוין בתפלתו לתחות יכוין בברכת תנות, שהיא שיתור גדולותיו ותשבחותיו, ואם אינו יכול לכוין בה לא יתפלל, שנראה שעיקר כוונת התפלה היא בהשבחות שאל יתברך. ומזה נמשך שיתו בענה בשאלת צרכיו וכמו שביארנו למעלה בענין לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואח"כ יתפלל. ולכן אמר המתפלל צריך שיכוין לבו למעלה, כי עיקר שבח וסלול שכינת שאל היא למעלה לכבוד שכינתו שהוא בשמים. ושזכיר לבו ולא עיניו לשומק מחשבת שלב בכוונתו לדברים שעליונים אשר משם יכיר ויביג גדולת בוראו כפי ההקדמה שבשים, ובזה הוא משיג וקונה הטוב"ב וזוכה לשקביל פני שכינה העומדת למעלה לשלם שכר טוב לחולכים לפניו. ומה שכתו חיי שעה לתפלה הוא לאותו חכם שהיה מאריך בשאלת צרכיו. ורבי יוסי שאמר המתפלל צריך שיתן עיניו למטה ויכוין לבו למעלה לקיים שני הכתובים, סובר שראוי לאדם המתפלל ליתן עיניו למטה לכבוד השכינה השורה למטה במקום המקדש כדי שיפיק רצונו בשאלת צרכיו כי זה היא עומדת במקום הסוף המקודש, ויכוין לבו למעלה בהשבחותיו והללויו לשללו ולפאתרו כפי הסגנת דעתו בשכינתו שהוא בשמים. ובזה יגיע ויקבל שכר טוב בעוה"ב מאת כבוד שכינתו שהוא בשמים והמשפעת ומנחלת לאוהביו י"ש עולמות, ובזה מתקיים כוונת שני הכתובים, נשא לבבנו אל כפים אל אל בשמים לכוין תפלתו בהשבחות והלויים לאל בשמים להגיע מיי הטוב"ב. וכתוב ושיו עיני ולבי שם על השכינה השורה בכותל מערבי להשפיע לצרכיו בזה העולם ושם מיי שעה, ובגיהם כאחד עובים ומכוחים למבין ויבריה לעולמו דעת, וכן אמה"כ אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי, שורה על הוצת לבו למעלה באומרו לאלהים עליון, כלומר לכבוד שכינתו הטליונה, ועל נתינת עיניו למטה

לכבוד השגחת שכינתו במקום המקדש אמר לאל גומר עלי, שמהשפעת שכינה למטה נמשך הפקת רצון שאדם וגמר צרכיו בזה העולם, ולזה אמר לאל גומר עלי:

פרק עשירי

יש דברים בתפלה שמלד מעלתם אין לנו רשות לאמרם כי אם בהיות עשרה בני אדם מקובצים במקום אחד, וכמו שאמרו (ברכות כ"א) אין דבר שבקדושה בפחות מעשרה והביאו לראיה מן הכתוב שאמר (ויקרא כ"ב) ונקדשתי בתוך בנ"י ואלפינן תוך מתוך, דכתיב ויבאו בנ"י לשבור בתוך הבאים ועשרה הוו דבנימין לא הוה תמן כדכתיב ולא בנימין אחי יוסף לא שלם ונו' ובא ללמד ומגלה למד דעשרה נקראו עדה. ולריך לתת טעם באי זה אופן למדו מכאן אין דבר שבקדושה בפחות מעשרה, כי זה הכתוב לא נאמר במקומו כי אם אגל מגול ה' כמ"ש ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בנ"י וכמו שלמדו למחלל את שם בפני עשרה מישראל או המקדשו שהרג על קדושת שמו ועיקר הכתוב נכתב לענין דין זה, א"כ מהיכן לרבותינו ז"ל שגם בכלל זה יש כל דבר שבקדושה שאינה בפחות מי', וא"ל כי גם שהאמת הוא זה הכתוב נאמר לענין קדוש השם בשעה שמעבירין את האדם על קדוש ה' מיהרג ויקדש שמו ברבים ואל יעבור ויחללהו, עכ"ז למדנו מכאן שיש הפרש בין היותו בפחות מעשרה מישראל או היותו בעשרה לענין התפלה ג"כ, מדלא כתיב ונקדשתם אותי בתוך בנ"י דומיא דריישא דקרא דכתיב ולא תחללו את שם קדשי, וכתב ונקדשתי משמע בכל מיני הקדושות, ולכך אמרו אין דבר שבקדושה בפחות מי' כלומר גם כי ענין הכתוב אינו אלא לענין קדוש ה' במלות אם"ה מדכתיב ונקדשתי משמע לאין דבר שבקדושה בקדושות אחרות ג"כ בפחות, ומעתה ראוי לתת טעם לכל אחד מהדברים הצריכין עשרה כי מן הנראה בקנים וקדושה לבד הם שיש בהם קדושה ואינם נאמרים בפחות מעשרה אבל בברכו וקה"ת והפטרה ונשיאות כפים וי"ג מדות וברכת מזון בשם וברכת התנים נראה שאינם בכלל דבר של קדושה יותר משאר עניני התפלה, ובגמרא נראה כי טעם כולם הוא שאין דבר שבקדושה בפחות מי' כדאמרינן שהם על המשנה אין פורסין על שמע וכו' (מגילה כ"ג:). ואומר כי לענין קה"ת כבר אמרו חז"ל משם תיקן לפה ליישראל שיהו קורין בתורה ברבים בשבתות ובמועדים בענין המועד וסמכו על הכתוב שאמר וידבר משה את מועדי ה' אל בנ"י מצותו שיהיו קורין כל אחד בזמנו כדתנן במגילה (שם ל"א.), ובשני ובחמישי ג"כ כדי שלא ישהו ג' ימים בלא תורה וסמכו על הפסוק שאמר וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים ואין מים אלא תורה (ב"ק פ"ב) ותיקון

משה